

West-Friese Archeologische Rapporten 114

Gestapelde huizen

Archeologisch en bouwhistorisch onderzoek op het perceel
Dorpsstraat 52 in Nibbixwoud, gemeente Medemblik

S. Gerritsen & D.M. Duijn
Met een bijdrage van W. Stellingwerf

Gestapelde huizen

**Archeologisch en bouwhistorisch onderzoek op het perceel
Dorpsstraat 52 in Nibbixwoud, gemeente Medemblik**

S. Gerritsen & D.M. Duijn
Met een bijdrage van W. Stellingwerf

Colofon

West-Friese Archeologische Rapporten 114

Titel	Gestapelde huizen. Archeologisch en bouwhistorisch onderzoek op het perceel Dorpsstraat 52 in Nibbixwoud, gemeente Medemblik.	
Uitvoerder	Archeologie West-Friesland	
Auteur(s)	S. Gerritsen (Senior KNA Archeoloog, Archeologie West-Friesland) Bouwhistorie: D.M. Duijn (KNA Archeoloog MA, Archeologie West-Friesland) Keramik: W. Stellingwerf (Archeoloog, Archeologie West-Friesland)	
Redactie	M.H. Bartels (Senior KNA Archeoloog, Archeologie West-Friesland)	
Veldwerk	S. Gerritsen H. de Weerd (KNA Archeoloog MA, Archeologie West-Friesland) J. Verduin (KNA Archeoloog MA, Archeologie West-Friesland) M. Kossen (Veldtechnicus, Archeologie West-Friesland) E. van Paridon (Veldmedewerker, Archeologie West-Friesland) A. Weel (Metaaldetectie, Archeologie West-Friesland) K. Kiestra (Vrijwillig medewerker, Archeologie West-Friesland) M. van Neck (Student stagiaire, Vrije Universiteit)	
Determinatie	Aardewerk:	W. Stellingwerf (onder begeleiding van KNA Specialist Materialen C.P. Schrickx & KNA Specialist Materialen en Archeobotanie D.M. Duijn)
	Dierlijk bot:	J. van Leeuwen (KNA Archeoloog MA, Archeologie West-Friesland) & N. Huitema (Student stagiaire, Saxion)
	Metaal:	S. Gerritsen
	Munten:	F. Postma (Vrijwillig medewerker, Archeologie West-Friesland)
	Hout:	D.M. Duijn
Botanisch onderzoek	A.L. de Sitter-Homans (vrijwillig botanisch specialist)	
Dendrochronologie	S. van Daalen (Van Daalen Dendrochronologie)	
Fotografie objecten, Bewerking afbeeldingen, GIS/kaartmateriaal, Opmaak	F.C. Schinning (KNA Archeoloog BA, Archeologie West-Friesland)	

© Archeologie West-Friesland 2018

Niets van deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, film, fotokopie, digitaal of geautomatiseerd systeem zonder voorafgaande toestemming van de copyrighthouders en de auteur.

De uitgever heeft de inhoud met de grootst mogelijke zorgvuldigheid samengesteld. Ondanks deze zorgvuldigheid kunnen gegevens zijn veranderd of onjuist zijn weergegeven.

Administratieve gegevens

Onderzoeksgegevens

Project/locatie	Dorpsstraat 52, Nibbixwoud, gemeente Medemblik
Projectnummer	417
Landelijk registratienummer	3299044100
Centrale coördinaten	x: 132.932 y: 522.560
Datum rapportage	Maart 2018
Datum veldonderzoek	September - Oktober 2015
Bevoegde overheid	Gemeente Medemblik
Beheer en plaats projectdocumentatie	Depot gemeente Hoorn

Opdrachtgever

Opdrachtgever	Poeliersbedrijf Van der Laan BV
Contactpersoon	Bas van der Laan
Adres	Agriport 171
Postcode en plaats	1775 TA Middenmeer

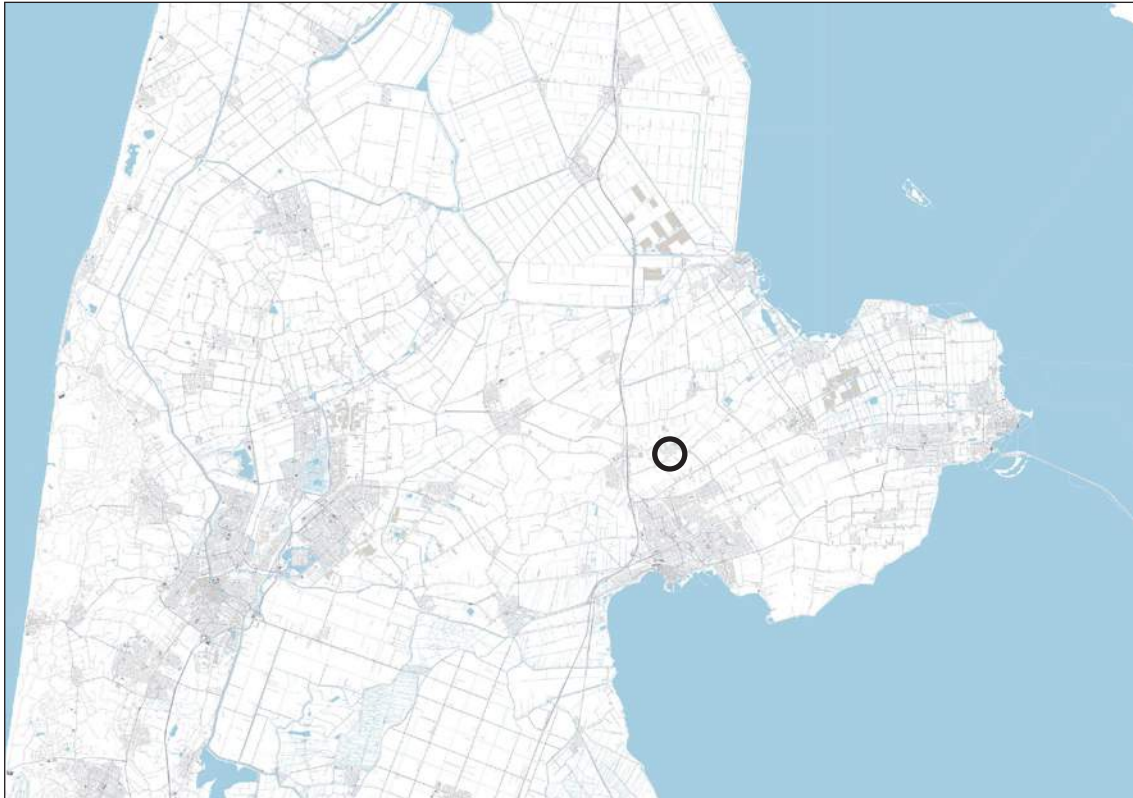
Opdrachtnemer/uitvoerder

Opdrachtnemer	Archeologie West-Friesland
Auteur(s)/deskundige(n)	S. Gerritsen
Adres	Nieuwe Steen 1
Postcode en plaats	1625 HV Hoorn

Inhoudsopgave

1. Inleiding	9	
2. De onderzoekslocatie	11	
2.1 Landschap	11	
2.2 Een korte geschiedenis van Nibbixwoud	13	
3. Doel en methode van het onderzoek	19	
3.1 Onderzoeksopdracht	19	
3.2 Methode	20	
4. Resultaten Prehistorie t/m Late Middeleeuwen	24	
4.1 Inleiding	24	
4.2 Bodemopbouw en mate van verstoring	24	
4.3 Fase 1 (Prehistorie)	25	
4.4 Fase 2 (12 ^{de} / 13 ^{de} eeuw)	26	
4.5 Fase 3 (14 ^{de} / 15 ^{de} eeuw)	28	
4.6 Fase 4 (16 ^{de} eeuw tot 1625)	32	
4.7 Fase 5 (1625-1677)	47	
5. Fase 6: de stolpboerderij (ca. 1677-2015)	49	
5.1 Historische gegevens	49	
5.1.1 Kadastergegevens	50	
5.1.2 Eigenaren van 1830 tot 2015	51	
5.1.3 Oude foto's van de boerderij	52	
5.1.4 Bouwvergunningen uit de 20 ^{ste} eeuw	54	
5.2 Bouwhistorisch onderzoek	56	
5.2.1 Gevels	56	
5.2.2 Indeling	58	
5.2.3 Het vierkant	63	
5.2.4 De stolpschuur uit 1890	77	
5.3 Archeologie	81	
5.3.1 Vierkantpoeren	81	
5.3.2 Haarden	84	
5.3.3 Gevels	85	
5.3.4 Staldeel	88	
5.3.5 Overig	89	
5.3.6 Materiële cultuur	91	
6. Beantwoording onderzoeksvragen	98	
6.1 Sporen uit de Bronstijd	98	
6.2 Sporen uit de 12 ^{de} -16 ^{de} eeuw	98	
6.3 De stolpboerderij	99	
7. Synthese	101	
7.1 Bronstijd	101	
7.2 (Bewonings)sporen 12 ^{de} eeuw tot bouw stolpboerderij	102	
7.3 De stolpboerderij	110	
8. Literatuur	116	
Kaartbijlagen		
Bijlage 1	Fase 1 (Prehistorie)	121
Bijlage 2	Fase 2 (12 ^{de} /13 ^{de} eeuw)	123
Bijlage 3	Fase 3 (14 ^{de} /15 ^{de} eeuw)	125
Bijlage 4	Fase 4 (16 ^{de} eeuw tot 1625)	127
Bijlage 5	Fase 6 (1677-2015)	129
Bijlage 6	Reconstructie plattegrond stolpboerderij en stolpschuur 1950	131
Bijlage 7	Profielen	133
Determinatielijsten en specialistisch onderzoek		
Bijlage 8	Determinatielijst keramiek	135
Bijlage 9	Determinatielijst bouwkeramiek	141
Bijlage 10	Determinatielijst metaal	141
Bijlage 11	Determinatielijst glas	144
Bijlage 12	Determinatielijst natuursteen	145
Bijlage 13	Determinatielijst overige	145
Bijlage 14	Rapportage dendrochronologisch onderzoek (S. van Daalen)	147
Bijlage 15	Interview met Niek en Afra de Ruijter	159

Afb. 1. De locatie van het plangebied Dorpsstraat 52 (zwarte cirkel) in Nibbixwoud, West-Friesland.

Afb. 2. Het perceel Dorpsstraat 52 op een luchtfoto uit 2006. Bron: Google Earth.

1. Inleiding

Van 28 september tot en met 6 oktober 2015 (6 dagen) is in opdracht van dhr. B. van der Laan door Archeologie West-Friesland een opgraving uitgevoerd op het perceel Dorpsstraat 52 in Nibbixwoud, gemeente Medemblik (afb. 1 en 2). De eindverantwoordelijkheid was in handen van senior KNA-archeoloog drs. Michiel Bartels. De projectleider tijdens het veldwerk was senior-archeoloog drs. Sander Gerritsen. De andere leden van het veldteam waren archeoloog drs. Harmen de Weerd, archeoloog drs. Jantien Verduin, archeoloog drs. Marlijn Kossen (als veldtechnicus), vrijwillig medewerker Kees Kiestra, veldmedewerkers Etienne van Paridon en Aad Weel (metaaldetectie) en student stagiaire Melissa van Neck (Vrije Universiteit).

Het onderzoek is uitgewerkt door S. Gerritsen en D.M. Duijn. Metaalvondsten werden gedetermineerd door S. Gerritsen, de munten door vrijwillige medewerker F. Postma. Het overige vondstmateriaal is gedetermineerd door archeoloog W. Stellingwerf onder begeleiding van senior archeoloog Dr. Christiaan Schrickx en Dieuwertje Duijn. In dit rapport zijn ook de resultaten van het dendrochronologisch onderzoek, uitgevoerd door Van Daalen Dendrochronologie, opgenomen.¹ Het dierlijk botmateriaal is bekeken door archeoloog J. van Leeuwen en student stagiaire Noa Huitema (Saxion).

Op het perceel stond een stolpboerderij uit 1677 met stolpschuur met een totaal oppervlakte van circa 450 m².² De stolpen waren geen monument. Ze zijn beide gesloopt om plaats te maken voor een notariswoning met een bijgebouw. De nieuwbouw heeft een oppervlakte van ruim 320 m². De nieuwbouw overschrijdt daarmee de vrijstellingsgrens van 100 m². Op d.d. 18-11-2014 is door Archeologie West-Friesland een archeologische quickscan opgesteld.³ Hierin is op basis van bekende archeologische waarden en historische gegevens een archeologische verwachting voor het plangebied geformuleerd. Gezien het bouwplan met zware funderingen en een grote kelder onder de notariswoning, konden de resten niet in situ worden bewaard. Op basis hiervan is besloten binnen de contour van de oude stolp een opgraving uit te voeren en ter hoogte van de stolpschuur een beperkt onderzoek uit te voeren. Voorafgaand aan de sloop is op 03-07-2015 een bouwhistorische opname uitgevoerd en zijn tijdens de sloop monsters uit de houtconstructie van het vierkant genomen. Voor de uitvoering van de archeologische opgraving is d.d. 09-09-2015 een Programma van Eisen (PvE) opgesteld. Het archeologisch onderzoek is conform dit PvE uitgevoerd.

Leeswijzer

In dit rapport worden de resultaten van het archeologisch onderzoek op het perceel Dorpsstraat 52 in Nibbixwoud (Archisnummer 3299044100, project 417) weergegeven. De rapportage bestaat uit 7 hoofdstukken. Na het inleidend deel (hoofdstuk 1) worden de landschappelijke en historische gegevens met betrekking tot het onderzoeksterrein en de directe omgeving uiteengezet (hoofdstuk 2). Hierna komen het doel en de gebruikte methoden van het onderzoek aan bod (hoofdstuk 3). De resultaten van het archeologisch onderzoek zijn opgesplitst in twee hoofdstukken. Eerst komen de prehistorische sporen en de resten uit de Late Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd van voor de bouw van de stolp aan bod (hoofdstuk 4). In het hierop volgende hoofdstuk worden de gegevens die samenhangen met de stolpboerderij gepresenteerd (hoofdstuk 5). Hierin komen zowel verkregen gegevens uit het archeologisch als het

1 Van Daalen 2016, 2017.

2 Deze datering was onbekend, maar blijkt uit dit onderzoek.

3 Van Leeuwen & Bartels 2014.

bouwhistorisch onderzoek aan bod. In de laatste hoofdstukken worden de onderzoeksvragen, waar mogelijk beantwoord (hoofdstuk 6) en worden de onderzoeksresultaten in een groter regionaal kader geplaatst (hoofdstuk 7).

De rapportage volgt de eisen die daaraan worden gesteld in de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA), versie 3.3, en het Kwaliteitshandboek Archeologie Hoorn, versie 2016.

2. De onderzoekslocatie

2.1 Landschap

Aan het einde van de laatste ijstijd was ter plekke van Nibbixwoud een schaars begroeid landschap, waar in de loop van die ijstijd zand was afgezet. Geologisch gezien behoort deze zandafzetting tot de Formatie van Twente (Laagpakket van Wierden: dekzand).⁴ Na afloop van de ijstijd steeg de temperatuur en smolten de landijsmassa's waardoor de zeespiegel steeg. Hierdoor steeg ook de grondwaterspiegel en vormde zich veen (het Basisveen) op het dekzand. Dit Basisveen werd uiteindelijk afgedekt door wad- en kwelderafzettingen.

Tot circa 3800 voor Chr. was West-Friesland vrij toegankelijk voor de zee. De toenmalige kust bestond voornamelijk uit zandige wadplaten waartussen een groot aantal west-oost georiënteerde geulen lag. Meer landinwaarts gingen de zandige platen over in lagunes waarin klei werd afgezet. Een groot deel van West-Friesland lag in dit lagunaire gebied.⁵ De sedimenten die in deze periode zijn afgezet, worden gerekend tot de oudste afzettingen van de Beemster Afzettingen (voorheen Calais II en III, tegenwoordig: Laagpakket van Wormer).

Rond 3800 voor Chr. ontstonden aan de kust van Noord-Holland op de zandige wadplaten strandwallen die de kust langzaam afsloten. De zee kon vanaf deze periode alleen nog via enkele zeegaten in het achterland doordringen. Via het zeegat van Bergen drongen getijdengeulen West-Friesland binnen. Buiten de invloedssfeer van deze geulen vond geen sedimentatie plaats en vormde zich veen. Binnen de invloedssfeer van deze getijdengeulen vond afzetting van zand en klei plaats. Het grovere, zandigere materiaal sedimenteerde in en direct naast de geul. Het lichtere en kleiiger materiaal werd bij overstromingen verder van de geul afgezet.

Tussen 3800 en 1400 voor Chr. verlegden de getijdengeulen enkele malen hun loop, waardoor de ondergrond van West-Friesland een zeer ingewikkelde opbouw heeft. Deze opbouw, en de geologische geschiedenis, is door De Mulder en Bosch ontrafeld en systematisch beschreven. Volgens deze reconstructies heeft Nibbixwoud vlakbij een grote getijdengeul gelegen. De mariene afzettingen die in hier direct onder de bouwvoor liggen, behoren tot het Hauwertcomplex laag C.

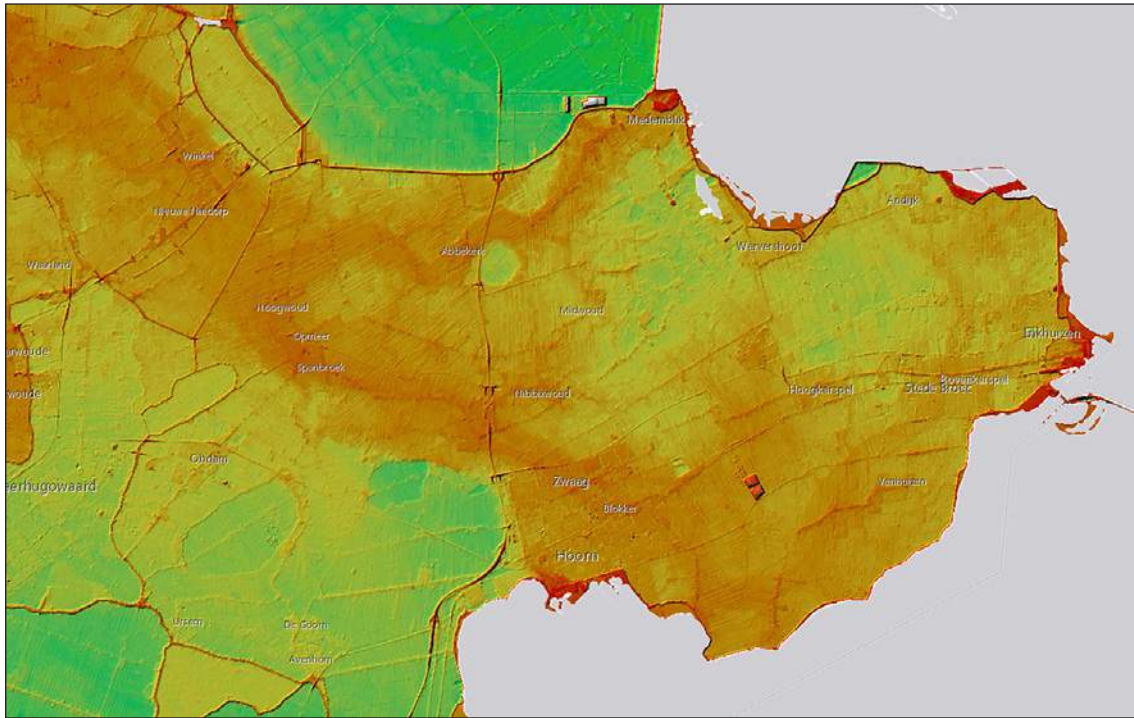
Rond 1500 voor Chr. sloot het zeegat van Bergen en werden de geulsystemen in West-Friesland minder actief. Na het droogvallen van de geulen vond als gevolg van differentiële inklinking van de verschillende afzettingen een omkering (inversie) van het reliëf plaats. De aanvankelijk laaggelegen kreekbeddingen en oevers zakten minder in dan de aanvankelijk hooggelegen kwelders. Hierdoor ontstonden kreek- of geulruggen.

Buiten de actieve geulen had vanaf circa 3800 voor Chr. in heel West-Friesland continu veenvorming plaatsgevonden, waardoor grote veenkussens waren ontstaan. Op het moment dat de laatste actieve geulen verlandden, verdwenen ook deze onder een pakket veen. Op en rond de veenkussens waren alleen nog kleine veenstroompjes actief. Deze voerden het water uit de veenkussens af naar lager gelegen delen.

Eén van de zijtakken van een grote geulrug, waar bijvoorbeeld Opmeer, Wognum en Zwaag op liggen, ligt in de ondergrond van Nibbixwoud. Deze geulrug is goed te herkennen op het

4 Hoewel Nitg-TNO in 2000 (Weerts e.a., 2000; De Mulder e.a., 2003) een nieuwe lithostratigrafische indeling heeft ingevoerd, wordt in dit stuk ook de oude chronostratigrafische indeling, gebruikt door De Mulder/Bosch, weergegeven. Het Laagpakket van Wormer komt overeen met de Afzettingen van Calais, het Laagpakket van Walcheren met de Afzettingen van Duinkerken en het Hollandveen Laagpakket met het Hollandveen.

5 De Mulder/Bosch, 1982.

Afb. 3. Uitsnede van het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN). Nibbixwoud lijkt op een van de zijtakken van een grote geulrug te liggen.

AHN (Actueel Hoogtebestand Nederland) (afb. 3). Op de bodemkaart 'De Vier Noorder Koggen', ligt het plangebied in het dorpslint net buiten het gekarteerde deel.⁶ Net ten zuiden van het plangebied is een meanderende baan van 'zand en lichte zavelgronden aanwezig' (afb. 4).

Afb. 4. Het plangebied Dorpsstraat 52 geprojecteerd op de bodemkaart 'De Vier Noorder Koggen'.

6 Du Burck & Dekker 1975.

De bewoning in West-Friesland in de Midden- en Late-Bronstijd (1500 tot 800 voor Chr.) concentreerde zich op de flanken van deze geulruggen en op de kwelders.⁷ Vooralsnog zijn weinig sporen van Bronstijdbewoning in de omgeving van Wognum en Nibbixwoud aangetroffen, mogelijk omdat de grote geul waar Wognum op ligt, nog lang actief was.⁸

Door toenemende vernatting werd West-Friesland rond 800 voor Chr. verlaten. Tot het ontstaan van de handelsplaats Medemblik omstreeks 700 na Chr. was het gebied vermoedelijk onbewoond.⁹

2.2 Een korte geschiedenis van Nibbixwoud

Ontginning

Vanuit de ontginningsgeschiedenis van West-Friesland is bekend dat de kolonisten zich in eerste instantie vestigden langs de veenstroompjes, de zogenaamde 'leken'.¹⁰ Dit is bekend uit Medemblik, genoemd naar de Middenleek, waar al vanaf de vroege Middeleeuwen bewoning was (afb. 5). Het ontstaan van Medemblik hangt vermoedelijk samen met de uitbreiding van het machtsgebied van de Friezen in de tweede helft van de 7de eeuw. Dorestad (Wijk bij Duurstede) was in die tijd een emporium van de belangrijkste categorie op het snijvlak van Frankische, Friese en Saksische invloedssfeer. Vanuit Dorestad werd een handelsroute opgezet richting het noorden over de Kromme Rijn, de Vecht, het Almere en het Vlie. Medemblik werd rond 700 gevormd op een strategische plek, namelijk waar de Middenleek in het Vlie uitmondde. Tevens fungeerde het als eindpunt van een landweg vanuit het Duitse Rijk via Stavoren, waarbij het Vlie moest worden overgestoken. Medemblik lag bovendien op een van de hogere punten in het landschap, namelijk de uitloper van een zandige kreekrug die vanuit Hoogwoud via Abbekerk liep. De oudste archeologische vondsten die tot nu toe in Medemblik zijn gedaan, dateren uit de late 7de of vroege 8ste eeuw.¹¹

Binnen West-Friesland waren in deze periode voor zover bekend geen andere bewoonde plaatsen, maar lag overal een dik veenpakket. Door het ontstaan van de Zuiderzee in de 11de en 12de eeuw werd de invloed van de zee aan de oostzijde van Noord-Holland aanzienlijk groter: de zee sloeg grote stukken land langs de kust weg en de Hollandse binnenmeren ontstonden. Het ontstaan van de Zuiderzee, gecombineerd met een gemiddelde stijging van de temperatuur, zorgde voor een natuurlijke ontwatering van het West-Friese veenpakket en gunstige condities voor ontginning. De eerste ontginningen in West-Friesland dateren uit de 8ste eeuw en vonden plaats rond Medemblik. In de 9de en 10de eeuw waren de ontginningen nog kleinschalig en ontstond slechts op een paar andere locaties nieuwe bewoning.

Een van die oude plaatsen was Wognum. Wognum ligt hemelsbreed op nog geen 3 km afstand van Nibbixwoud en is vermoedelijk belangrijk geweest voor de ontginning en ontwikkeling van het gebied. De bronnen uit de vroegste periode zijn schaars en veel meer dan dat Wognum als dorp bestond en dat daar een kerk stond, valt hier niet uit af te leiden. De oudste bron is de kerkenlijst van de abdij van Echternach die wordt gedateerd tussen 993 en 1049.¹² Deze abdij, die tegenwoordig in het huidige Luxemburg ligt, bezat in die tijd diverse kerken en kapellen in Holland.

7 IJzereef/Van Regteren Altena, 1991; Roessingh/Lohof, 2011.

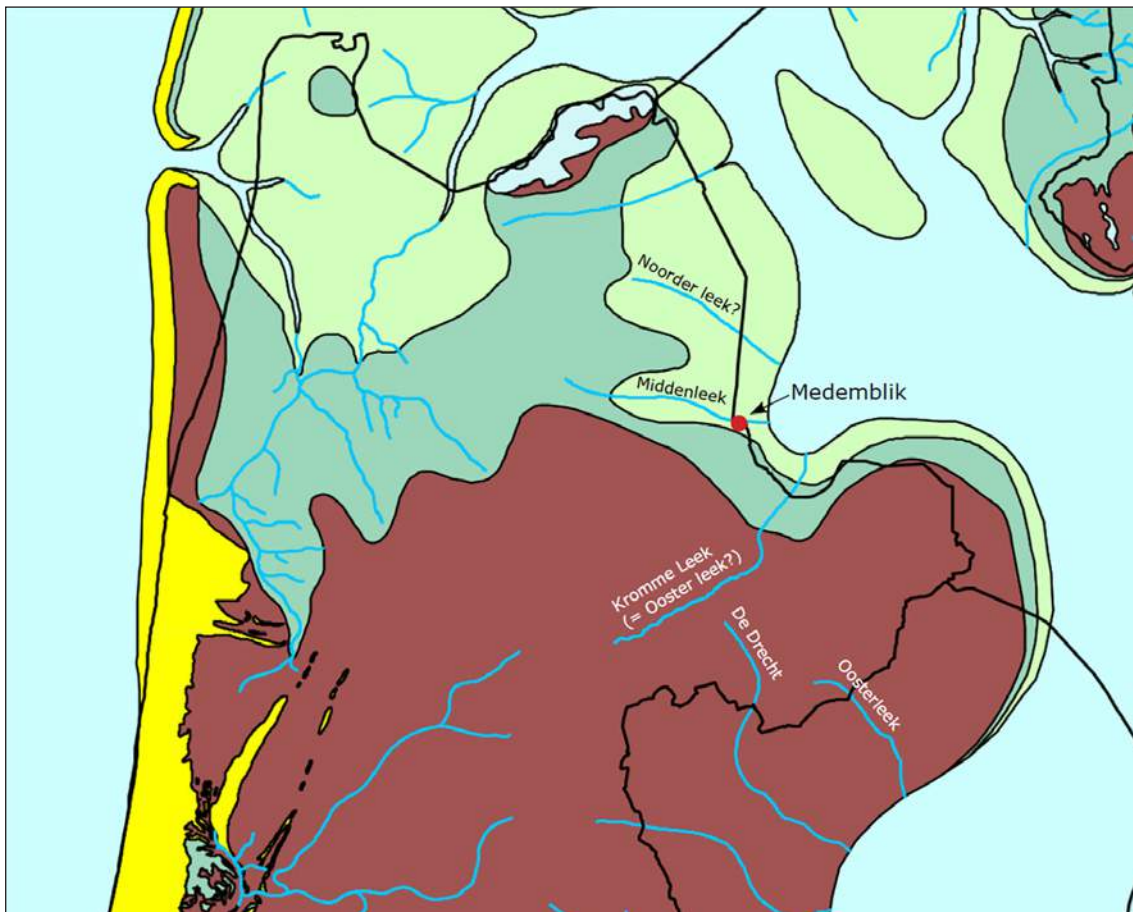
8 Zie synthese.

9 Besteman 1990, 107.

10 Dit stuk is in grote lijnen gebaseerd op een eerder verschenen rapport: Schrickx & Duijn 2017.

11 Besteman 1989b, 17 en 26.

12 Blok 1974, 167-184. Numan 2005, 15.

Afb. 5. Reconstructiekaart van de kop van Noord-Holland omstreeks 800 na Chr., naar Vos 2015. Het bruine vlak geeft het veendek weer. Een recente studie naar het vondstmateriaal uit de Wieringermeer maakt aannemelijk dat het veendek zich in deze tijd een stuk noordelijker uitstrekte dan op deze kaart weergegeven. Op de kaart zien we de veronderstelde loop van de veenrivieren, waaronder de Kromme Leek.

Het lijkt op het eerste gezicht vreemd dat een zo ver weg gelegen abdij bezittingen in Holland had, maar in de periode dat de abdij deze verwierf, waren in Holland nog geen kloosters aanwezig. De abdij van Echternach was in 698 door Willibrord gesticht en was daarmee het eerste door de Angelsaksische missionarissen gestichte klooster in continentaal Europa. Het groeide uit tot een belangrijk religieus centrum en verwierf veel bezittingen waaronder de kerken van Vlaardingingen, Oegstgeest, Velsen, Heiloo en Petten in Holland. Het bezit van een kerk hield in dat de abdij het benoemingsrecht van de pastoor had en beschikte over de inkomsten van de parochie. De bezittingen vermeerderden door de stichting van dochterkerken. In de kerkenlijst die dateert tussen 993 en 1049 wordt onder andere 'Wokgunge' genoemd. Dit is een oude naam voor Wognum. Wanneer de abdij van Echternach de kerk van Wognum heeft verworven, is niet bekend. De lijst is waarschijnlijk opgesteld in het kader van een conflict over de rechten dat zich tot in de 12de eeuw zou voortslepen. Inmiddels was namelijk in 923 een abdij in Egmond gesticht en de graven van Holland poogden de rechten bij deze abdij onder te brengen. In een oorkonde uit 1063, waarin Wognum opnieuw wordt genoemd, poogde de bisschop van Utrecht een regeling te treffen.¹³ Uit de oorkonde blijkt dat de genoemde kerken nog niet waren gewijd en dat zij nog geen afgebakend gebied als parochie hadden toegewezen gekregen.¹⁴

13 Koch 1970, nr. 84. Blok 1974, 168.

14 Numan 2005, 16.

Een definitieve regeling kwam pas in 1156 tot stand toen de abdij van Echternach van de rechten afzag en graaf Dirk IV van Holland de rechten over de Hollandse kerken verwierf. Hij droeg deze vervolgens officieel over aan de abdij van Egmond.

Uit deze bronnen valt te concluderen dat de kerk van Wognum zeker in de eerste helft van de 11de eeuw bestond. Waarschijnlijk was de kerk al in de 10de eeuw aanwezig. De oude herkomst van de bezittingen van de abdij van Echternach maakt dit aannemelijk. Bovendien wijst de heemnaam van Wognum (Wogge-heem) op een datering vóór de 10de eeuw, al moeten met enige voorzichtigheid conclusies uit plaatsnamen worden getrokken. Het eerste deel van de plaatsnaam 'Wog' komt vermoedelijk van de persoonsnaam Woggo.¹⁵ Als we ervan uitgaan dat de kerk van Wognum inderdaad in de 10de eeuw bestond, waren de kerken van Wognum en Medemblik de enige kerken in West-Friesland in die tijd.¹⁶ Aangezien de graaf van Holland aanspraken op de kerk maakte, wordt ervan uitgegaan dat de kerk van Wognum vanuit de kerk in Heiloo is gesticht en niet vanuit de kerk in Medemblik die onder de bisschop van Utrecht viel.¹⁷ In de bovengenoemde kerkenlijst worden naast Wognum ook Misna (Mijzen) en Aldenthorf (Oudorp) genoemd. In een tweede kerkenlijst (Blok: hand A), die wordt gedateerd in 1063, wordt ook Urishem (Ursem) genoemd, terwijl Wognum juist weer ontbreekt. Blok heeft hiervoor geen verklaring en vermoedt dat de schrijver van deze lijst zich heeft vergist. Hoe het ook zij, aannemelijk is dat Ursem in deze tijd al bestond.

In oostelijk West-Friesland had de abdij van Egmond geen rechten. Vooralsnog wijst niets erop dat hier in de 9de, 10de of 11de eeuw bewoning was. Voor de 12de eeuw ligt dat anders. Aan de andere kant van de Zuiderzee, in Friesland, kwam in het begin van de 12de eeuw de Sint-Odulfusabdij in Staveren tot stand. In 1132 vestigden zich daar benedictijner monniken uit Oostbroek die van de bisschop van Utrecht de kerk van Sint-Odulfus met alle goederen en rechten kregen toegewezen. Vanuit dit klooster werd een afhankelijk benedictijner vrouwenklooster onder leiding van een proost bij de Sint-Nicolaaskerk in Hemelum gesticht, enkele kilometers ten oosten van Staveren. Het oudste en enige bewaard gebleven archiefstuk van deze proosdij van Hemelum is een pauselijk privilege uit 1245. Hierin verklaart de paus dat hij het vrouwenklooster van Sint-Nicolaas in Hemelum met al zijn rechten en bezittingen onder zijn pauselijke bescherming neemt. In het stuk worden de rechten en bezittingen opgesomd, waaronder *terras, domos et possessiones, quas habetis in villis Bonnyngbroeck, Hogekerspel, Sybekarspel, Werwertshove, Litterabroeck, Grotebroeck, Oestewalde, Middewoude, Twisca et Swage*. In het citaat zijn voor de overzichtelijkheid alleen de plaatsen in West-Friesland overgenomen. Hemelum beschikte dus over grond, huizen en bezittingen in de plaatsen Benningbroek, Hoogkarspel, Sijbekarspel, Wervershoof, Grootebroek, Oostwoud, Midwoud, Twisk en Zwaag. Al deze bezittingen staan nog niet genoemd in de goederenlijsten uit 1132 en zijn dus waarschijnlijk na dat jaar verworven. Deze bezittingen heeft het klooster waarschijnlijk via de bisschop van Utrecht verworven. In oostelijk West-Friesland zijn dus ergens in deze tijd veel nieuwe plaatsen tot stand gekomen. Historisch is bekend dat Raymundus van Ivrea, wijbisschop van Utrecht, in 1173 vele kerken in Oost- en West-Friesland wijdde. Mogelijk hangt dit samen met een grootschalige ontginning in deze omstreken, gevolgd door de bouw van veel (tufstenen) kerken.

15 Van Berkel en Samplonius 2007, 508.

16 Zie de kaart in: Numan 2005, 46.

17 Numan 2005, 32.

Besteman heeft gepoogd de structuur en chronologie van de ontginningen van noordoostelijk West-Friesland te reconstrueren.¹⁸ Het meest opvallende resultaat van zijn reconstructie is dat de huidige dorpen aan de as van de Streekweg (Westwoud, Hoogkarspel, Lutjebroek, Grootebroek, Bovenkarspel, Enkhuizen en Gommerskarspel) pas in de 13de eeuw tot stand zijn gekomen en dat de oorspronkelijke 11^e/12^e-eeuwse nederzettingen meer noordelijk lagen (Zuiderkadijk). Diverse van deze oude locaties zijn dankzij opgravingen en waarnemingen bekend. Met het verlengen van de ontginningen in zuidelijke richting zijn de nederzettingen verplaatst. Sinds de publicaties van Besteman zijn diverse opgravingen aan de Streekweg uitgevoerd. Uit die onderzoeken blijkt dat de oudste bewoning aan deze as dateert vanaf het einde van de 12de eeuw.¹⁹ Op basis van het model van Besteman is de hypothese geformuleerd dat de dorpen Westerblokker, Oosterblokker en Binnenwijzend een volgende fase in de ontginningen vormen.²⁰ Daarna zou dan met het meest zuidelijke deel van oostelijk West-Friesland zijn ontgonnen, waarbij de plaatsen Hoorn, Schellinkhout, Wijdenes, Hem, Oosterleek en Venhuizen horen.²¹ Het is de vraag of deze hypothese klopt. Het is mogelijk dat niet alleen een zuidwaartse opschuiving van de ontginningen heeft plaatsgevonden, maar ook een noordwaartse. Er liepen hier twee veenstromen, de Oosterleek en De Drecht, die als basis voor de ontginningen kunnen zijn gebruikt. Toekomstig archeologisch onderzoek zal meer duidelijkheid verschaffen op de geschiedenis van de ontginning binnen de regio.

Late Middeleeuwen

Door de ontwatering van het veen oxideerde dit en klonk het veenpakket in, met een geleidelijke daling van het maaiveld als gevolg. Het land werd hierdoor kwetsbaar voor inbreuken van de zee en overstromingen.²² De bewoners van West-Friesland probeerden dit gevaar te verkleinen door dijken aan te leggen. Deze verschillende losse dijken werden met elkaar verbonden, waardoor West-Friesland vanaf circa 1250 werd beschermd door één lange dijk: de Westfriese Omringdijk. Deze dijk is in de eeuwen hierna nog diverse malen doorgebroken, waardoor land afsloeg en klei en zand werd afgezet. De loop van de Omringdijk is in de loop der eeuwen sterk gewijzigd. Door het verdwijnen van het voorland (het land dat voor de dijk lag) verzwakte de dijk, waardoor deze op een groot aantal plaatsen moest worden teruggelegd door middel van inlaagdijken. De huidige Omringdijk bevat hierdoor slechts in een aantal dijkvakken nog de originele 12de/13de-eeuwse kern.²³

Hoewel er dus aanwijzingen zijn dat Nibbixwoud als plaats al in de 12de eeuw bestond, heeft de oudste historische bron waarin deze plaats wordt genoemd betrekking op het jaar 1311. Het betreft de bekende rekening van de door de Baljuw van Medemblik geïnde boeten. Voor veel plaatsen in West-Friesland is dit de oudste bron waarin de plaatsnaam is te vinden. Hierin worden o.a. de plaatsnamen "Nuweboxwoude" en "Oudeboxwoude" (Hauwert) vermeld.

De oude kerk van het dorp ligt ten zuiden van de Dorpsstraat, op ongeveer 200 m ten oosten van het plangebied. Tot het begin van de Reformatie was dit een katholieke kerk, hierna was de kerk eigendom van de protestanten. Tegenwoordig zit hier het cultureel centrum *Bessie*. Uit de 18de eeuw dateren meerdere bronnen waarin wordt vermeld dat de voorloper van de toenmalige

18 Besteman 1988, 327-368.

Besteman 1990, 91-120.

19 Duijn 2011.

20 Schrickx 2009, 8-11.

21 Ibidem.

22 Besteman 1990, 93-96.

23 Boon 1991, 78-114.

kerk grotendeels uit tufsteen bestond.²⁴ Deze tufstenen kerk werd vermoedelijk in de 12de eeuw op deze plek gebouwd. In enkele 13de, 14de en 15de-eeuwse bronnen wordt St. Cunera vermeld als patroonheilige. Vreemd genoeg zijn er enkele 17de-eeuwse stukken, waarin niet Cunera maar Odulphus als patroonheilige van Nibbixwoud wordt genoemd.²⁵ Misschien is dat per abuis gebeurd omdat 12 juni de heilige dag is van zowel St. Odolf als St. Cunera. Uit laatmiddeleeuwse bronnen is in ieder geval bekend dat Cuneradevotie plaatsvond te Nibbixwoud met bedevaartstochten en processies. Belangrijk onderdeel van Cunera's feestdag was de zegening van het vee. De verering van de reliek en de veezegening bestonden als lokale devotie nog in de 19^e en 20ste eeuw.²⁶ In 1878 is in Nibbixwoud een tweede kerk gebouwd, namelijk een katholieke kerk (afb. 6). Dit is de Sint- Cunerakerk, gelegen tegenover het plangebied.

Afb. 6. De huidige St. Cunerakerk ligt tegenover het plangebied.

In 1414 verkregen Wognum, Wadway, Nibbixwoud en Hauwert, net als veel andere plaatsen in West-Friesland, stadsrechten van de graaf van Holland.²⁷ Gezamenlijk werden ze de 'stede Wognum' genoemd. De verlening van stadsrechten was voor de graaf een manier om aan inkomsten te komen want voor de rechten moest fors worden betaald. Op deze wijze werden dorpen tot stad verheven, ook al hadden die in het geheel geen stedelijke allure. Wognum verkreeg met de stadsrechten een eigen stedelijke baljuw en een schepbank.²⁸ Lang hebben Wognum – en dus ook Nibbixwoud - niet van deze stedelijke vrijheid genoten, want in 1426 werden de rechten alweer ontnomen en kreeg Wognum een hoge boete opgelegd.²⁹ Wognum had ten tijde van de Hoekse en Kabeljauwse twisten de kant van gravin Jacoba van Beieren gekozen, maar zij delfde het onderspit in de strijd om het graafschap Holland. Filips van Bourgondië, de overwinnaar in het conflict, ontnam Wognum de stadsrechten en voegde de plaats voorlopig onder Hoorn, de stad die wel tijdig zijn kant had gekozen.

De bekende *Enqueste* uit 1494 en *Informacie* uit 1514, beide op last van de Staten opgesteld om de draagkracht van de steden en dorpen te bepalen, geven een beeld van de bevolking en economie van Nibbixwoud.³⁰ Volgens de opgaaf van 1494 telde Nibbixwoud rond 1477 30 haardsteden (lees huizen) en was dit aantal daarna afgenomen tot 24 haardsteden,

24 Numan 2005, 203.

25 Meertensinstituut: <http://www.meertens.knaw.nl/bedevaart/bol/plaats/534>.

26 <http://www.meertens.knaw.nl/bedevaart/bol/plaats/534>.

27 NA 3.01.01 660. Pols I, nr. XV. Cox 2005. Overgenomen van Schrickx 2013.

28 De Bruin 2007, 44.

29 Van Mieris 1753, IV 869. De Goede 1940, 150-151.

30 Fruin 1876; Fruin 1866.

welcke verminderinge toegecommen es mits armoede.

Volgens de Informacie van 1514 waren er toen 28 haardsteden. Verder staat vermeld dat het dorp 120 communicanten (meerderjarigen ter communie gaande personen) telde. Dat houdt in dat per huis gemiddeld 4,3 communicanten woonden. Voor het aantal personen per huis moet daarbij het aantal minderjarigen worden opgeteld. Het aantal personen per huishouden lijkt vrij laag in vergelijking met andere dorpen.

Uit de Enquete is op te maken dat veel inwoners van Nibbixwoud (*Nubicxwoude*) werkzaam zijn in de veehouderij. Uit de bron blijkt dat de veeboeren wel betere tijden hebben gekend en dat de veestapel behoorlijk is gekrompen de afgelopen jaren: *welcke neringe van koeyen als nu die helfte minder es dan zij was by tijden Hertoge Karel, mits dat by natte jaren, die geweest zijn, veel van heuren beesten ghestorven zijn, ende oock vermits den dueren tijt zij veel van heuren beesten gegeten hebben.* Volgens de Informacie hielden de inwoners zich bezig met veehouderij, 'sayen en mayen' en met de scheepvaart.

Een interessant gegeven uit de *Informacie* is dat een aanzienlijk deel van de grond in bezit was bij instellingen en personen van buiten Nibbixwoud, genoemd worden o.a. het Catherineklooster uit Hoorn (30 morgen), het Mariaklooster te Hoorn (16 morgen), het St. Pietersdal te Hoorn (17 morgen); .. *ende tsurplus behoort te Hoorne, Amsterdam ende elders.*

In 1632, dus meer dan een eeuw na de Informacie, telde Nibbixwoud 54 huizen.³¹

In de verponding van 1731 staan de kerk, een kosterwoning, de Roomse Kerk, 21 boerenhuizen (lees stolpboerderijen) en 11 huizen genoemd.³² In totaal waren er dus 34 huizen, wat een stuk minder is dan in de 17de eeuw.

Volgens het Aardrijkskundig Woordenboek van Van der Aa uit 1851 had het dorp toen 33 huizen en 250 inwoners.³³ Ze leefden van de landbouw en veeteelt en de meeste inwoners waren katholiek. Het aantal huizen is dus in een eeuw tijd nagenoeg gelijk gebleven. Volgens Witkamp had het dorp Nibbixwoud telde in 1870 274 inwoners.³⁴

31 Burger van Schoorel 1767, 130. Het gaat hier om het dorp Nibbixwoud, dus exclusief Hauwert dat 81 huizen kende.

32 NHA, toeg.nr. 151.1, inv.nr. 524-695.

33 Van der Aa 1851, 92. Dit is exclusief de buurt Wijzend met 38 huizen en 260 inwoners.

34 Witkamp 1877, 848.

3. Doel en methode van het onderzoek

3.1 Onderzoeksopdracht

In het Programma van Eisen is een aantal onderzoeksvragen geformuleerd die als leidraad bij het archeologisch onderzoek en de uitwerking daarvan hebben gefungeerd. Deze onderzoeksvragen zijn onderverdeeld rond drie thema's: 1: sporen uit de Bronstijd, 2: bewoningssporen tussen de 12de en de 16de eeuw (tot de bouw van de stolpboerderij) en 3: de stolpboerderij. Dit rapport tracht antwoord op deze onderzoeksvragen te geven. Hieronder worden de vragen – soms met een korte toelichting - weergegeven.

1. Sporen uit de Bronstijd

1.1 Zijn sporen uit de Bronstijd aanwezig? Wat is de aard en datering van de sporen?

1.2 Wijzen de sporen en/of vondsten op de aanwezigheid van een nederzetting?

2. Sporen uit de 12de-16de eeuw

2.1 Hoe oud zijn de oudste sporen en wat zegt dit over de vroegste geschiedenis van Nibbixwoud?

2.2 Duiden deze sporen op bewoning binnen het onderzoeksgebied of op andere activiteiten?

2.3 Is in deze periode reeds een terpje opgeworpen? Wat is de ligging en omvang hiervan? Is dit terpje in één keer opgeworpen of geleidelijk verhoogd?

2.4 Dateren sloten/greppels uit deze periode en wat zeggen deze over de ontginning/verkaveling?

2.5 Zijn sporen van bebouwing (vloerniveaus, paalkuilen e.d.) aanwezig en is op basis hiervan die bebouwing te reconstrueren?

2.6 Zijn sporen aanwezig die tot het erf (of erven) behoren (waterputten e.d.) en is op basis hiervan de inrichting van het erf te reconstrueren? Hebben we te maken met een of twee erven?

2.7 Zijn er aanwijzingen voor middeleeuwse bewoning verder van het lint af, zoals in Enkhuizen (Albert Heijn uitbreiding, Westeinde 107) en in Zwaag eerder is waargenomen?

3. De stolpboerderij

Hoewel stolpboerderijen een vertrouwd onderdeel van het West-Friese landschap vormen en talloze studies naar het uiterlijk, de indeling en het interieur zijn gedaan, zijn nog veel vragen over stolpboerderijen en hun bewoners onbeantwoord. Een snelle blik op enkele standaardwerken over stolpboerderijen, zoals "De landelijke bouwkunst in Hollands Noorderkwartier" van Brandts Buys, leert ons bijvoorbeeld niets over de ondergrondse constructies en materiële cultuur van de bewoners. Bovendien is het ontstaan en de ontwikkeling van de stolpboerderij hoofdzakelijk gebaseerd op architectuurhistorisch onderzoek naar bestaande stolpen en daardoor veelal op aannames gebaseerd. De stolpboerderij zou het resultaat zijn van een geleidelijke ontwikkeling waarbij de diverse onderdelen langzamerhand werden gegroepeerd rondom een centrale hooiberg. Het is echter zeer de vraag of de verschillende varianten die als stadia in de ontwikkeling worden gezien, niet verschillende types waren die naast elkaar voorkwamen.

Archeologisch en bouwhistorisch onderzoek kan een wezenlijke bijdrage aan het onderzoek naar stolpboerderijen leveren. Tot nu toe heeft dergelijk onderzoek nog nauwelijks plaatsgevonden.

- 3.1 Wanneer is deze boerderij gebouwd?
- 3.2 Hoe is deze boerderij gefundeerd en wat zegt dit over het oorspronkelijke uiterlijk van de boerderij?
- 3.3 Is iets te zeggen over de oorspronkelijke indeling van de boerderij? Zijn hierin wijzigingen in de loop van de tijd opgetreden?
- 3.4 Zijn structuren in en rondom de boerderij aanwezig? Te denken valt aan waterputten, waterkelders, voorraadkelders, vloeren, aanlegplaatsen van schuiten etc.
- 3.5 Zijn vondsten te koppelen aan het interieur (wandtegels, nistegels, haardplaten e.d.)?
- 3.6 Kan vondstmateriaal aan de bewoners van de boerderij worden gekoppeld en wat zegt dit over die bewoners?

3.2 Methode

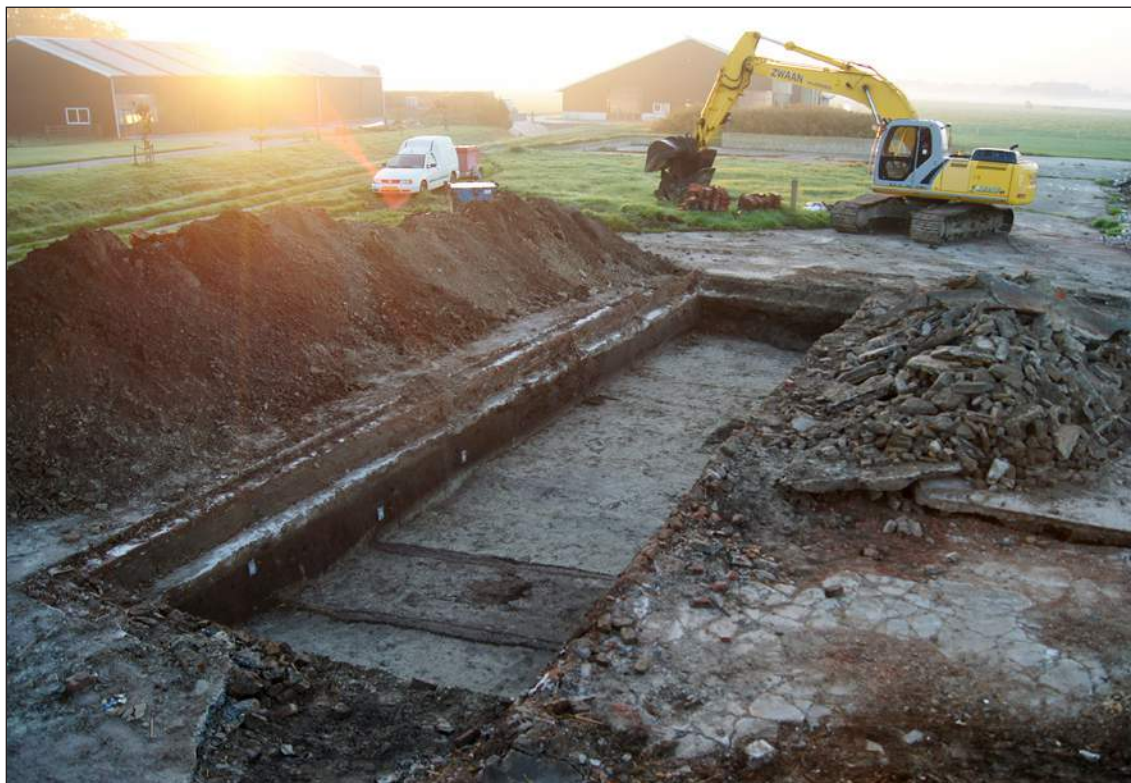
In het PvE is een onderzoeksstrategie opgesteld. Deze laat zich kort als volgt samenvatten: De fundamenteën van de bestaande stomp worden over de volledige oppervlakte in één vlak blootgelegd. Vervolgens wordt na de documentatie hierbinnen, op de locatie van de nieuwbouw, verdiept in vier werkputten, waarbij dammen tussen de verdiepte delen blijven staan. De verschillende bodemprofielen worden bekeken en relevante profielen worden gedocumenteerd. Op de locatie van de nieuwe schuur, ter hoogte van de 19de-eeuwse stolpschuur en het geplande bijgebouw graaft men een sleuf van 2 m breed over de lengte van de stolpschuur. Ook hier worden de bodemprofielen bekeken en de relevante profielen gedocumenteerd. De werkputten verdiept men tot op de natuurlijke ondergrond om de volledige bodemopbouw vast te kunnen leggen. Er wordt uitgegaan van drie opgravingsvlakken. Diepere sporen worden geheel uitgegraven. In principe gelden de toekomstige bouwcontouren als begrenzing van het onderzoek.

Afb. 7. Werk in uitvoering. Het eerste vlak wordt aangelegd binnen de contouren van de afgebroken stolpboerderij.

Van iedere aangetroffen muur wordt het aanzicht bestudeerd en aanwezige bouwsporen zowel getekend en beschreven, als gefotografeerd. Alle sporen worden zowel individueel als in verband met andere sporen (overzichtsfoto's) gefotografeerd.

In het PvE is gesteld dat als bovenstaande opgravingsstrategie praktische problemen oplevert hiervan mag worden afgeweken.

Afb. 8. Ter hoogte van de stolpschuur is een sleuf gegraven haaks op de Dorpsstraat. Op de voorgrond een gedempte laatmiddeleeuwse sloot (S29). Foto is (bijna) richting het oosten genomen.

Bij de uitvoering van het archeologisch onderzoek werd het eerste vlak aangelegd zoals gepland (afb. 7). Hierin legde men alle zichtbare sporen van de stolpboerderij in één vlak bloot. Dit is werkput 1. Hierna werd volgens planning een eerste vak (kwadrant) verdiept, namelijk de noordwesthoek (vak 1A genoemd). Dit deel verdiepte men direct tot het niveau van de natuurlijke ondergrond en de sporen die zich daarin aftekenden. Hier werden in totaal twee vlakken aangelegd. Het muurwerk ter hoogte van de twee noordwestelijke vierkantspoeren is als grens van deze kwadrant genomen.³⁵ Vervolgens verdiepte men het deel ten zuiden van deze muur (vak 1C). Hierin tekenden zich tijdens het verdiepen middeleeuwse sporen af waardoor een extra vlak is aangelegd. Het totaal aantal vlakken bedroeg drie binnen dit vak. Hierna verdiepte men het deel aan de oostzijde ter hoogte van de dars en de oostelijke vierkantspoeren tot op de natuurlijke ondergrond (vak 1C). Hier zijn in totaal twee vlakken aangelegd. Aan de zuidwestzijde werd nog een deel verdiept tot op de natuurlijke bodem (vak 1D) en ten slotte zijn ter hoogte van twee diep ingegraven waterputten delen uitgegraven (vak 1E en 1F). Hierbinnen legde men geen extra vlakken aan, maar sporen die tevoorschijn kwamen tijdens het verdiepen werden ingemeten. Daarnaast zijn binnen de verdiepte delen de profielen gedocumenteerd. Ten oosten van werkput 1 werd ter hoogte van de geplande nieuwbouw een lange sleuf gegraven vrijwel haaks op de richting van de Dorpsstraat.

³⁵ Vierkantspoeren S8 en S15, muurwerk S9.

De sleuf legde men laagsgewijs aan direct tot op de natuurlijke ondergrond. Sporen die tijdens de aanleg werden aangetroffen, zijn direct ingemeten en afgewerkt.³⁶ Deze sleuf is werkput 2 (afb. 8).

In totaal zijn 8 profielen bestudeerd en gedocumenteerd (afb. 9).

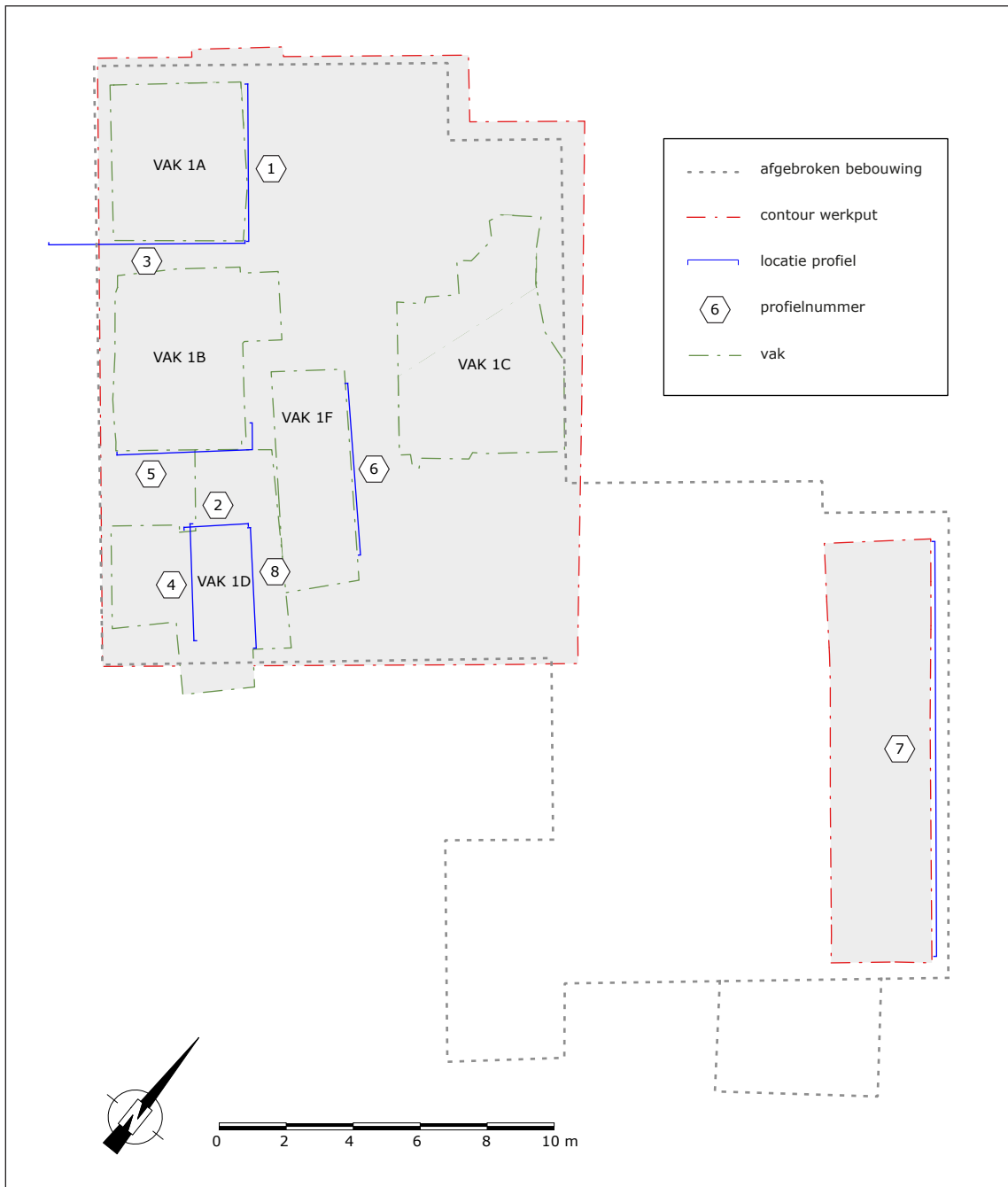
De resten uit vlak 1 in werkput 1 tekende men analoog op schaal 1:20. De resten uit vlak 2 en 3 binnen werkput 1 werd digitaal met behulp van gps ingemeten. Vlak 1 van werkput 2 documenteerde men eveneens digitaal.

Er is voor gekozen om niet binnen de gehele stolpboerderij te verdiepen tot de natuurlijke ondergrond. Omdat sporen uit de Middeleeuwen en Nieuwe Tijd zich voornamelijk aan de westzijde van de stolp manifesteerden heeft men het middendeel niet verdiept.

De opgraving is uitgevoerd binnen een tijdsspanne van zes dagen in plaats van de geplande vijf dagen, vanwege de complexiteit en de hoeveelheid beton en breekpuin.

De bij de opgraving verzamelde scherven zijn gedetermineerd volgens het classificatiesysteem voor keramiek en glas uit de late middeleeuwen en Nieuwe Tijd, beter bekend als het 'Deventer-systeem'. In dit systeem worden de fragmenten gedetermineerd op keramieksoort, vorm en typecode. Daarnaast zijn de scherven uit elk spoor geteld, waarbij een onderscheid is gemaakt tussen randscherven en overige scherven. Ook is het minimum aantal exemplaren (MAE) op basis van de verzamelde keramiekfragmenten vastgesteld. De kwantificatiemethode van EVE (Estimated Vessel Equivalents) is bij de determinatie niet toegepast.

36 Zoals S25.

Afb. 9. Puttenplan en profiellocaties.

4. Resultaten Prehistorie en Middeleeuwen

4.1 Inleiding

De bij de opgraving aangetroffen sporen zijn op basis van de stratigrafie, hun onderlinge samenhang en de datering van het bijbehorende vondstmateriaal ingedeeld in vijf gebruiks- of bewoningsfasen. In de kaartbijlagen zijn de sporen weergegeven. Hierbij dient te worden opgemerkt dat een kaart niet een bepaald moment in de geschiedenis van het terrein weergeeft, maar alle sporen gedurende een bepaalde periode.

De eerste fase (fase 1) omvat een kleine hoeveelheid sporen uit de prehistorie. Het gaat om een kuil en eergetouwkrassen en een akkerlaag. De exacte datering van deze sporen zijn onduidelijk.

De tweede fase (fase 2) betreft alle sporen die dateren voorafgaand aan de eerste ophoging van het terrein. Hierbij is mogelijk nog een subfasering aan te geven (fase 2a en 2b). Het gaat om enkele gedempte sloten en dichtgegooide kuilen. Deze sporen dateren in de (tweede helft) van de 12de eeuw en de 13de eeuw.

Hierna volgt een derde fase (fase 3) waarin het terrein wordt opgehoogd. Er zijn aanwijzingen dat er in deze fase voor het eerst een huis werd gebouwd binnen het plangebied. Deze fase dateert in de 14de en 15de eeuw.

In de vierde fase (fase 4) zijn de bewoningssporen duidelijker. De resten betreffen ophogingslagen, kuilen, paalkuilen, waterputten en haarden. Deze fase dateert in de 16de eeuw. Op basis van het vondstmateriaal uit een aantal sporen lijkt deze fase te eindigen voor de eerste kwart van de 17de eeuw (1600-1625).

Fase 5 is wat ongrijpbaar zowel qua sporen als vondstmateriaal. Mogelijk is het terrein in de periode na de 16de-eeuwse bewoning een tijdje niet gebruikt voordat de stolpboerderij werd gebouwd.

In de zesde fase (fase 6) wordt de stolpboerdij gebouwd. Uit deze fase stamt het overgrote deel van de aangetroffen resten. Het gaat o.a. om vierkantspoeren, funderingen van de schoorsteen, haarden, kelders, muurfunderingen en een waterput. Deze fase dateert tussen 1677 en heden

Deze laatste fase wordt beschreven in het volgende hoofdstuk.

4.2 Bodemopbouw en mate van verstoring

Op een diepte van rond 0,9 m –NAP bevond zich de natuurlijke bodem, bestaande uit voornamelijk lichtgrijs zand en op sommige plaatsen meer afgewisseld met centimeter dikke kleiige lagen. Op enkele locaties – waar dieper werd gegraven – kwam een laag met grijze matig siltige klei tevoorschijn. Deze laag bevatte schelpmateriaal en bezat roestvlekken. De bovenzijde van deze laag bevond zich op een hoogte van 1,7 m – NAP. Aan de onderzijde van deze laag was 5 cm dikke laag van zwart kleiig veen aanwezig. De onderzijde van deze dunne laag lag op een hoogte van 2,1 m – NAP.

De mate van verstoring binnen het plangebied was uiterst gering. Zoals gebruikelijk op een oud stolpterrein beperkte de verstoringen zich tot de plaatsen waar diepere sporen waren gegraven zoals ter hoogte van de vierkantspoeren en kelders. Daarbuiten waren de oudere sporen nog geheel intact. Op veel locaties zaten de sporen uit de 16de eeuw en ouder op geringe diepte (afb. 10).

Afb. 10 (links). Zoals gebruikelijk op een oud stolpenterrein was de mate van verstoring gering. Hier is een 16de-eeuwse asput of stookplaats (net) doorsneden door een latere kelder.

Afb. 11 (boven). Prehistorische eergetouwkrassen in werkput 2. Foto is richting het zuiden genomen.

4.3 Fase 1 (Prehistorie)

In zowel werkput 1 als 2 zijn diverse sporen uit de prehistorie aangetroffen. In werkput 1 kwamen wat onduidelijke krassen van een eergetouw (ploeg) tevoorschijn, maar in werkput 2 waren deze een stuk duidelijker (afb. 11).³⁷ De sporen waren bijna oost-west en haaks daarop georiënteerd. In beide werkputten hingen de krassen samen met een laag grijs en donkergrijs, soms wat humeus zand.³⁸ Deze laag betreft een akkerlaag. Op sommige locaties was deze laag lichter dan op andere. Mogelijk heeft dat te maken met mate van beakkering waarbij het lichtgrijze moedermateriaal, dat tijdens het ploegen wordt opgenomen in de akker, voor een lichtere kleur zorgt. In werkput 2 werd binnen de vermoedelijke akkerlaag een dun humeus bandje waargenomen (afb. 12). Mogelijk gaat het om inspoelingslaag als gevolg van bodemvorming.

Afb. 12. De bodemopbouw in werkput 2. Bovenop het lichtgrijs en grijs gelaagde moedermateriaal is een grijze akkerlaag zichtbaar. In de laag is een humeus donkergrijs bandje zichtbaar.

37 S27, S36.

38 S37.

De datering van de sporen is onduidelijk. Dateerbaar vondstmateriaal uit deze fase ontbreekt volledig. Op basis van hun voorkomen en vergelijking met andere vindplaatsen in de regio zou een datering in de Midden Bronstijd aannemelijk zijn. Maar omdat vindplaatsen uit de (Midden-) Bronstijd in de directe omgeving weinig voorkomen, zou een oudere datering bijvoorbeeld in het Laat-Neolithicum of Vroege Bronstijd ook niet kunnen worden uitgesloten. Hier wordt in de synthese dieper op ingegaan.

4.4 Fase 2 (12de / 13de eeuw)

Fase 2 omvat alle sporen die dateren voor de ophoging in fase 3. Het gaat om sloten en kuilen met ongeveer een oost-west oriëntatie of haaks daarop.

Kuilen

De kuilen bevonden zich allen in werkput 1. De vorm van de kuilen varieerde tussen rechthoekig met ronde zijdes tot uiterst grillig. De afmetingen waren eveneens divers met een lengte variërend tussen 0,9 m en 3,2 m. Waar onderzocht bestond de onderste laag van de kuilen uit een gemengd pakket van grijze klei en veenbrokken met lichtgrijze kleivlekjes (afb. 13). Deze vulling wijst erop dat mogelijk veen is weggestoken tijdens het graven van de kuil en daarna weer is teruggestort.³⁹ Mogelijk zijn (een deel van) de kuilen te verklaren als daliegaten en werden ze gegraven om kleiig materiaal boven te halen om de veengrond te neutraliseren en zo meer geschikt te maken voor akkerbouw.

Afb. 13. Werkput 1, profiel 1. Onderin het profiel is een doorsnede door een kuil uit de 12de of 13de eeuw zichtbaar. Bovenop de kuil ligt een pakket ophogingsmateriaal, met daarboven waarschijnlijk een demping van de nazak.

39 Zie synthese.

Sloten

In totaal werden vier sloten gevonden. Een sloot doorsneed het terrein noordoost-zuidwest en drie haaks daarop.⁴⁰ Gezien de geringe afstand tussen de zuidoost-noordwest georiënteerde sloten is de kans aanwezig dat een deel van de sloten gefaseerd is aangelegd. Mogelijk werd sloot S84 gegraven nadat S88 werd gedempt. Het vondstmateriaal uit de sloten sluit dit niet uit: S88 bevatte Pingsdorf en Paffrath aardewerk en S84 bevatte naast Pingsdorf ook een fragment spaarzaam geglazuurd roodbakkerd aardewerk.⁴¹ In het verlengde van S88 aan de westzijde maakt de sloot een haakse hoek naar het zuiden (afb. 14).

Afb. 14. Een van de sloten maakte een haakse hoek naar het zuiden. Het noorden is links op de foto.

De sloten hadden een breedte variërend tussen 1,5 en 2 m. De diepte bedroeg ca. 0,5 m. De enige noordoost-zuidwest georiënteerde sloot is met 1,2 m diepte opvallend dieper dan de rest.⁴² Mogelijk moet deze sloot worden gezien als een erfsloot en hebben de andere sloten een meer (onder)verdelende functie binnen het erf. De sloot bevatte naast enkele stukken keramiek ook een grote kei van graniet (afb. 15). Deze diepere sloot is mogelijk nog in gebruik tijdens fase 3.⁴³

Vondstmateriaal

Het keramisch vondstmateriaal uit de vroegste middeleeuwse fase op dit perceel (fase 2) omvat vooral lokaal vervaardigd kogelpotaardewerk (MAE = 21), en verder een aantal fragmenten van geïmporteerd Pingsdorf-aardewerk (MAE = 6), Paffrath-aardewerk (MAE = 5) en een scherf van een kan van Maaslands witbakkend aardewerk (wm-kan-2).

40 NO-ZW: S40, S102, ZO-NW: S29, S84, S88.

41 Hoewel er niet teveel waarde gehecht mag worden aan enkele fragmenten kan het in ieder geval op basis van het vondstmateriaal niet worden uitgesloten.

42 S40, S102.

43 Uit de vulling komt een grijsbakkende scherf. Mogelijk was de sloot alleen als (diepe) depressie zichtbaar, maar stond er niet voortdurend water in.

Afb. 15. De onderzijde van sloot S102 in het verdiepte vlak aan de zuidzijde van werkput 1. Let op de kei ten zuiden van het fotobordje.

Van zowel proto- als bijna-steengoed zijn ook drie scherven gevonden. Hoewel het meeste materiaal zeer fragmentarisch is aangetroffen, kunnen op basis van randfragmenten twee vormen bij het kogelpotaardewerk als kp-kog-2 met gefacetteerde rand aangeduid worden. Ook bij het Paffrath-aardewerk zijn twee kogelpotten met dakvormige rand (bg-kog-2) te onderscheiden. Vijf kogelpotscherven zijn versierd met bezemstreken, een kenmerk voor 13de-eeuws kogelpotaardewerk uit het Nederlands kustgebied.⁴⁴

4.5 Fase 3 (14de / 15de eeuw)

Ophoging

Vermoedelijk in de 14de of 15de eeuw werd een groot deel van de sloten gedempt en het terrein opgehoogd. De grote sloot aan de westzijde bleef functioneren, maar de rest verdween onder een dik pakket ophogingsmateriaal (afb. 16).⁴⁵ De dikte varieerde tussen de 0,8 en 0,9 m. Het pakket leek op veel plaatsen uit twee gescheiden lagen te zijn opgebouwd. De onderste laag bestond uit grijze tot donkergrijze klei met houtskool. De bovenste laag uit meer bruingrijze klei met op sommige locaties wat lichtgrijze zandvlekjes. De bovenzijde van de onderste laag lag op een hoogte van 0,4 m – NAP, de bovenzijde van de bovenste laag lag rond 0,0 m NAP. De ophoging kan niet scherp worden gedateerd door het gebrek aan dateerbaar vondstmateriaal.⁴⁶ Hierdoor kan ook niet worden achterhaald of er veel tijd zat tussen het opbrengen van de afzonderlijke ophogingslagen.

Dierbegraving

In werkput 2 kwam halverwege de sleuf een begraven kalf tevoorschijn.

⁴⁴ Verhoeven 1998, 108.

⁴⁵ Sloot S40/S102 bleef functioneren in fase 3.

⁴⁶ Zie hieronder: Vondstmateriaal.

Afb. 16. Doorsnede door sloot S40 en een deel van de ophogingen (profiel 3). Duidelijk zichtbaar is dat deze sloot nog functioneerde na de ophoging van het terrein. Foto is richting het zuiden genomen.

Afb. 18. Aan de westzijde van werkput 1 kwam een asplek uit 1400-1450 tevoorschijn. Mogelijk gaat het om de resten van een haard van een huis.

Afb. 17. In werkput 2 kwam dit begraven kalf tevoorschijn. Het kalf is ongeveer 6 maanden oud geworden. Foto is richting het zuiden genomen.

Het jonge dier is haaks op de Dorpsstraat begraven (afb. 17). Op basis van de onvolgroeide epifysen en het gebit kon worden vastgesteld dat het kalf ongeveer 6 maanden oud is geworden. Er zijn geen slacht of snijsporen waargenomen en het is waarschijnlijk dat het beest is begraven nadat het is overleden aan de gevolgen van een ziekte.⁴⁷

De datering van het beest is lastig te bepalen. Het werd ingegraven in de ophoging van fase 3, maar niet afgedekt door jonger materiaal. In de kuil werd een fragment steengoed met ijzerengobe gevonden (s2). Dit materiaal dateert in de periode 1400-1500, maar kan opspit zijn. Op basis van deze scherf (en het ontbreken van baksteenpuin) is het spoor aan fase 3 gekoppeld, maar in principe zou het beest ook in fase 4 kunnen zijn begraven.

Bewoningsresten?

Aan de westzijde van het terrein kwamen enkele sporen tevoorschijn die mogelijk met de oudste bewoning ter plekke samenhangen. Het eerste noemenswaardige spoor is een asplek of stookplaats in vak 1B (afb. 18).⁴⁸ Het betreft een ondiepe kuil met veel oranje as en houtskool en brokken klei, mogelijk de restanten van een vloerlaag. Binnen het spoor werden meerdere grote stukken van oranje-rood baksteen gevonden. Uit het spoor kwamen in totaal 17 fragmenten keramiek, van minimaal 11 verschillende exemplaren. Door de aanwezigheid van een steengoed kan (s1-kan-) met oranje bloes (1375-1450) en twee bakpannen van het type r-bak-1 (1400-1525), krijgt het spoor een complex datering van circa 1400-1450.

⁴⁷ Een rituele handeling die samenhangt met bijgeloof valt natuurlijk niet uit te sluiten.

⁴⁸ S74.

Ten zuidoosten van deze asplek kwam een spoor tevoorschijn dat in eerste instantie werd geïnterpreteerd als een kuil gevuld met kleilagen.⁴⁹ Bij een nadere beschouwing van het profiel werd duidelijk dat het om dagzomende kleilagen van vermoedelijk een vloer ging.⁵⁰ Uit de lagen kwamen fragmenten van twee roodbakende bakpannen, wederom van het type r-bak-1 daterend tussen 1400 en 1525. Een andere vondst betreft een randfragment van een ijzeren ketel. De afmetingen van de kleivloer bedroegen 3,2 m bij ca. 2 m. Aan de oostzijde van de vloer kwamen onder de oudste schoorsteenfundering van de stolpboerderij diverse houtskoollagen tevoorschijn, die waarschijnlijk met deze kleivloer samenhangen (afb. 19).⁵¹

Afb. 19. Onder de oudste schoorsteenfundering van de stolpboerderij kwamen diverse houtskoollagen tevoorschijn die mogelijk samenhangen met een vloerniveau van klei uit fase 3. De foto is richting het zuidwesten genomen.

Mogelijk zijn het vloerniveau en de haard de schamele resten van een eerste huis dat hier in de eerste helft van de 15de eeuw na de ophoging van het terrein werd gebouwd. Waarschijnlijk had het huis geen ingegraven palen, maar een houten raamwerk van balken dat op de bodem rustte. Na afbraak bleven hier geen sporen van in de bodem achter. De afmetingen zijn hierdoor niet exact bekend, maar er kunnen enkele inschattingen worden gemaakt. Het vermoedelijk huis werd aan de westzijde geflankeerd door de enige overgebleven sloot binnen het onderzochte deel.⁵² De westzijde van zowel de asplek als de vloer zijn opvallend recht en liggen in elkaars verlengde. Mogelijk verraadt deze rechte zijde de westelijke huiswand.⁵³ Deze stond dan net buiten de sloot of depressie op de rand van de ophoging. Als dit klopt had het huis een minimale breedte van 4,5 m. Uit het onderzoek is gebleken dat de erfgrens aan de zuidzijde van het onderzochte deel – ter hoogte van de achtergevel van de stolpboerderij -

49 S50, S75.

50 Profiel 5. Geen overheersende richting van de dagzomende lagen.

51 S10.

52 S40, S102.

53 Het is dan wel opvallend dat de haard vlakbij een van de zijgevels lag. Dit komt echter wel vaker voor, zie bijvoorbeeld

eeuwenlang gehandhaafd blijft.⁵⁴ Er vanuit gaande dat deze grens eveneens in fase 3 bestond, dan is de maximale lengte van het huis aan deze zijde te achterhalen. Als de achterwand van het huis uit fase ter hoogte van de latere achtergevel van de stolpboerderij lag, dan was de lengte van het huis minimaal 11,2 m.

Langgerekte depressie

Aan de noordwestzijde van werkput 1 in vak 1A is een gedempte depressie gevonden, die in het vlak uit meerdere langgerekte rij kuilen leek te bestaan (afb. 20).⁵⁵ Deze sporen onderscheidden zich van het ophogingsmateriaal door een meer humeuze vulling. In eerste instantie werd gedacht – gezien de ligging en oriëntatie – aan sporen die mogelijk met een wandconstructie van een huis te maken hadden. Bij een nadere beschouwing van profiel 1 kon echter worden opgemaakt dat sporen waarschijnlijk zijn ontstaan als gevolg van egaliseringswerkzaamheden (afb. 13). Vermoedelijk is de venige vulling van de kuil, die ter plekke onder het ophogingspakket aanwezig was, na de ophoging zo sterk ingeklonken dat een depressie ontstond aan het oppervlak. Deze depressie is opgevuld met bruine humeuze klei. Of dit gebeurde ten tijde van de eerste bewoning, of vlak voor de aanleg van een nieuw huis in fase 4, is onduidelijk. De enige vondst uit de rij betrof een fragment van een roodbakkende bakpan van het type r-bak-1 (1400 – 1525).

Afb. 20. Aan de noordwestzijde van werkput 1 zijn meerdere kuilen gevonden in een langgerekte rij. Foto is richting het zuidoosten genomen.

Vondstmateriaal fase 3

Net als de vondsten uit fase 2 is ook de keramiek uit fase 3 fragmentarisch teruggevonden. Enkel bij het roodbakkend aardewerk kon een aantal vormen tot een specifiek type binnen het Deventer-systeem gedetermineerd worden. Roodbakkend aardewerk was ook de grootste categorie binnen de laatmiddeleeuwse keramiekvondsten van deze locatie (MAE = 44). Vooral de bakpan met ronde omgeslagen rand (r-bak-1), een typisch model uit de 15^e en vroege 16de eeuw, is een veelvoorkomende vorm (MAE = 10). Naast de bakpannen zijn minimaal vijf grappen van een niet nader te bepalen type te onderscheiden tussen de scherven van roodbakkend aardewerk. Een andere categorie regionaal vervaardigd aardewerk uit deze periode is het grijsbakkend aardewerk (MAE = 8). Hiervan is een aantal scherven aan ten minste drie verschillende kannen toe te kennen. Naast de aanwezigheid van regionale producten komt ook uit het Rijnland geïmporteerd steengoed in de laat-middeleeuwse sporen op het terrein

54 Zie synthese.

55 S4, S5, S55.

voor. Het gaat om ongeglazuurd steengoed (S1) van Siegburger origine (MAE = 16) en met glazuur bedekt steengoed (s2) wat op basis van de toegepaste ijzerengobe grotendeels uit Langerwehe afkomstig is (MAE = 19). De meeste scherven hebben aan kannen toebehoord. Vier fragmenten van ongeglazuurd steengoed hebben een oranje asblos en kunnen op grond daarvan in de periode 1375-1500 gedateerd worden.

Enkele metaalvondsten kunnen aan deze fase worden gekoppeld. Eerste is een insigne van lood-tin (afb. 133 in synthese).⁵⁶ De onder- en bovenzijde van het insigne zijn afgebroken, wat de determinatie lastiger maakt, maar waarschijnlijk gaat het om de afbeelding van Cornelius uit Ninove (België). Insignes van deze heilige worden veel in Nederland gevonden. Ninove werd vanaf de 12de eeuw een bedevaartsoord omdat relieken van de voormalige Paus in de Norbertijnenabdij aanwezig zouden.⁵⁷ Interessant is dat de heilige vaak met een hoorn wordt afgebeeld, volgens sommigen is dat een verwijzing naar zijn naam (cornu = hoorn) en volgens anderen geeft het aan dat de heilige machtig was. Veelzeggend detail is dat Cornelius in Ninove vooral werd vereerd als patroon van de veehouders. Mogelijk is de hoorn een verwijzing naar de koehoorn.⁵⁸

De oudste munt die op het terrein is gevonden komt ook uit deze fase. Het gaat om een zilveren Schilling van de Duitse orde (afb. 133 in synthese).⁵⁹ De munt heeft een diameter van 20 mm en weegt 0,99 gram. De grootmeester is door de matige conservering slecht leesbaar. Mogelijk gaat het om Michael Küchmeister von Sternberg die muntmeester was tussen 1414 en 1422. De stijl van de letters wijst richting een datering rond ca 1400, ruim genomen dateert de munt tussen 1393 en 1422.

4.6 Fase 4 (16de eeuw- 1625)

Haarden

Binnen het onderzochte deel zijn resten van twee stookplaatsen of haarden gevonden. De eerste haard kwam tevoorschijn aan de noordzijde van werkput 1 (afb. 21).⁶⁰ Deze was opgebouwd uit bakstenen die op hun strekzijde waren ingegraven of neergelegd. Vermoedelijk waren het oorspronkelijk vier bakstenen, maar de meest noordelijke verdween waarschijnlijk bij de bouw van de kelder uit fase 6. Binnen de stenen kwam een dunne laag met lichtgrijs as en houtskool tevoorschijn. Rond de stookplaats was de kleigrond door verhitting rood uitgeslagen en verhard.⁶¹ De verharde vloer werd aangelegd na de demping van de langgerekte depressie. Het is mogelijk dat deze stookplaats binnen een gebouw stond, maar hier zijn geen resten van gevonden. Het is ook mogelijk dat de resten onderdeel zijn van een asput waarin het as werd opgevangen en dat de eigenlijke haard oorspronkelijk op een (iets) hoger niveau aanwezig was. De datering van deze resten in de 16de of vroeg 17de eeuw is gebaseerd op stratigrafie en de grootte van de bakstenen.⁶²

De tweede haard kwam ter hoogte van de kleivloeren in vak 1B tevoorschijn.⁶³ Hier werd een ovaalvormige kuil met een afmeting van 0,7 m x 0,5 m gevonden. De kuil bevatte veel houtskool en wat as. Helaas ontbraken dateerbare vondsten. Opvallend detail is de ligging ter hoogte van de oudste schoorsteenfundering van de stolpboerderij.⁶⁴

56 V14-M01.

57 <https://www.catharijneverhalen.nl/page/795/pelgrimsteken-van-de-heilige-cornelius-van-ninove>.

58 Zie ook synthese.

59 V86-M07.

60 S1.

61 S83.

62 ?*10,5*4,5.

63 S24.

64 S10.

Afb. 21. Stookplaats of asput aan de noordzijde van werkput 1. Grote bakstenen op hun strekzijde met daarbinnen as. Om de stookplaats heen is de grond verhard en oranje uitgeslagen als gevolg van verhitting. De foto is richting het westen genomen.

Ophoging en vloeren

Aan de zuid- en oostzijde van het onderzochte deel in vak 1A, 1B en 1D werden resten gevonden van kleivloeren die vermoedelijk bij een nieuw gebouwde huis horen. Deze vloeren zijn nauwgezet bestudeerd in profiel 3, 4 en 5 (afb. 22 t/m 24). Voorafgaand aan de aanleg van de vloeren – en de vermoedelijke bouw van het huis – werd ter hoogte van het huis een 0,15 m dikke ophogingslaag aangelegd van bruingrijze klei. De depressies in de ophoging werden direct voor de aanleg van het huis opgevuld.⁶⁵ De vloerlagen daarboven bestonden uit relatief schone grijze of bruingrijze tot bruine klei vaak afgewisseld met dunne vuile donkergrijze lagen met veel houtskool. Vermoedelijk werd op de schone lagen geleefd en legde men af en toe een schone nieuwe laag bovenop de vuile leeflaag.

Deze methode van vloeren stapelen is binnen de regio regelmatig waargenomen in laatmiddeleeuwse contexten, maar voor de Nieuwe Tijd is het fenomeen minder bekend.⁶⁶ De vloerlagen zijn gedateerd op basis van stratigrafie en dateerbaar vondstmateriaal. Uit de vloerlagen komen roodbakkende fragmenten die op basis van hun vorm en glazuur in de 15de en/of 16de eeuw worden gedateerd. Belangrijk stuk voor de datering is een fragment van een roodbakkende komfoor afkomstig uit de ophoging direct voorafgaand aan de bouw van het huis.⁶⁷ Dit type (r-kmf-3) dateert in de periode 1500-1575 en geeft daarmee een *post-quem* datering van de bouw van het huis van na 1500.

65 S23 en S32.

66 Zie bijvoorbeeld Gerritsen 2016a en Duijn 2017.

67 V63.

Afbeeldingen pagina 34:

Afb. 22 (boven). Diverse vloerniveaus aan de bovenzijde van het oostprofiel van vak 1D (profiel 4).

Afb. 23 (midden). Diverse vloerniveaus in het zuid- en oostprofiel van vak 1B (profiel 5).

Afb. 24 (onder). Diverse vloerniveaus aan de bovenzijde van het zuidprofiel van vak 1D (profiel 3).

Paalsporen en stiepen

In de westelijke of zuidwestelijke helft van het onderzochte deel kwamen meerdere paalsporen tevoorschijn.⁶⁸ Helaas werden deze in eerste instantie niet als zodanig herkend en daardoor ook niet in doorsnede onderzocht. Uitzondering hierop vormt een paalgat die na het verdiepen in het westprofiel van vak 1F tevoorschijn kwam (afb. 25).⁶⁹ Het gaat om een spoor van een ingeslagen paal waarvan de puntige onderzijde nog duidelijk in het spoor te herkennen was. De paal was minimaal 0,7 m in de bodem geslagen. Ingeschat bezat de paal een minimale diameter van 15 cm. Van het hout zelf werd niets teruggevonden.

Afb. 25. 16de-eeuwse paalkuil in het westprofiel van vak 1F.

Afb. 26. Een paar liggende bakstenen en een grote kei hebben mogelijk gediend als stiep voor een stijl.

Mogelijk trok men de paal bij de sloop uit de grond al werd dit niet in de vorm van het paalspoor herkend. Aan de zuidzijde van het onderzochte deel (in vak 1E) werd een grote kei met net ten noorden ervan een paar bakstenen gevonden (afb. 26).

68 S31, S36, S47, S49.

69 Deze heeft geen spoornummer gekregen. Staat gestippeld op bijlage 4.

De kei bevatte aan de bovenzijde een mooie vlakke kant en het is goed mogelijk dat men de kei en de bakstenen gebruikte als een stiep waarbij een stijl van het gebouw op het materiaal rustte (afb. 27). De ligging van de bakstenen dicht op de kei zou een aanwijzing kunnen zijn dat de stijl een keer vervangen is.

Waarschijnlijk zijn de stiepen, paalsporen en vloerlagen de restanten van een 16de-eeuws huis. Hier wordt in de synthese dieper op ingegaan.

Afb. 27. De kei bezat een mooi vlakke bovenzijde.

Waterputten

In de zuidwesthoek kwamen dicht bij elkaar twee waterputten tevoorschijn. De meest noordelijke bezat een diameter van 1,1 m en was bijna 3 m diep, waarbij de onderzijde op een hoogte van bijna 3,5 m – NAP lag.⁷⁰ De waterput bestond uit twee gestapelde tonnen (afb. 28).⁷¹ De tonnen waren gefabriceerd van eiken duigen met gehalveerde takken als hoepen (afb. 29). De bovenste ton was grotendeels vergaan, alleen de onderzijde daarvan kon worden geborgen.⁷² De duigen hadden een breedte tussen 9,5 cm en 16,5 cm. Op de resten van de duigen werden twee merktekens waargenomen (afb. 30). De onderste ton was volledig intact.⁷³ Deze was opgebouwd uit 18 duigen met een breedte van 10,5 tot 16,5 cm. De hoogte van de ton bedroeg 154 cm. De houtsoort van de hoepen is voor deze ton bepaald: het blijkt om hazelaar te gaan. Op de ton waren drie merktekens aanwezig, waarvan twee aangebracht met een ritsmes en een met een gewoon mes (afb. 31). Waar de tekens voor staan, is onduidelijk. Opvallend is de gelijkenis tussen de merktekens op beide tonnen. Een duig bevatte een gat opgevuld met een houten ronde pen. In een andere duig was een vierkant gat aanwezig van 6,5 cm bij 6,5 cm. Mogelijk gaat het om een spon- of vulgat.

70 S117.

71 De tonnen zijn bestudeerd, gedocumenteerd en bemonsterd door D.M. Duijn.

72 M4.

73 M5.

Afb. 28. De bekleding van waterput (S117) bestond uit hergebruikte eikenhouten tonnen.

Afb. 29. Detail van de eikenhouten duigen en de hoepen van wilgentenen.

Afb. 30. Merktekens op de duigen van de bovenste ton.

Afb. 31. Merktekens op de duigen van de onderste ton.

Beide tonnen werden bemonsterd voor dendrochronologisch onderzoek.⁷⁴ Voor de bovenste ton kwam een datering van na 1486 en na 1489, voor de onderste ton een datering van na 1501 en na 1508. Omdat op de monsters spinhout ontbrak, kon alleen de ondergrens van de kapintervallen geschat worden. Volgens de onderzoeker is het aannemelijk dat het hout voor de tonnen in de eerste kwart van de 16de eeuw gekapt werd.⁷⁵ Uit de put komt verder een roodbakkend fragment dat dateert tussen 1400 en 1600.⁷⁶

Afb. 32. Doorsnede door de waterput in profiel 8. De slieten hebben vermoedelijk een poer uit het staldeel van de latere stolpboerderij verstevigd.

Een tweede waterput lag 2,5 m ten zuidoosten van de eerste.⁷⁷ Deze had een diameter van 1,5 m en een diepte van 2,8 m. In de put waren slieten ingeslagen, vermoedelijk ter versteviging van een poer uit het staldeel van de latere stolpboerderij (afb. 32). De bekleding van de waterput bestond uit gele bakstenen (boerengeeltjes) die waren gefundeerd op een wagenwiel (afb. 33, 35 en 36).⁷⁸ Het wiel met een diameter van 153 cm was opgebouwd uit zeven delen beukenhout van elk ongeveer 60 cm lang, 16 cm breed en 6 cm hoog. De wieldeelen waren met elkaar verbonden met behulp van eiken pennen van 22 cm lang en een diameter tussen 3,0 cm (uiteindes) en 3,5 cm (midden) (afb. 34). In ieder wieldeel zaten twee spaken. De afstand tussen de spaken varieerde tussen 24 cm en 30 cm. In totaal werden dertien spaken teruggevonden, de veertiende spaak bleek afgezaagd. De spaken waren van eikenhout en 72 cm lang. De zijde die in het wieldeel zit is rond, 16 cm lang, met een diameter van 4 cm. Deze koppen staken volledig door de wieldeelen heen. Om deze te borgen werden dubbele wiggen van beukenhout in de koppen geslagen. Eerst werd een wig van 10 cm lang in de kop geslagen, daarna de kleinere van 4 cm lang. In het midden zijn enkele stukken van de lager gevonden die ten tijde van het gebruik in de waterput waarschijnlijk nog intact was.

74 Van Daalen 2016. Zie bijlage 14.

75 Idem, 5.

76 V79.

77 S114. Gemeten van centrum naar centrum, de afstand tussen de buitenzijdes bedroeg 1,2 m.

78 M8. Het wiel is bestudeerd, gedocumenteerd en bemonsterd door D.M. Duijn.

Afb. 33. De bakstenen bekleding van de waterput (S114) was gefundeerd op een wagenwiel van beukenhout.

Afb. 34. Een eikenhouten pen als verbinding tussen de wioldelen.

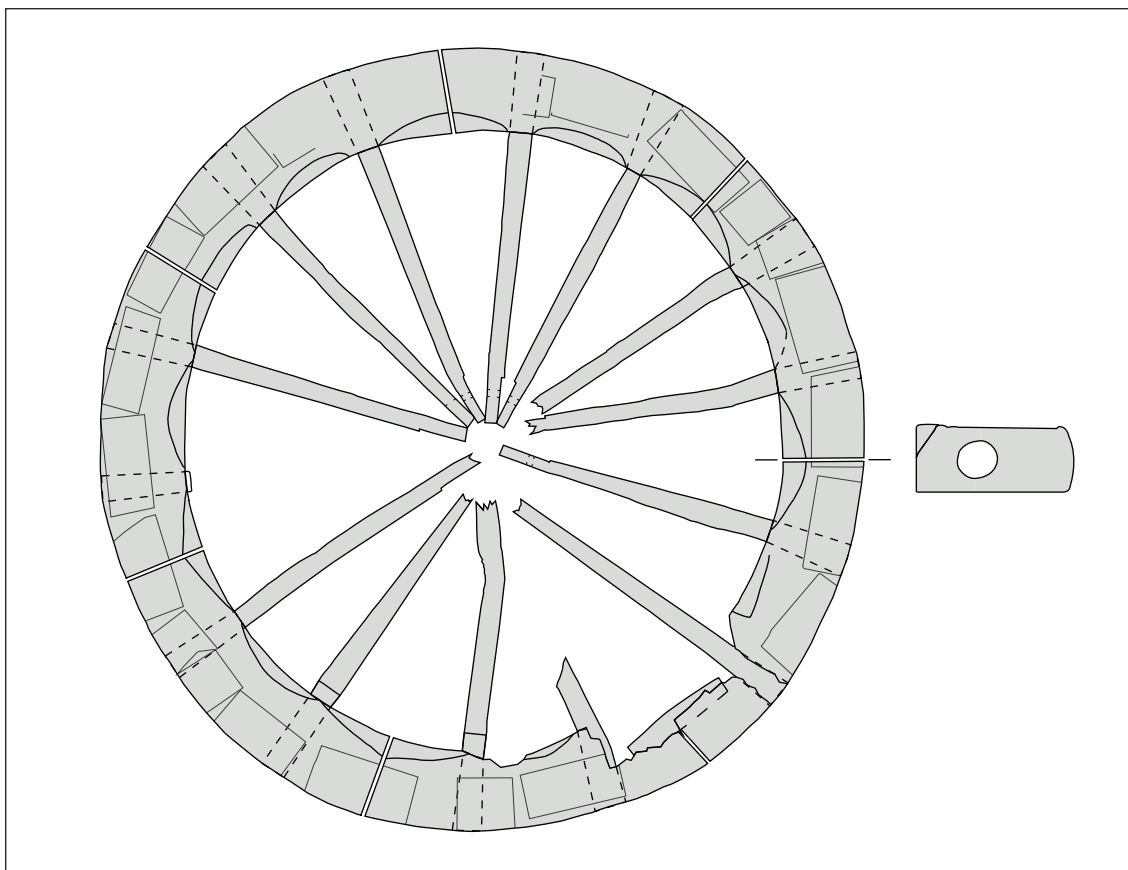
De lager was gemaakt van iepenhout. De zijde van de spaak die in de lager stak was plat en voorzien van een inkeping (9 cm lang, 6 cm breed) en een rond gat (dia 1,5 cm).

Afb. 35. De documentatie van het wagenwiel.

Uit de vulling van de waterput kwamen 47 keramiekfragmenten waarvan minimaal 13 exemplaren.⁷⁹ Het materiaal bestond vooral uit roodbakend aardewerk, waaronder twee borden van het type r-bor-6. Een aantal van de bordscherven is van Noord-Hollands slibaardewerk, wat wijst op een datering na circa 1575. Een ander fragment van een r-bor-6 is inwendig bedekt met een groene glazuurlaag op wit slib, dit is eveneens een object uit de latere 16de en 17de eeuw.

⁷⁹ V84.

Afb. 36. Tekening van het wagenwiel (M08). Schaal 1:15. De dunne grijze lijnen geven de indrukken van bakstenen weer.

Een interessante vondst is een kaasvorm (r-vor-4), waarbij anders dan gebruikelijk een inwendig witte sliblaag niet is aangebracht, waarschijnlijk is deze gemaakt rond 1600. De aanwezigheid van bakpanfragmenten van de modellen r-bak-4 en r-bak-5, evenals een w-kop-2 bedekt met koperoxide pleiten ook voor een datering in de latere 16de of vroege 17de eeuw. Noemenswaardig is de vondst van minimaal drie verschillende vroege majolica borden met hoekige rand (m-bor-5) uit de Nederlanden, daterend in de tweede helft van de 16de eeuw (afb. 43). Importen van rond 1600 uit Noord-Duitsland en het Middellandse gebied ontbreken. Ten slotte bevatte de waterput ook een steelfragment van een klei pijp. Uit de put kwamen enkel slecht geconserveerde metalen objecten waaronder een stuk van een ijzeren ketel en een ijzeren mes. Op basis van het vondstmateriaal wordt de demping van de waterput gedateerd in de periode 1600-1625.⁸⁰

Meer naar het oosten ter hoogte van vak 1F kwam een kuil tevoorschijn die mogelijk als derde waterput uit deze fase kan worden aangemerkt.⁸¹ Het gaat om een cilindrische kuil met een diameter van 1,2 m. De diepte bedroeg ca. 3,5 m. Uit de vulling komen enkele fragmenten roodbakkerend aardewerk die het spoor voorzichtig in de 16de eeuw dateren. De ligging half onder de waterput van de stolpboerderij zou echter ook kunnen wijzen op een latere datering, samenhangend met deze boerderij (afb. 37). Mogelijk gaat het om een waterput die was opgebouwd uit gestapelde tonnen en zijn deze geheel verwijderd tijdens de aanleg van de nieuwe waterput.

80 Onder het wagenwiel kwam een eikenhouten plank tevoorschijn (M9.2), die vermoedelijk is gebruikt bij de aanleg van de put om niet in de klei weg te zakken. Deze is opgestuurd voor dendrochronologisch onderzoek, maar gaf helaas geen datering.

81 S42, S108.

Afb. 37. Onder de waterput tussen de vierkantpoeren kwam nog een oudere tevoorschijn. Mogelijk gaat het hier om een waterput die was opgebouwd uit gestapelde tonnen en zijn deze geheel verwijderd tijdens de aanleg van de nieuwe waterput.

Een vondstrijke kuil

Geheel aan de noordoostzijde van werkput 1 kwamen meerdere vondstrijke sporen tevoorschijn die mogelijk één grote kuil vormden.⁸² Uit de kuil zijn minimaal 60 exemplaren keramiek afkomstig. Verreweg de grootste categorie is roodbakend aardewerk. Een bord van het type r-bor-6 met inwendig groen glazuur is vrij typisch voor de periode na 1525. Twee borden (r-bor-1) versierd met slibboogjes komen voor tot circa 1575 (afb. 46). Twee fragmenten vroeg Noord-Hollands slibaardewerk wijzen erop dat de kuil rond 1580 is opgevuld (afb. 42). Van r-bak-5 zijn minimaal elf exemplaren vertegenwoordigd, dit is een typische vorm uit de tweede helft van de 16de eeuw. Noemenswaardig is verder nog een grote ongeglazuurde vuurkom voor gloeiende kooltjes (afb. 47). Werra, Weser en Italiaans tinglazuuraardewerk ontbreken in dit spoor. Uit de kuil komt ten slotte ook een fragment van een sterk versleten slijpsteen (formaat = 11,7x2,5x2,2 cm) (afb. 38).⁸³

Afb. 38. Uit een vondstrijke kuil kwam deze sterk afgesleten slijpsteen (V08-N02).

82 S3, S90, S91, de begrenzing van sporen was onduidelijk. Op basis van het overeenkomstige vondstmateriaal is het waarschijnlijk dat het om één kuil gaat.

83 V08-N02.

Mogelijk diende de kuil als afvaldump op het boerenerf van het huis dat hier op het terrein stond in de 16de eeuw. Ook hier wordt dieper op ingegaan in de synthese.

Een groep kuilen

Rondom de latere waterput van de stolpboerderij – tussen de twee zuidelijke vierkantspoeren – zijn enkele kuilen gevonden die van voor de bouw van de stolp dateren. Het gaat om vierkante en rechthoekige kuilen met afgeronde hoeken.⁸⁴ Niet alle kuilen werden gecoupeerd, maar de twee waarbij dat wel werd gedaan hadden een diepte van 0,5 m en 1,2 m. De kuilen bevatte teruggewooide grond en klei met houtskool en schelpmateriaal. Een van de kuilen bevatte in de bovenste laag grof baksteenpuin. Mogelijk hangt dit samen met de afbraak van het huis. Het puin is dan in de nazak van de kuil terecht gekomen. Vondstmateriaal was spaarzaam. Een roodbakkende bakpan (r-bak-5) uit de onderste laag van S41 dateert de kuil in de tweede helft van de 16de of de eerste helft van de 17de eeuw.⁸⁵ De functie van de kuilen is onduidelijk. Het geringe aantal vondsten sluit een afvalcontext uit. Mogelijk wijst de ligging tussen het vermoedelijke staldeel en de hooiberg (zie hieronder) richting een functie die samenhangt met kuilgras of juist de productie van toemaak. Hier wordt in de synthese dieper op ingegaan.

Hooiopslag

Net ten westen van de groep kuilen werden enkele ondiepe sporen gevonden die mogelijk zijn gevormd door de opslag van hooi ter plekke (afb. 39 en afb. 40). Het gaat in eerste instantie om een langgerekt ondiep spoor van 0,6 m breed en minimaal 4 m lang.⁸⁶ De vulling bestond uit humeuze bruingrijze klei met resten plantaardig materiaal, mogelijk hooi. Op 4,3 m ten noordoosten hiervan kwam een mogelijke tegenhanger tevoorschijn.⁸⁷ Dit spoor was meer grillig van vorm, maar bezat dezelfde oriëntatie en bevatte een vergelijkbare vulling met plantaardig materiaal. Aan de noordwestzijde hiervan waren drie ondiepe sporen met klei en veenvlekken aanwezig die samen met de banen een soort vierkante structuur lijken te vormen.⁸⁸ Mogelijk stond in fase 4 een *klamp* op deze plaats die deze sporen heeft achtergelaten. Een klamp is een berg hooi dat buiten is opgeslagen en daarom afgedekt met een laag grof hooi of riet en tegen opwaaien beschermd door een met stenen verzwaard net (afb. 41).⁸⁹ Er zijn geen poeren of paalsporen gevonden die mogelijk in verband kunnen worden gebracht met een eventuele kapconstructie over de hooiberg. Toch zouden er oorspronkelijk lichte poerfunderingen gestaan kunnen hebben die een vaste of beweegbare kapconstructie hebben gedragen.⁹⁰ Deze zouden bij de aanleg van de stolpboerderij kunnen zijn verwijderd.

Afb. 39. Een van de banen met humeuze vulling en plantaardig materiaal (S56). Mogelijk gaat het om de resten van hooiopslag. Let op de moderne resten hooi langs de plint tussen de oostelijke vierkantspoeren van de stolpboerderij.

84 S41, S43, S45, S46.

85 V57.

86 S56.

87 S59.

88 S57, S60, S63.

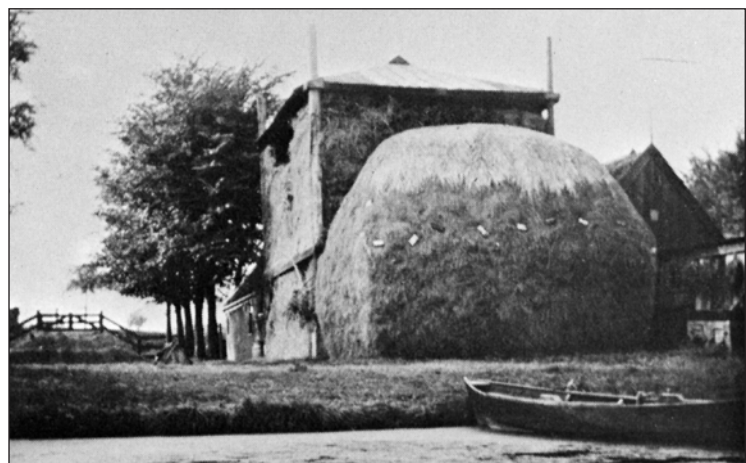
89 Brandts Buys 1974, 554.

90 S57 en S63 zouden hiervoor in aanmerking kunnen komen.

In dat geval spreekt men respectievelijk van een hooi- of vijzelberg.

Afb. 40. Zuidoosthoek van werkput 1. Met de witte lijn is de vierkante structuur aangegeven waar mogelijk een klamp of hooiberg stond.

Afb. 41. Een voorbeeld van een hooiklamp voor een hooiberg in de Grootschermer. Let op dat beide in het vierkant zijn aangelegd. Naar Brandts Buys 1974, afb. 103.

Vondstmateriaal fase 4

In de loop van de 16de eeuw werd de variatie binnen het keramisch vormenspectrum op de Nederlandse markt steeds groter. Vooral na 1575 worden de interieurs in de regio West-Friesland ook kleurrijker ingericht als de import van tinglazuuraardewerk uit het Middellands Zeegebied snel toeneemt en het rijkelijk met slib versierde aardewerk uit het Werra- en Wesergebied evenals regionaal vervaardigd Noord-Hollands slibaardewerk hun intrede doen.

De enige verzamelde scherven van Werra- en Weser-aardewerk en van Italiaans tinglazuuraardewerk zijn als losse vondsten tijdens vlakaanleg gevonden.⁹¹ Een kop van Noord-Hollands

91 Enige voorzichtigheid is hierbij geboden omdat de verschillen in materiële cultuur tussen stad en platteland

slibaardewerk (afb. 42) zou nog in de jaren zeventig van de 16de eeuw gemaakt kunnen zijn.⁹² Naast dit sierlijke materiaal zijn ook enkele polychroom beschilderde scherven van minimaal drie verschillende vroege majolica borden met hoekige rand (m-bor-5) uit de Nederlanden, daterend in de tweede helft van de 16e eeuw, in een waterput gevonden (afb. 43).⁹³ Dit materiaal is nog geheel in de Italiaanse stijl geschilderd. Eén van de fragmenten is op de vlag versierd met witte spiraaltjes en streepjes op een donkerblauw fond, een decoratie die overeenkomt met verschillende door Dingeman Korf afgebeelde borden die hij ook in de tweede helft van de 16de eeuw plaatst.⁹⁴ Scherven van deze vroege majolica borden zijn vrij zeldzaam in West-Friese contexten. Bij een rijke context als Klooster Bethlehem te Blokker is wel een redelijk grote hoeveelheid van dit materiaal gevonden, maar in een plattelandscontext als die in Nibbixwoud is de aanwezigheid van 16^e-eeuwse majolica bijzonder te noemen.⁹⁵

Afb. 42. Een kop van Noord-Hollands slibaardewerk is mogelijk in de jaren zeventig van de 16de eeuw gemaakt (V44-C01).

Afb. 43. Scherven van minimaal drie verschillende majolica borden met hoekige rand (m-bor-5) uit de Nederlanden, daterend in de tweede helft van de 16de eeuw uit waterput S114 (V75-C02). Resten van deze vroege majolica borden zijn vrij zeldzaam in West-Friese contexten.

Roodbakkend aardewerk is verreweg de grootste vondstcategorie met minimaal 110 verschillende exemplaren. Vooral bakpannen met kraagrand (r-bak-4), bakpannen met manchtrand (r-bak-5) en borden op standlobben met platte rand en een van buiten aangedrukte rand (r-bor-6) zijn vaak voorkomende vormen (afb. 44, afb. 45). Beide soorten bakpannen hebben een typische platte geknepen steel en komen op basis van in diverse plaatsen opgegraven pottenbakkersafval rond het midden van de 16de eeuw op de markt.⁹⁶ Ook de borden op standlobben (r-bor-6), veelal inwendig voorzien van een witte sliblaag met of zonder toegevoegd koperoxide, zijn vrij typisch voor de tweede helft van de 16de en vroege 17de eeuw. Na 1600 begint de standing als bodemvorm voor borden gebruikelijker te worden.⁹⁷ Naast een minimum van zeven verschillende borden van het type r-bor-6 komt ook een bord op standlobben met uitgebogen vlag (r-bor-1) voor. Dit bord onderscheidt zich ook van de andere exemplaren doordat het versierd is met slibboogjes (afb. 46). Juist in de periode dat de borden met een geheel met slib bedekte spiegel in de omloop komen, raken de met slibboogjes versierde borden uit de mode.⁹⁸

92 binnen de regio nog niet goed in kaart zijn gebracht.
 92 Mondelinge mededeling C.P. Schrickx 2017.
 93 V75-C02. Zie ook beschrijving waterputten.
 94 Korf 1981, 105-106.
 95 Schrickx 2008, 111-112.
 96 Bitter 1995, 107, 110; Groeneweg 1992, 144.
 97 Bartels 1999, 120.
 98 *Ibid.*, 119.

Afb. 44. Bakpan met manchetrans uit een vondstrijke kuil S3, S90, S91 (r-bak-5, V42-C01).

Afb. 45. Bord op standlobben met platte rand (r-bor-6) afkomstig uit waterput S114 (V72-C01).

Behalve de typische 16de-eeuwse modellen bakpannen en borden komen onder andere ook drie koppen op standring met een scherpe knik tussen bodem en wand (r-kop-2) en minimaal twee bolle grappen met hoge schouder en kraagrand (r-gra-10) voor. Opvallend is de aanwezigheid van drie verschillende ongeglazuurde vuurstolpen (r-vst-1) uit de tweede helft van de 16de eeuw of eerste kwart van de 17de eeuw. Daarnaast bevindt zich een grote ongeglazuurde vuurkom voor gloeiende kooltjes (r-tes-18) tussen de vondsten (afb. 47).

Afb. 46. Roodbakkend bord met uitgebogen vlag op standlobben (r-bor-1) met een met slibboogjes versierde spiegel uit een vondstrijke kuil S3, S90, S91 (V42-C02).

Afb. 47. Grote ongeglazuurde vuurkom voor gloeiende kooltjes (r-tes-18) uit een vondstrijke kuil S3, S90, S91 (V42-C03).

Een bijzondere vondst uit een waterput (S114) is een inwendig geglazuurd randfragment van een dikwandige kom met verdikte rand en een randsdiameter van 34 cm die op basis van completer bewaard gebleven vondsten uit andere contexten deel van een kaasvorm (r-vor-4) geweest moet zijn (afb. 48). Een dergelijk voorwerp kan als typisch afval van een boerderij beschouwd worden. Zo zijn er bij de opgraving van een 17de-eeuwse stolpboerderij in Zwaag vier van dit soort kaasvormen aangetroffen.⁹⁹ Een opvallend verschil met de daar gevonden kaasvormen is

Afb. 48. Uit waterput S114 komt dit randfragment van vermoedelijk een kaasvorm (V75-C01). Kaasvormen worden regelmatig aangetroffen op boerenerven.

99 Duijn 2013, 111. Zie ook Gerritsen in prep.

dat het exemplaar uit Nibbixwoud geen witte sliblaag aan de binnenzijde heeft. Op grond van de overige vondsten uit de waterput is deze kaasvorm waarschijnlijk rond 1600 vervaardigd. Overigens is het opmerkelijk dat er slechts drie scherven van 16de-eeuws steengoed op het terrein zijn gevonden. De fragmenten hebben een typisch bruin gespikkeld oppervlak en zijn waarschijnlijk afkomstig uit Raeren of Aken. In een 16de/17de-eeuws vondstcomplex zou men normaal meer steengoed kunnen verwachten.

Ten slotte zijn twee bijzondere fragmenten van terracotta beeldjes uit de periode 1450-1550 gevonden. Het gaat om een voetstuk en een deel van een geplooid gewaad van twee heiligenbeeldjes (afb. 49 en afb. 50). Zeer vergelijkbare beeldjes zijn bij het klooster Bethlehem te Blokker opgegraven.¹⁰⁰ De vondsten uit Nibbixwoud zullen een relatie met huiselijke devotie hebben gehad.

Afb. 49. Fragment van een terracotta heiligenbeeldje (V1-C01).

Afb. 50. Fragment van een terracotta heiligenbeeldje (V19-C01). Duidelijk zichtbaar is het geplooid gewaad van de heilige.

Een groot deel van de aangetroffen metaalvondsten die niet uit een gedateerde context komen, is niet scherp te dateren en daardoor niet uit te splitsen per fase. Deze zullen worden beschreven onder fase 6, de periode van de stolpboerderij.¹⁰¹ Uitzondering hierop zijn de munten die natuurlijk wel precies gedateerd kunnen worden. Mooie vondst is een zilveren munt van Karel V uit Vlaanderen (Brugge) (afb. 51).¹⁰² Het gaat om een groot of halve stuiver die dateert tussen 1545 en 1553. Een andere zilveren munt uit ongeveer dezelfde periode is een Hollandse penning uit Gelderland (Nijmegen) (afb. 52).¹⁰³ Deze munt dateert tussen 1544 en 1552 en is afkomstig uit de nazak van de laatmiddeleeuwse sloot die in fase 3 aan de westzijde het wooneerflankeerde. Vermoedelijk wisten tijdens de bewoning in fase 4, de sloot nog als depressie zichtbaar naast het huis. Slecht geconserveerd is een halve plak van de driesteden: Deventer, Kampen en Zwolle (afb. 53).¹⁰⁴ De koperen munt is geslagen tussen 1534 en 1575.

100 Schrickx 2008, 258-261.

101 Een deel daarvan zou gezien de hoeveelheid andere vondsten uit fase 4 bij deze betreffende fase kunnen horen.

102 V10-M11.

103 V15-M01.

104 V16-M01.

Afb. 51. Voor- en keerzijde van een zilveren groot of halve stuiver van Karel V uit de periode tussen 1545 en 1553 (V10-M11). Schaal 2:1.

Afb. 52. Voor- en keerzijde van een zilveren Hollandse penning uit de periode tussen 1544 en 1552 (V15-M11). Schaal 2:1.

Afb. 53. Een slecht geconserveerde halve plak van de driesteden: Deventer, Kampen en Zwolle. De munt is geslagen tussen 1534 en 1575 (V16-M01).

4.7 Fase 5 (1625-1677)

Aan de periode tussen 1625 en voor de bouw van de stolpboerderij in 1677 zijn geen sporen toe te schrijven. Het is onduidelijk hoe dit kan. Mogelijk is dit te verklaren door een discontinuïteit in de bewoning. Dateerbaar aardewerk uit deze periode is bijna geheel afwezig, maar dit geldt ook voor de periode van fase 6, waarvan zeker is dat er een stolpboerderij op het terrein stond. Sterker nog: de aanwezigheid van de stolp heeft er juist voor gezorgd dat materiaal dat werd weggegooid buiten het onderzochte terrein terecht kwam, bijvoorbeeld in afvalkuilen verder weg of in de perceelsslotsen. Uit het dendrochronologisch onderzoek van de stijlen van de stolpboerderij – zie hieronder – is gebleken dat de stolp in 1677 is gebouwd, maar dat de eikenhouten stijlen hergebruikt hout zijn, afkomstig uit een oudere stolpboerderij die rond 1560 moet zijn gebouwd. Er zijn geen directe aanwijzingen dat deze stijlen afkomstig zijn van een voorganger van de stolp uit 1677 op het zelfde perceel.

Afb. 54. Een zilveren 2 stuiver uit Zeeland uit 1614 of 1624. Schaal 2:1.

Oudere poeren of uitbraaksporen daarvan die op een onderlinge afstand liggen overeenkomstig met de gereconstrueerde stijlfstand, ontbreken. Dateerbare metaalvondsten - zoals munten - uit de periode 1625 - 1677 komen bijna niet voor. Slechts een duit afkomstig uit Friesland komt uit 1643, of 1653 of 1663, en een zilveren 2 stuiver uit Zeeland komt uit 1614 of 1624 (afb. 54), terwijl voor de periode ervoor en erna wel redelijk wat munten zijn gevonden.¹⁰⁵ Het heeft er de schijn van dat het terrein rond het midden van de 17de eeuw enkele decennia onbewoond is geweest.¹⁰⁶

Uit deze fase komt wel een interessante vondst die wat vragen oproept. Het betreft een klein loodje (diameter 15 mm) met op de voorzijde een monogram of versierde letter M en daaronder het jaartal 1638 (afb. 55, boven).¹⁰⁷ De keerzijde is onduidelijk. Een vrijwel identiek lood is gevonden in 2015 in Schellinkhout (afb. 55, onder).¹⁰⁸ Hier waren rondom de versierde M drie kleine letters zichtbaar (c, onduidelijk en v). Op keerzijde staat een stempel met het wapen van Hoorn en de eenhoorn als wapendrager. Dit type lood was vooralsnog onbekend

Afb. 55. Boven de voor- en keerzijde van een lood met een monogram met versierde letter M en het jaartal 1638 (V17-M01). Onder de voor- en keerzijde van een parallel uit Schellinkhout (V107-M01). Op de keerzijde is het wapen van Hoorn zichtbaar. Schaal 2:1.

voor Hoorn. De functie van de loodjes is onzeker.¹⁰⁹ Een mogelijkheid is dat het keurloden van de lakennijverheid betreft. Een andere mogelijkheid is dat we te maken hebben met keurloodjes voor haringnetten. Hoewel historisch aannemelijk is dat Hoorn een eigen kleinschalige productie van haringnetten kende, zijn de keurloden tot nu toe onbekend.¹¹⁰ In een plakkaat van 1624 werd verordonneerd dat de loodjes op de ene zijde voorzien moesten zijn met het wapen van de betreffende stad en op de andere zijde met de letter of initialen van de keurmeester en het jaartal. De loodjes uit Schellinkhout en Nibbixwoud voldoen aan deze beschrijving. In beide gevallen zijn de loodjes op een boerenerf gevonden en het lijkt onwaarschijnlijk dat hier keurloodjes voor haringnetten in de bodem zijn beland. Nieuwe vondsten zullen de functie moeten verduidelijken.

105 V33, derde cijfer in het jaartal is slecht te lezen.

106 Hier wordt in de synthese dieper op ingegaan.

107 V17-M01.

108 Schrickx & Duijn 2017, 143-144. V107-M01.

109 Mondelinge mededeling C.P. Schrickx.

110 Schrickx 2016.

5. Fase 6: De stolpboerderij (ca. 1677-2015)

In september 2015 is de stolpboerderij op het perceel afgebroken (afb. 56 en 57). Uit dendrochronologisch onderzoek aan de balken van het vierkant blijkt dat de boerderij rond 1677 is gebouwd. In de loop van de eeuwen is de boerderij diverse keren verbouwd. De boerderij droeg de naam Beukenhoeve. Deze naam is afgeleid van de twee grote beuken die aan weerszijden van de oprit van het erf staan. De beuken zijn waarschijnlijk rond 1900 geplant, de naam Beukenhoeve dateert waarschijnlijk later uit de 20ste eeuw.¹¹¹

Hieronder wordt het multidisciplinaire onderzoek naar de stolp uiteengezet. Eerst zal worden ingegaan op het historisch, bouwhistorisch en dendrochronologisch onderzoek naar de bovengrondse stolp. Hierna komt het archeologisch onderzoek naar de ondergrondse stolp aan bod. De voorgevel van de boerderij is aangehouden als noordzijde.¹¹²

Afb. 56. De Beukenhoeve in 2015. Links de stolpschuur.

5.1 Historische gegevens

Voor de bestaansperiode van de stolpboerderij bestaan diverse historische gegevens, namelijk kaarten, de gegevens uit het kadaster, oude foto's en bouwvergunningen uit de 20ste eeuw. De meeste gegevens dateren uit de 19de en 20ste eeuw. Historisch onderzoek naar de bewoners van de boerderij vóór de invoering van het kadaster in 1830 heeft niet plaatsgevonden. Aanvullende informatie over de 20ste eeuwse situatie is verkregen door middel van een interview met de oud-bewoners van de stolpboerderij Niek en Afra Ruyter.¹¹³

111 Op de oudste foto uit 1920 zijn de beuken al aanwezig, uiteraard wel veel kleiner dan in 2015.

112 In werkelijkheid wijst de voorgevel meer naar het noordwesten.

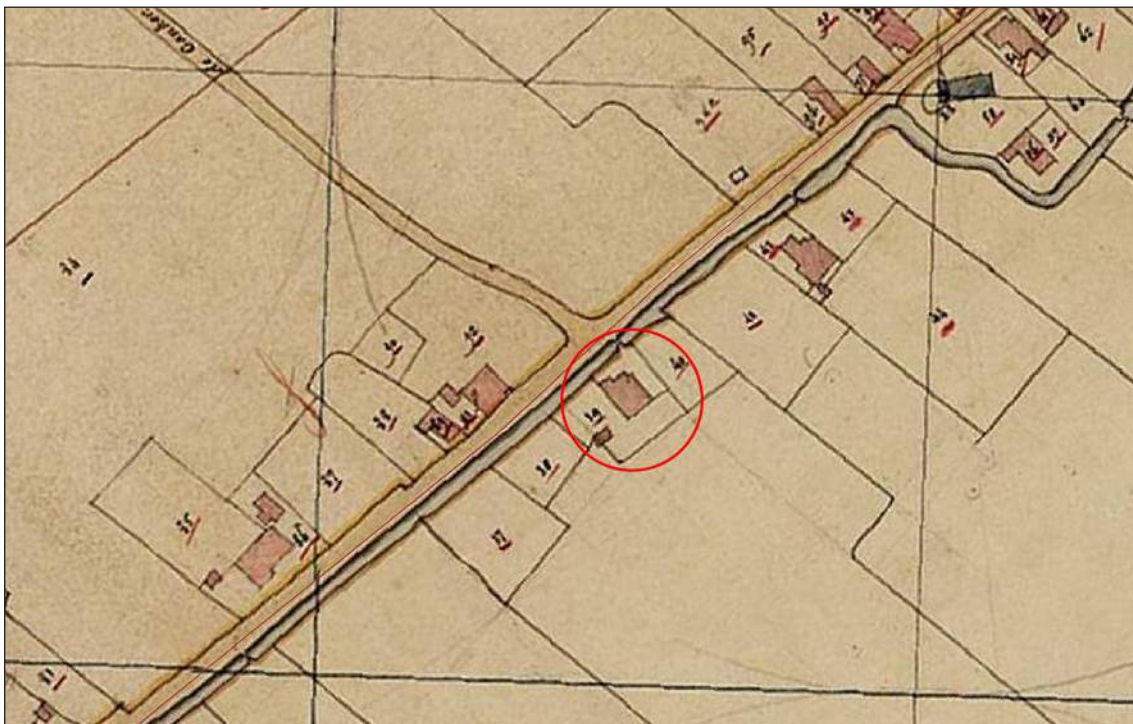
113 Afgenomen op 27 oktober 2017 door D.M. Duijn.

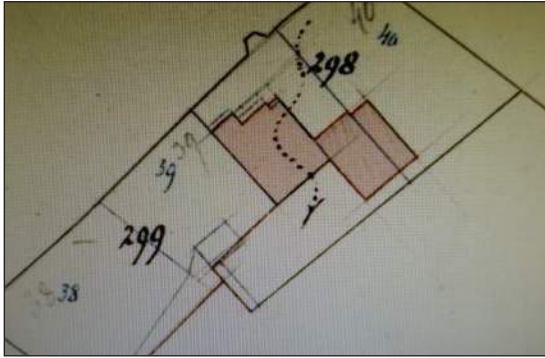
Afb. 57. Sloop van de boerderij.

5.1.1 Kadastergegevens

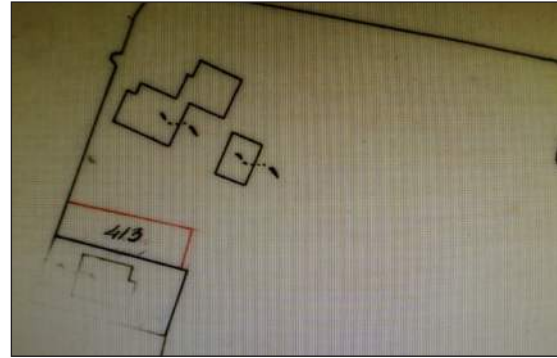
Op de Kadastrale Minuut uit 1826 is binnen het plangebied een stolpboerderij getekend (afb. 58). Deze boerderij staat precies op dezelfde plek als de in 2015 afgebroken boerderij. Op basis van de vorm van de boerderij op de kaart kan gezegd dat het om een zogenaamde Westfriese stolp gaat. Bij dit type boerderij bevindt de darsdeur zich in de voorgevel, liggen de woonvertrekken langs een zijgevel en bevindt de stal zich aan de achterkant. Op de kaart is zichtbaar dat de stolp een kort uitstekend voorhuis had en dat op het erf ook een schuur stond.

Afb. 58. De boerderij (rode cirkel) op de kadastrale kaart uit 1826.

Afb. 59. Hulpkaart van het kadaster uit 1890 met de nieuwe stolpschuur.

Afb. 60. Hulpkaart van het kadaster uit 1962. Achter de stolp en stolpschuur staat een schuur (boet).

Uit de kadastergegevens uit latere tijd blijkt dat de boerderij in 1890 schuin achter de stolp een stolpschuur is gebouwd.¹¹⁴ Naar aanleiding van de nieuwbouw is een hulpkaart getekend (afb. 59). De stolpschuur was tot 2015 aanwezig.

In het kadaster wordt bij dienstjaar 1931 vermeld dat verbouw, bijbouw en stichting heeft plaatsgevonden.¹¹⁵ Er is geen hulpkaart getekend, zodat de precieze wijzigingen niet zeker zijn. Waarschijnlijk is in 1930 de voorkant van de boerderij gewijzigd, waarbij het kleine voorhuis met topgevel is veranderd in een breed voorhuis met plat dak. Ook bij de dienstjaren 1933 en 1936 wordt bijbouw en/of stichting vermeld. Dit heeft waarschijnlijk betrekking op de bouw van een schuur. Uit dienstjaar 1962 dateert een hulpkaart, gemaakt naar aanleiding van de verkoop van een stukje van het perceel (afb. 60). Achter de stolp is een schuur (boet) getekend. De schuur is dus waarschijnlijk in de jaren '30 gebouwd.

5.1.2 Eigenaren van 1830 tot 2015

Op basis van het kadaster kunnen de eigenaars van de boerderij vanaf 1830 worden achterhaald.¹¹⁶ In 1830 was de boerderij (D39) in het bezit van boer Arien Ursem. In de omgeving van de stolp had hij diverse percelen land in bezit (afb. 61). Naast de stolp lagen twee kleine percelen die dienst deden als boomgaard (D37 en D38). De overige percelen waren weiland (D34 t/m 36 en D40).

Kort na 1830 is de boerderij verkocht aan Jan Ursem. Hij is maar kort eigenaar geweest, want hij overlijdt op 4 november 1834.¹¹⁷ Via zijn erven vond op 22 januari 1835 een openbare verkoop plaats van de boerderij. Koper was Gerrit Teunisz Soutendijk, een koopman uit Hoorn. Hij zal de boerderij als investering hebben gekocht en hier niet zelf hebben gewoond. Wie de boerderij in deze tijd pachtte, is niet bekend. Wanneer Gerrit overlijdt, gaat de boerderij over op zijn weduwe Teetje Snaak en hun dochter Elisabeth. Op 1 april 1846 verkochten zij de boerderij aan Michiel Koning (1809-1875). Wanneer Michiel overlijdt, wordt de boerderij eigendom van zijn vrouw Trijntje Wester. Haar zoons Dirk en Klaas runden met haar het bedrijf.¹¹⁸ Trijntje en Dirk overlijden in 1877. Zoon Klaas (1842-1925) trouwde in dat jaar met Nantje Bakker uit Zwaag.¹¹⁹ Het echtpaar liet in 1890 de stolpschuur bouwen (zie boven).

114 Volgens Broekhuizen-Slot & Sloetjes 2013 vond deze bouw plaats in 1857, maar dit is niet terug te vinden in het kadaster.

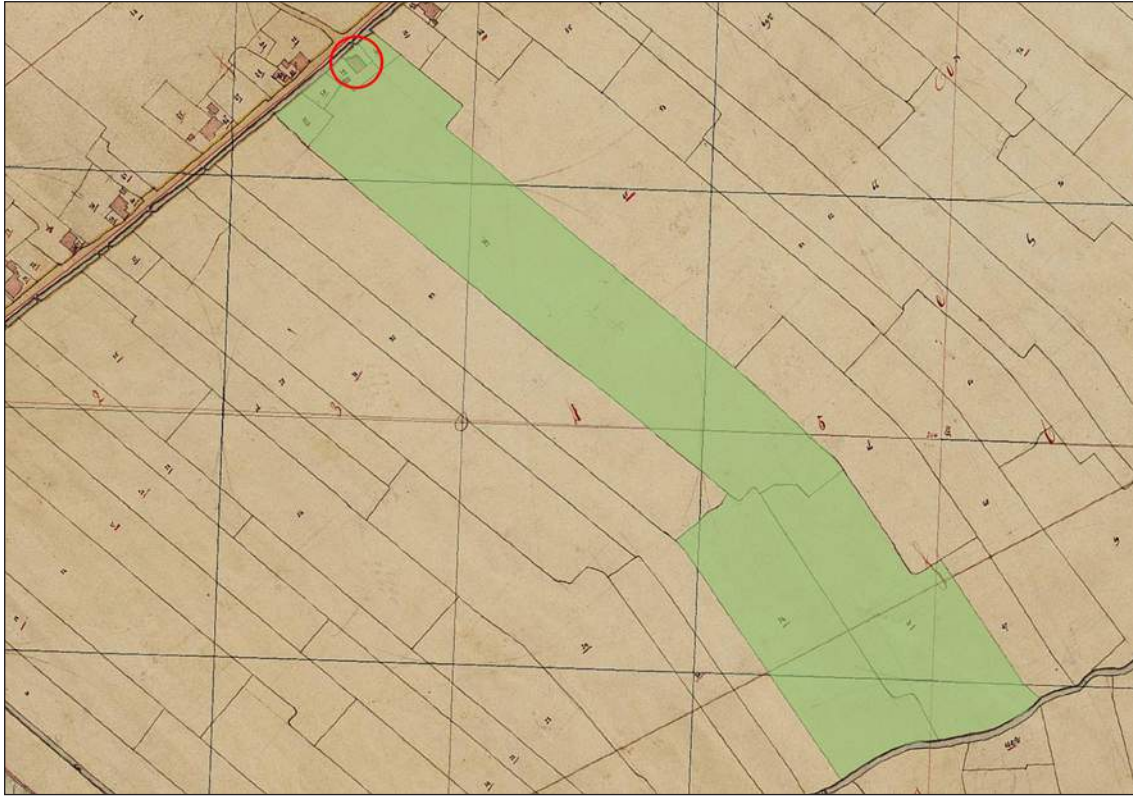
115 Dienstjaren hebben meestal betrekking op het jaar ervoor.

116 Zie ook Broekhuizen-Slot & Sloetjes 2013. Onderstaande gegevens zijn ontleend aan de kadasterboeken, tenzij anders vermeld.

117 Broekhuizen-Slot & Sloetjes 2013, 43.

118 Broekhuizen-Slot & Sloetjes 2013, 44.

119 Broekhuizen-Slot & Sloetjes 2013, 44.

Afb. 61. Percelen in bezit van Arien Ursem in 1830. Binnen de rode cirkel de boerderij.

In dienstjaar 1928 werd de boerderij verkocht aan Dirk Ruyter en zijn vrouw Alberdina Bakker. Dirk bezat nog een boerderij in Nibbixwoud. Hij overleed in 1939 als gevolg van een ongeval. De boerderij bleef in bezit van de familie Ruyter tot 2011.¹²⁰

5.1.3 Oude foto's van de boerderij

De Historische Stichting De Cromme Leeck heeft oude foto's van de Beukenhoeve verzameld. De oudste foto dateert uit 1920 (afb. 62). Rechts zien we de stolp, links de stolpschuur uit 1890. Zichtbaar is dat de voorgevel van de stolp van baksteen is gemaakt. Het oude korte voorhuis, dat later wordt vervangen in 1930, is duidelijk zichtbaar. Het voorhuis is voorzien van een houten topgevel zonder raam. In de bakstenen gevel van het voorhuis zit wel een raam. In de gevel tussen het voorhuis en de darsdeur zit eenzelfde raam. Het dak is gedekt met riet, met langs de onderkant drie rijen (rode?) pannen. De stolpschuur was in deze tijd al volledig gedekt met pannen. Aan de voorkant van de schuur is een schoorsteen aanwezig.

Uit 1935 dateert een foto waarop de achtergevel en een stuk van de westelijke zijgevel te zien is, evenals de stolpschuur (afb. 63). In zowel de achterkant als westkant van het dak is een zogenaamde spiegel aanwezig: in het riet is een vorm uitgespaard waarbinnen dakpannen liggen. Aan de westzijde is een rechthoekige schoorsteen aanwezig. In de bakstenen westgevel is een fraaie deur aanwezig. De achtergevel lijkt gedeeltelijk van hout te zijn. Er zijn slechts twee kleine raampjes in de gevel aanwezig. De stolpschuur lijkt aan de westzijde voorzien te zijn van een aangeleefd deel, ook wel een lage wand genoemd. Uiterst rechts is een stuk van een schuur zichtbaar.

¹²⁰ Broekhuizen-Slot & Sloetjes 2013, 46.

Afb. 62. De Beukenhoeve in 1920 met het oude voorhuis. Links de stolpschuur. Foto: Historische Vereniging De Cromme Leeck.

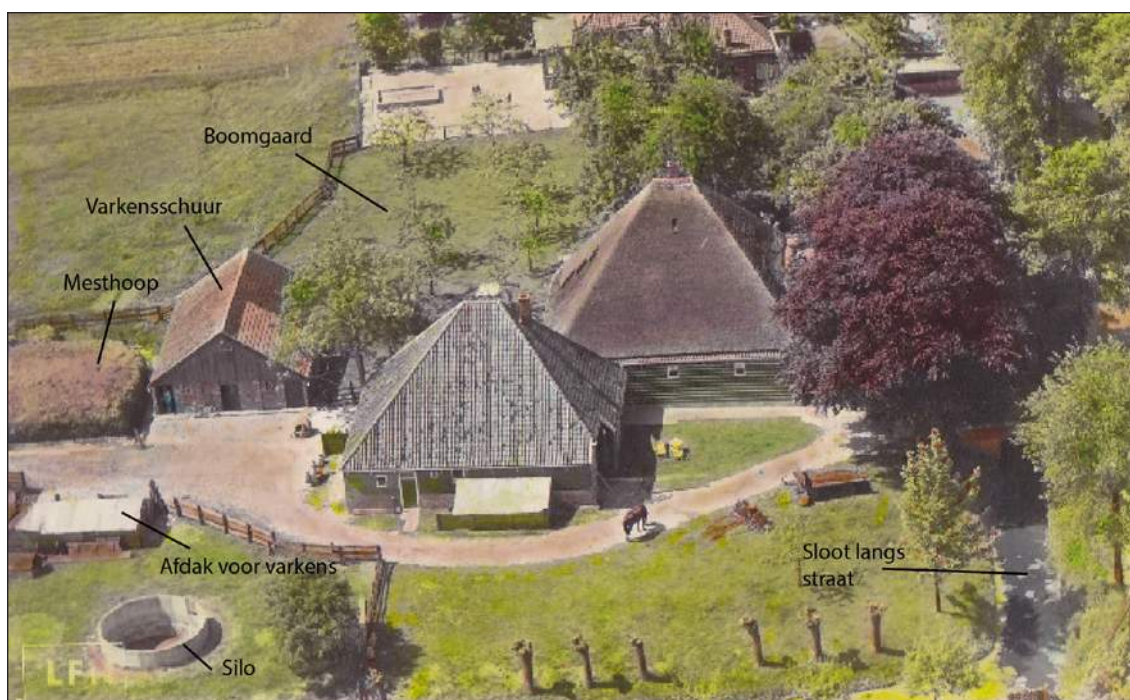
Afb. 63. Links de westgevel en achtergevel van de Beukenhoeve in 1935, in het midden de stolpschuur, rechts de boet. Foto: Historische Vereniging De Cromme Leeck.

Op een foto uit ongeveer dezelfde tijd is een stuk van de oostgevel van de stolpschuur zichtbaar (afb. 64). De gevel bestaat uit een vrij hoge bakstenen plint met daarop een houten wand. Hierachter bevond zich de dars. In latere tijd is deze houten wand vervangen door een bakstenen muur.

Een luchtfoto van het erf is waarschijnlijk rond 1950-1960 gemaakt (afb. 65). Zichtbaar zijn de houten wand van de oostgevel, het dak van de stolp (met kistgat aan de oostkant) en de stolpschuur. Achter de stolpen staat de varkensschuur (waarschijnlijk gebouwd in de jaren '30), daarnaast ligt de mesthoop met daaronder de gierkelder.

Afb. 64. Jaap en Kees Ruyter voor de oostgevel van de stolpschuur rond 1935. Foto: Historische Vereniging De Cromme Leeck.

Afb. 65. Luchtfoto van het erf van de Beukenhoeve uit circa 1950-1960. Foto: Historische Vereniging De Cromme Leeck.

5.1.4 Bouwvergunningen uit de 20ste eeuw

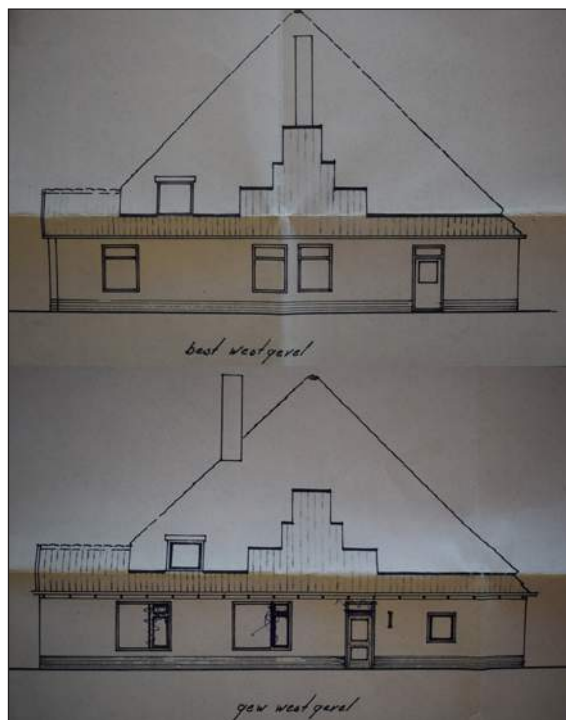
Van het perceel zijn twee bouwvergunningen te vinden in het archief. De eerste dateert uit 1966 en is aangevraagd naar aanleiding van de nieuwbouw van de westelijke zijgevel en wijziging van de woonvertrekken aan de die kant.¹²¹

121 WFA, toegangsnr 1740_BD, inventarisnr 811.

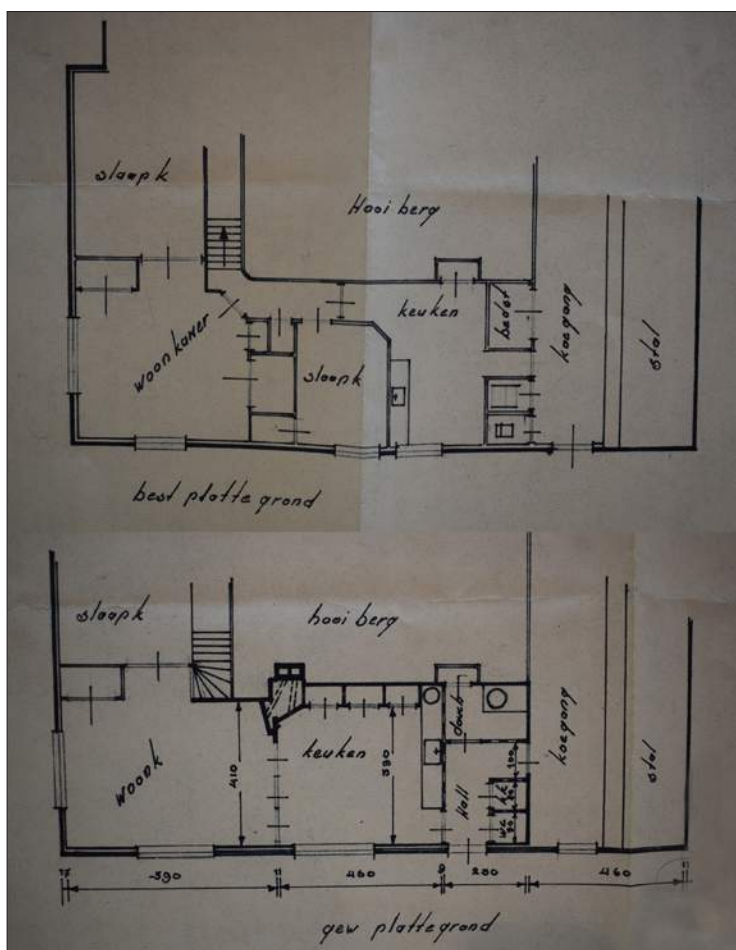
Bij de vergunningsaanvraag zijn tekeningen van de zijgevel en de indeling van het woongedeelte op dat moment (afb. 66 en 67).

Volgens de tekeningen zou de schoorsteen worden verplaatst van de westkant naar de voorkant van de boerderij, maar dit is niet gebeurd. De woonvertrekken zijn blijkens de tekening met de bestaande situatie eerder in de 20ste eeuw al eens verbouwd. Hierbij is onder meer een trap naar boven gemaakt. Deze verbouwing vond waarschijnlijk plaats in 1930, bij de bouw van het nieuwe voorhuis.

Uit 1979 dateert een aanvraag voor de bouw van een grote stal achter de boerderij.¹²² Een bestaande schuur moest hiervoor worden afgebroken.

Afb. 66. Tekeningen van de bestaande en nieuwe westgevel uit 1966.

Afb. 67. Tekeningen van de bestaande en nieuwe indeling van de woonvertrekken aan de westkant uit 1966.

122 WFA, toegangsnr 1779_BD, inventarisnr 277.

5.2 Bouwhistorisch onderzoek

Voorafgaand aan de sloop van de boerderij is in juli 2015 een bouwhistorische opname uitgevoerd. Hierbij is de binnen- en buitenzijde van de stolp gefotografeerd, de plattegrond van de boerderij vastgelegd en de constructie van het vierkant (het houtskelet) gedocumenteerd. Bij de sloop van de stolp in september 2015 zijn de hoofdelementen van het vierkant (zeven balken en zes stijlen) apart gelegd. Zij zijn vervolgens opnieuw bestudeerd, opgemeten en gefotografeerd. Hierna zijn uit alle elementen monsters gezaagd ten behoeve van dendrochronologisch onderzoek.

Afb. 68. De houten oostgevel van de boerderij met de darsdeuren in de voorgevel. Rechts het voorhuis.

5.2.1 Gevels

De boerderij had een ongeveer rechthoekige hoofdvorm van circa 18 meter (noord-zuid) bij circa 14 meter (oost-west). De oostzijde van de voorgevel sprong ruim 2 meter terug voor de darsdeur.

Het voorhuis is waarschijnlijk in 1930 gemaakt, ter vervanging van een kleiner voorhuis (zie boven). Het voorhuis was zeer breed en had een grotendeels plat dak, wat de stolp een ongewoon aanzicht gaf. In de noordgevel van het voorhuis bevonden zich een voordeur en vier ramen. In het oog springend zijn verder de kleine muurankers op de gevel. Op de eerste verdieping van het voorhuis waren twee slaapkamers aanwezig.

De oostelijke zijgevel, de darszijde, was een houten wand op een lage betonnen (?) muur (afb. 68). De westelijke zijgevel is in de jaren 60 nieuw gebouwd (zie boven) (afb. 69). In deze gevel bevond zich enkele ramen en een deur. Dit is niet de plek van de oorspronkelijke deur in deze gevel, die bevond zich namelijk meer naar het zuiden. In het dak bevonden zich aan deze kant een dakraam, een kleine dakkapel en de schoorsteen.

Afb. 69. De westgevel van de boerderij.

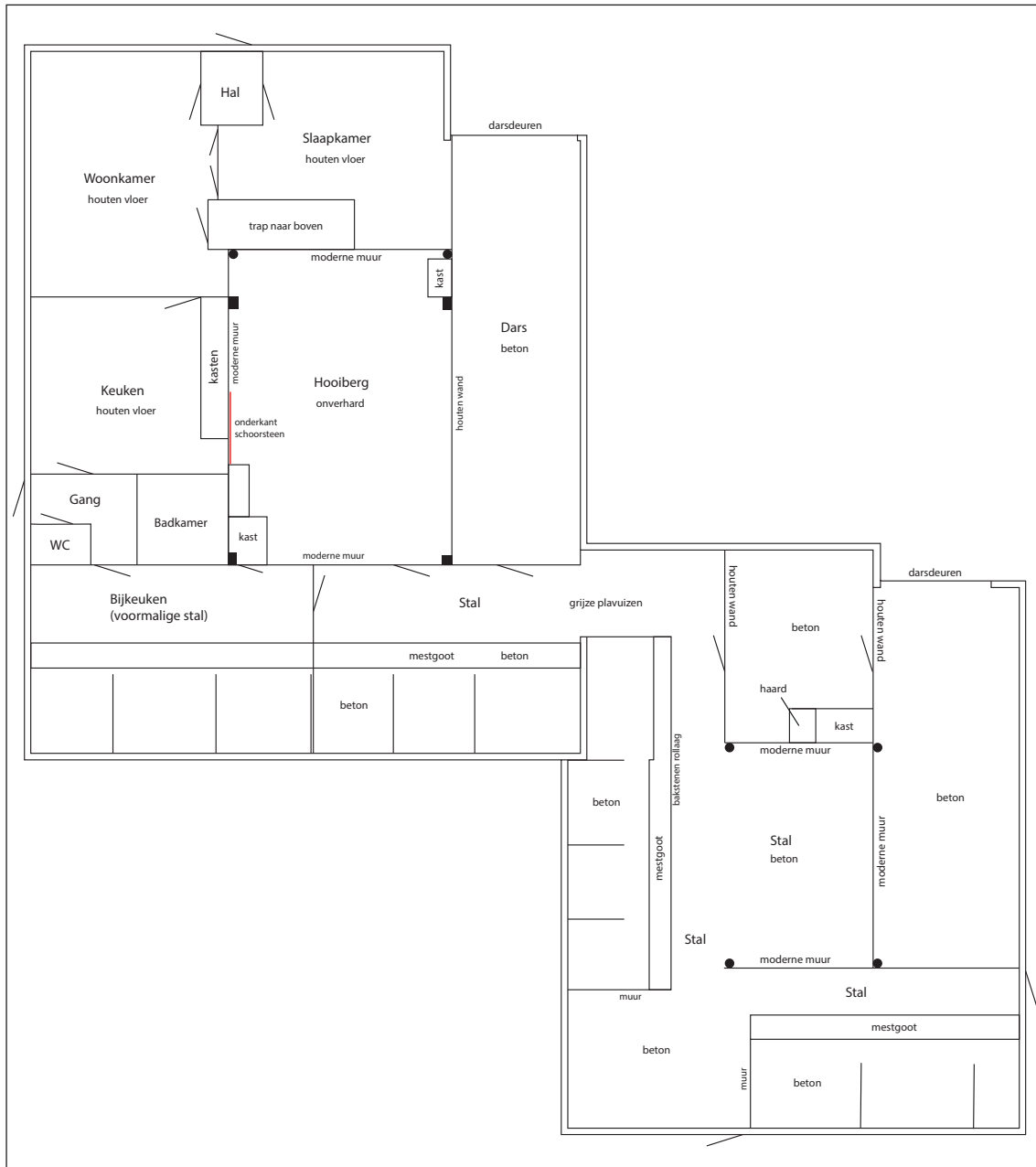

Afb. 70. De achtergevel van de boerderij.

Aan de achterkant was sprake van een zogenaamde 'lagewand', ook wel 'aangeloeft deel' genoemd (afb. 70). De onderkanten van de daksparran rustten aan deze kant niet op de muur, maar op een dragende balk die werd ondersteund door vrijstaande stijlen (koestijlen). Deze koestijlen waren in 2015 niet meer aanwezig. Bij stolpboerderijen is aan de kant van de stal vaak sprake van een aangeloeft deel. Vaak is een aangeloeft deel ongeveer 1 meter breed; bij de Beukenhoeve was de overstek ruim 1 meter breed. De achtergevel was van baksteen en voorzien van veel kleine ramen. De gevel dateert vermoedelijk uit de 19de eeuw.

5.2.2 Indeling

Binnen het vierkant was zoals gebruikelijk de hooiberg aanwezig (afb. 71). Hier was geen verharde vloer aanwezig; de bodem bestond uit grond. Oorspronkelijk werd de hooiberg aan alle vier zijden afgescheiden van de omliggende ruimten door middel van een houten wand tot aan de zolder met daaronder een bakstenen plint. Alleen aan de zijde van de dars (oostkant) was deze wand nog aanwezig (afb. 72), aan de andere drie zijden is de houten wand rond 1980 vervangen door een moderne muur. Het dak van de boerderij werd gedragen door vier vliergebinten (afb. 73). Het is niet duidelijk of deze constructie van de bouw van de boerderij dateert.

Afb. 71. Indeling van de boerderij en de stolschuur (rechtsonder) in 2015.

Afb. 72. Houten schot tussen de dars en hooiberg.

Afb. 73. Vier vliergebinten in de kap van de boerderij.

Langs de oostelijke zijgevel bevond zich de dars, de darsdeuren zaten in de voorgevel (afb. 74). De vloer van de dars was in 2015 van beton. Aan de westzijde en voorzijde van de boerderij lagen de woonvertrekken. Hier waren geen oude elementen meer zichtbaar. Vanuit de hooiberg was wel de onderzijde van een oud bakstenen rookkanaal zichtbaar die aan de westzijde tegen het vierkant aan stond (afb. 75).

Afb. 74. De darsdeuren gezien vanuit de dars.

Afb. 75. Bakstenen onderkant van een rookkanaal, gezien vanuit de hooiberg. Erboven bevindt zich de draagbalk.

In het woongedeelte bevond zich tegen het rookkanaal oorspronkelijk een getegelde schouw. Deze is rond 1965/1970 gesloopt. Het rookkanaal tussen de zolder en de liggers van het vierkant was in 2015 niet meer aanwezig, maar het gedeelte boven de liggers van het vierkant gek genoeg juist wel. Dit deel stond op de balken van het vierkant.

De stal lag langs de volledige achtergevel (afb. 76 en 77). In 2015 waren zes vakken aanwezig voor twaalf koeien, van elkaar gescheiden door een lage betonnen muur.

De koestanden (standplaats van twee koeien), rollaag (muurtje onder de achterpoten van de koeien) en de mestgoot achter de koeien was bedekt met beton. Het looppad in de stal was geplaveid met grijze plavuizen, de zogenaamde blauwbakken (22 bij 22 cm), met daaronder een laag gele bakstenen. Deze vloer liep naadloos door in de stolpschuur en is dus waarschijnlijk pas na de bouw van die schuur in 1890 gelegd. Aan het einde van de 20ste eeuw is een wandje geplaatst halverwege de stal, waarna de westzijde van de stal in gebruik is genomen als bijkeuken.

Afb. 76. De oostzijde van de koeienstal aan de achterkant van de boerderij.

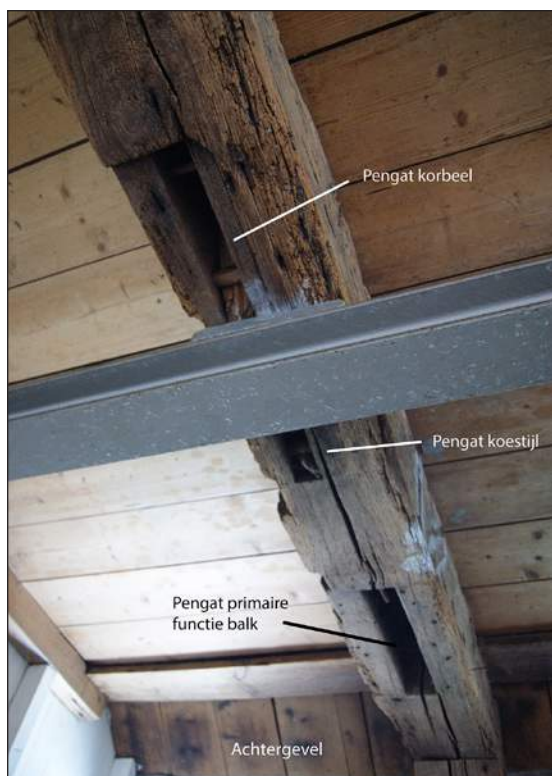

Afb. 77. De westzijde van de koeienstal aan de achterkant van de boerderij.

De indeling van de stal was omstreeks 1955/1960 anders: er waren niet zes brede koestanden, maar zeven smallere. Dit was in de eerste plaats zichtbaar aan de oude zolderbalken in de stal. Hiernaast was de plaatsing van de stalraampjes afgestemd op zeven koestanden, waarbij iedere koestand één raam had. De koestanden werden van elkaar gescheiden door houten schotten tegen de koestijlen aan.

Opvallend waren de zolderbalken van de stal. Het ging om zes zware balken met daartussen steeds een lichtere balk. Onder de zes zware balken stonden oorspronkelijk de koestijlen en hier rustte het dakvlak van de achterkant op. De noordzijde van deze stijlen bevond zich op 1,35 meter uit de achtergevel. De koestijlen zijn in de 20ste eeuw verwijderd, waarna nieuwe stijlen zijn geplaatst tegen de achtergevel aan. De nieuwe ondersteuning was niet voldoende, want haaks onder de zolderbalken is (later) ook een stalen draagbalk geplaatst.

Aan de hand van de afstanden tussen de zware balken konden de breedtes van de oorspronkelijke koestanden worden bepaald. Zij waren niet even groot, maar wisselden in breedte van 1,70 tot 2,15 m. De grotere koestanden werden gebruikt voor de grote koeien, de kleinere koestanden voor de kleine koeien. Twee van de zes zware balken waren van naaldhout. De vier andere balken waren van eikenhout. Het gaat om hergebruikte balken die oorspronkelijk in een andere constructie hebben gezeten. Gezien de sporen in het hout moet dit een dekbalkconstructie zijn geweest. Wellicht gaat het om balken uit het woongedeelte van een stolpboerderij. Aangezien het eikenhout betreft, is het aannemelijk dat de balken uit de periode vóór 1600 dateren.

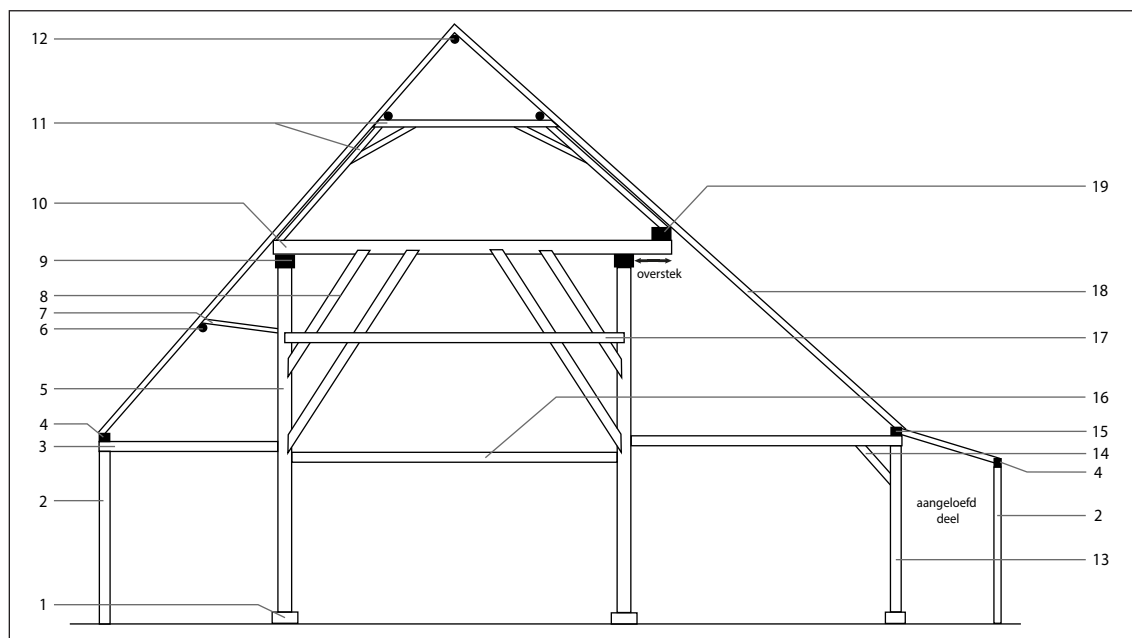
Afb. 78. Eiken zolderbalk in de stal, met sporen van hergebruik.

Afb. 79. Eikenhout deur.

De balken waren ongeveer vierkant (circa 22x24 cm). In alle balken waren in ieder geval twee pengaten aanwezig, horende bij de koestijl met korbeel die oorspronkelijk onder de zolderbalken stonden (afb. 78). In twee eiken balken waren hiernaast andere pengaten en/of korbeelgaten aanwezig die horen bij de primaire functie van het hout. In de twee andere eiken balken zaten eveneens inkepingen die wijzen op secundair gebruik.

Op de zolder van de boerderij bevond zich een oude eikenhouten deur (afb. 79).¹²³ De deur zelf dateert vermoedelijk uit de 17de eeuw, de beschikking is in de 18de eeuw aangebracht. Of en zo ja, waar de deur oorspronkelijk in de boerderij heeft gezeten, is niet bekend. Niek en Afra Ruyter de oud-bewoners konden zich de deur tijdens het interview niet goed herinneren. Volgens Niek zat de deur mogelijk in de houten wand tussen de hooiberg en koeienstal, want deze was rood/roze van kleur.

Afb. 80. Dwarsdoorsnede van een stolpboerderij met de gebruikte termen.

1. poer met peulhout	8. zwingen/zwiepingen	14. korbeel
2. muurstijl	9. dekbalk	15. wurmt
3. zolderbalk	10. bovenbalk	16. draagbalk
4. muurplaat	11. vliergebint	17. jaagbalk
5. vierkantstijl	12. nokhout	18. dakspar
6. gording	13. koestijl	19. overstekbalk
7. schoor		

5.2.3 Het vierkant

Het vierkant bestond uit twee dekbalkgebinten aan de noord- en zuidkant, ieder bestaande uit twee stijlen en een dekbalk (afb. 80 en 81). Na het oprichten van beide gebinten zijn zij aan elkaar verbonden door middel van twee balken die op de dekbalken werden gelegd. Dit worden de bovenbalken genoemd. Aan de noord-, zuid- en westzijde staken de dekbalken en bovenbalken door buiten de stijlen. Dit worden overstekken genoemd. Op de doorstekende balken liggen overstekbalken. De drie overstekken zijn origineel, zij zijn dus allemaal bij de bouw van de stolpboerderij rond 1677 gemaakt. De overstekken aan de noord- en zuidkant waren ongeveer 1 meter breed, de overstek aan de westkant was 1,3 m breed. Onder de overstek aan de noordzijde zijn op zeker moment twee extra stijlen geplaatst. Waarschijnlijk is dit in 1930 gedaan, gelijktijdig met de bouw van het nieuwe voorhuis. Door de plaatsing van de extra stijlen is de hooiberg met ruim 1 meter vergroot, waardoor de opslagcapaciteit toenam. Het vierkant van de boerderij was niet vierkant, maar rechthoekig (afb. 82 en 83). De buitenmaten van het vierkant, gemeten van stijl tot stijl, waren 6,75 meter (noord-zuid, gemeten op de originele stijlen) bij 5,65 meter (oost-west).

¹²³ Informatie met dank aan de Historische Stichting De Cromme Leeck.

Afb. 81. Vereenvoudigde reconstructie van het vierkant van de boerderij. In bruin de elementen van eikenhout, in geel de elementen van grenenhout, in oranje elementen van naaldhout die uit de 19de-20ste eeuw dateren.

Afb. 82. Overzicht van het vierkant, gezien richting de voorgevel.

Afb. 83. Overzicht van het vierkant, gezien richting de achtergevel.

Slechts één stijl was na de sloop nog intact, namelijk de noordooststijl. Deze was 6,45 meter lang.¹²⁴ De andere stijlen zullen ook ongeveer zo lang zijn geweest, hoewel de lengte vaak wel wisselt per stijl. Dit werd gecorrigeerd door middel van een hogere of lagere poer. Het totale vierkant, dus inclusief de dekbalken en bovenbalken, was circa 6,90 meter hoog.

De stijlen stonden op bakstenen poeren, oftewel vierkante fundamenteën. Het bovengrondse deel hiervan was ongeveer 60 bij 60 cm. Tussen de poer en de stijl lag zoals gebruikelijk een plaat hout, het zogenaamde peulhout. Bij drie stijlen was het peulhout in zeer slechte staat en nog slechts enkele centimeters dun. De houtsoort was niet meer vast te stellen. Onder de vierde stijl (noordoost) lag geen peulhout, maar twee balkjes.

In de onderkant van alle vier stijlen was een rond gat met een diameter van 3 cm aanwezig, op 40 tot 45 cm uit de onderkant van de stijl (afb. 84).

Afb. 84. Rond gat onderin een van de stijlen.

¹²⁴ De lengte van de pen aan de bovenkant is hierbij niet meegerekend.

Het gat gaat dwars door de paal heen. Bij de meeste stolpboerderijen uit de 16de en 17de eeuw zijn deze gaten onderin de stijlen aanwezig. De functie hiervan is onzeker.

Op het vierkant waren geen telmerken aanwezig.¹²⁵

Het vierkant bestond uit dertien hoofdelementen, namelijk zes stijlen, twee dekbalken, twee bovenbalken en drie overstekbalken. Binnen deze elementen waren drie soorten hout aanwezig. Twee stijlen (noordwest en zuidoost) en de twee dekbalken waren van eikenhout (*Quercus sp.*). Het gaat om hergebruikt bouwmateriaal. Twee stijlen (noordoost en zuidwest), de twee bovenbalken en twee overstekbalken (noord en zuid) waren van grenenhout (*Pinus sylvestris*). Dit hout is rond 1677 nieuw gekocht voor de bouw van de stolpboerderij. De overstekbalk aan de westkant en de twee extra stijlen aan de noordkant waren van vurenhout (*Picea abies*).¹²⁶ Zij dateren uit de 19de en/of 20ste eeuw. De overstekbalk is aangebracht ter vervanging van een verdwenen balk van grenenhout, de stijlen zijn toevoegingen aan het vierkant.

Dendrochronologisch onderzoek

Op acht van de dertien hoofdelementen van het vierkant is dendrochronologisch onderzoek uitgevoerd. Bij zes monsters was de laatst gegroeide jaarring van de boom (wankant) aanwezig. Alle monsters konden worden gedateerd.¹²⁷

Drie van de vier eiken elementen zijn onderzocht. De noordweststijl is gekapt in de zomer van 1558, de zuidooststijl in de herfst of winter van 1558 of eerste maanden van 1559 en de noordelijke dekbalk tussen 1555 en 1579. Het eikenhout is afkomstig uit het westen van Duitsland.¹²⁸

Vijf grenen monsters zijn onderzocht. Deze balken zijn nieuw gekocht bij de bouw van de boerderij. Twee bomen blijken te zijn gekapt in 1675-1676, twee andere bomen zijn uit 1676-1677. Van het vijfde monster kan het kapjaar niet worden bepaald, maar kan slechts worden gezegd dat de boom is gekapt ná 1662. Het grenenhout is geïmporteerd uit het zuiden van Noorwegen. Op basis van het dendrochronologisch onderzoek kan worden gezegd dat de stolpboerderij rond 1677 is gebouwd.¹²⁹

Afb. 85. Eikenhouten stijl in de zuidoosthoek van het vierkant.

125 Met uitzondering van enkele telmerken op een zwing en een jaagbalk aan de oostkant uit de 19de/20ste eeuw.

126 De houtsoort van deze elementen is niet bepaald, maar gezien de kenmerken van het hout moet het om fijnspar gaan.

127 Zie Van Daalen 2016, bijlage 14.

128 Mondelinge mededeling S. van Daalen.

129 Maar zie ook 4.6 fase 5.

Hergebruikt eikenhout

De twee stijlen en twee dekbalken van eikenhout zijn hergebruikt bouw materiaal (afb. 85 t/m 87). Dit was op de dekbalken zichtbaar doordat inkepingen aanwezig zijn die niet bij het vierkant horen. Op de stijlen zijn geen inkepingen gevonden die wijzen op secundair gebruik. Toch is het zeker dat ook deze twee stijlen hergebruikt bouw materiaal zijn. De eiken elementen hebben oorspronkelijk in een andere stolpboerderij gezeten. Op basis van het dendrochronologisch onderzoek kan worden gesteld dat deze stolp rond 1560 is gebouwd. Rond 1677 is deze stolp afgebroken, waarna onderdelen van het vierkant zijn hergebruikt in de Beukenhoeve.

Afb. 86. Eikenhouten dekbalk aan de noordkant.

Afb. 87. Eikenhouten dekbalk aan de zuidkant.

De vier elementen van eikenhout waren vierzijdig gekantrecht, met de kern ongeveer in het midden (afb. 88). Zoals gebruikelijk bij eikenhout waren de elementen enigszins onregelmatig van vorm en was sprake van een verloop in dikte op de elementen: de dikste kant was 27x25 tot 35x30 cm, terwijl de dunste kant 26x22 tot 22x19 cm was. Het aantal jaarringen in de balken wisselde: ca. 45, 59, 88 en 135 ringen. Vooral bij de eerste twee elementen gaat het om snel gegroeid eikenhout van een vrij slechte kwaliteit. Dit hangt samen met de herkomst uit het westen van Duitsland. Rond 1560 schakelde men over op eikenhout uit Noorwegen, waar nog zeer langzaam gegroeid eikenhout beschikbaar was.

Afb. 88. Monster van een stijl van eikenhout.

De dekbalken waren 7,30 en 7,36 meter lang. In beide balken waren inkepingen aanwezig die duidelijk maken dat het om hergebruikt hout gaat. De locatie en het karakter van de inkepingen wijst erop dat de balken oorspronkelijk ook in een vierkantconstructie hebben gezeten en dat zij hierin ook de functie van dekbalk hadden. Ook de twee eiken stijlen zullen in het vierkant uit circa 1560 al gefungeerd hebben als stijlen. Als zij oorspronkelijk een andere functie hadden, is het aannemelijk dat sporen van het primaire gebruik zichtbaar waren in het hout. De inkepingen van de zwingen op de stijlen dateren waarschijnlijk van het vierkant uit circa 1560 en zijn opnieuw gebruikt voor het vierkant uit circa 1677.

Afb. 89. Onderkant van de westkop van de noordelijke dekbalk. Het pengat hoort bij de primaire functie van de balk.

In de noordelijke dekbalk zat in de onderkant bij de westkop een pengat met twee ronde gaten voor toognagels (afb. 89). In het vierkant uit circa 1560 heeft op deze plek dus een stijl gestaan. In de zijkant van de balk (noordkant) bevonden zich hiernaast twee schuine inkepingen voor zwingen (afb. 90 en 91). Ook zij moeten gezien de positie bij het vierkant uit circa 1560 horen. Beide bevinden zich namelijk te dicht bij de stijlen om te kunnen functioneren. De positie van een van de inkepingen bij de oostkop wijst er bovendien op dat de balk aan deze kant oorspronkelijk ongeveer 1 meter langer is geweest. De balk is dus ingekort voor de bouw van de stulp rond 1677. De eiken balk was dus oorspronkelijk circa 8,3 meter lang. Op de noordelijke bovenhoek van de dekbalk waren enkele grof gehakte inkepingen aanwezig en was bovendien hier en daar het restant van een ijzeren nagel zichtbaar. Dit wijst erop dat op deze hoek oorspronkelijk daksparren hebben gelegen. In het vierkant uit 1677 is dit nooit het geval geweest, dus dit moet zo zijn geweest bij het vierkant uit circa 1560.

Afb. 90. Schuine inkeping voor een zwing in de noordkant van de noordelijke dekbalk. De inkeping hoort bij de primaire functie van de balk.

Afb. 91. Schuine inkeping voor een zwing in de noordkant van de noordelijke dekbalk. De inkeping hoort bij de primaire functie van de balk.

De zuidelijke dekbalk is eigenlijk identiek. Ook bij deze balk zit in de onderkant van de westkop een pengat met gaten van toognagels (afb. 92). Vlakbij de zuidweststijl zat een schuine inkeping van een zwing in de zuidkant van de balk. Deze inkeping hoort bij de primaire functie van de balk. Het is aannemelijk dat aan de oostkant ook zo'n inkeping heeft gezeten, net als bij de noordelijke dekbalk. Deze kant was bij de bouwhistorische opname niet goed zichtbaar en bij de sloop is deze zijde van de balk sterk beschadigd. Hierdoor kan een inkeping zijn gemist.

Origineel grenenhout

Twee stijlen, de bovenbalken en twee overstekbalken waren van grenenhout. Dit hout is nieuw aangekocht voor de bouw van de stolp rond 1677. De balken waren éénzijdig of tweezijdig gekantrecht, waarbij de kern zich niet in het midden bevond (afb. 93).¹³⁰ Het gaat om zeer langzaam gegroeid grenenhout dat op het moment van kap 162 tot 310 jaar oud was.

De zes elementen kunnen op basis van hun afmetingen in twee groepen worden ingedeeld. De twee stijlen en twee overstekbalken waren gemiddeld 32 cm breed en 22 cm hoog.¹³¹ Deze balken hadden een lengte van respectievelijk circa 6,5 meter en circa 7 meter. De twee bovenbalken waren een slag groter. Zij waren 8,9 meter lang, 40 cm breed en 27 cm hoog.

Afb. 92. Onderkant van de westkop van de zuidelijke dekbalk. Het pengat (bij de pijl) hoort bij de primaire functie van de balk.

Afb. 93. Twee houtmonsters van grenen elementen. Links is tweezijdig gekantrecht, rechts is eenzijdig gekantrecht.

130 Balken met deze vorm zijn bijvoorbeeld ook gezien in Lambertschaag Noordeinde 36 en het Wolvenhuis in Zandwerven.

131 Deze maten zijn genomen op het dikste deel van de balken.

Vernieuwingen in vurenhout

In de 19de of 20ste eeuw zijn drie balken aan het vierkant toegevoegd. Het ging om volledig ronde balken, zeer waarschijnlijk van fijnspar (afb. 94). De diameter van de balken was maximaal 28 tot 31 cm. Het hout is snel gegroeid: de bomen waren bij kap ca. 50 tot 90 jaar oud. Het is goed mogelijk dat de drie balken gelijktijdig zijn aangebracht, hoewel dit niet met zekerheid kan worden gezegd. De extra stijlen dateren vermoedelijk van de verbouwing uit 1930. Een van de nieuwe balken is de overstekbalk aan de westzijde. Hier lag aanvankelijk waarschijnlijk een grenen balk die bij de bouw rond 1677 was aangebracht. Die was blijkaar in slechte staat, wellicht door de aanwezigheid van de schoorsteen aan deze kant.¹³² Onder de overstek aan de noordzijde zijn twee extra stijlen geplaatst. Zij versterkten de overstek aan de noordkant en zorgden bovendien voor een vergroting van het hooivak.

Afb. 94. Houtmonster van een element van waarschijnlijk fijnspar.

Houtverbindingen

De vier stijlen waren zoals gebruikelijk verbonden met de dekbalken door middel van een pengatverbinding (afb. 95). In alle gevallen was de verbinding geborgd door middel van twee toognagels van naaldhout. De twee extra stijlen aan de noordkant stonden half onder de bovenbalken. De extra stijlen en bovenbalken waren verbonden door middel van een ijzeren band (afb. 96).

Afb. 95. Bovenkant van een stijl met een rechthoekige pen. In de pen zitten twee toognagels van naaldhout.

¹³² Langs het schoorsteenkanaal loopt vaak water naar binnen, waardoor de vierkantbalken aan deze kant gaan rotten.

De haakse verbindingen tussen de dekbalken, bovenbalken en overstekbalken werden zoals gebruikelijk gevormd door uitsparingen (voorloeven) in de bovenkanten van de balken en inkepingen (loeven) in de onderkanten (afb. 97 en 98).

Afb. 96. De extra stijl is verbonden met de bovenbalk door middel van een ijzeren band.

Afb. 97. Voorloef in de oostelijke bovenbalk met ijzeren spiebout.

Afb. 98. Loef in de westelijke bovenbalk met houten pen.

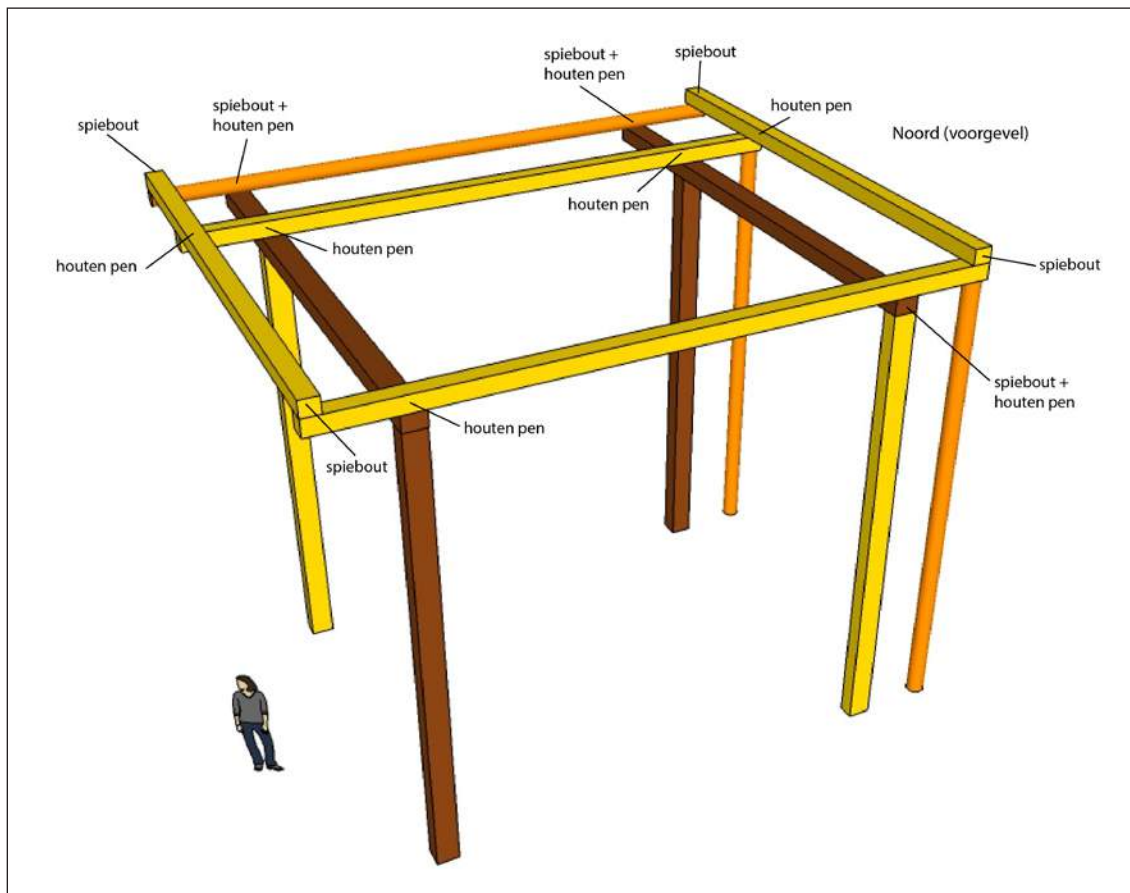
De inkepingen en uitsparingen waren deels zwaluwstaartvormig en deels rechthoekig. De voorloeven op de westkoppen van beide eiken dekbalken zijn vermoedelijk al gemaakt bij de bouw van het vierkant uit circa 1560 en dus hergebruikt in het vierkant uit circa 1677 (afb. 99). De uitsparingen en inkepingen grepen als het ware in elkaar en hielden op deze manier de balken op hun plek. Om deze verbinding extra te versterken, is een lange pen door de balken aangebracht. Bij de meeste verbindingen was dit oorspronkelijk een houten pen van naaldhout (afb. 100). Opvallend is dat deze houten pen ontbreekt op de koppen van de noordelijke en zuidelijke overstekbalk. Het lijkt erop dat op deze punten oorspronkelijk helemaal geen pen zat.

In latere tijd, waarschijnlijk in de 19de of 20ste eeuw, zijn ijzeren pennen (spiebouten) aan het vierkant toegevoegd. De westelijke overstekbalk, die in deze tijd is vervangen, was met vier balken verbonden door middel van spiebouten.

Afb. 99. Voorloef op de bovenkant van de westelijke kop van de dekbalk aan de noordkant. Er is zowel een houten pen als een ijzeren spiebout aanwezig.

Ook de verbinding van de oostelijke bovenbalk met de noordelijke en zuidelijke overstekbalk en noordelijke dekbalk is voorzien van een spiebout. Op sommige plekken waren dus zowel een houten pen als een spiebout aanwezig (zie afb. 99).

Afb. 100. Overzicht van de verbindingen tussen de liggende balken.

Zwingen

Bij de bouw van het vierkant rond 1677 was de constructie aan alle vier zijden voorzien van dubbele zwingen. Dit betekent dat aan iedere kant in totaal vier zwingen zaten. Waarschijnlijk waren zij allemaal van eikenhout. De zwingen waren bevestigd tegen de buitenkant van het vierkant door middel van een keurige lipverbinding, de meeste met hak (afb. 101 en 102). Ook alle overstekken werden ondersteund door een korte schoor van eikenhout. Ook in een van deze schoren zaten inkepingen die wijzen op secundair gebruik.

Niet alle originele eiken zwingen waren nog aanwezig. De twee lange zwingen aan de oostkant zijn op zeker moment, waarschijnlijk in de 20ste eeuw, vervangen door nieuwe zwingen van naaldhout. De vier zwingen aan de noordkant zijn bij het plaatsen van de extra stijlen (waarschijnlijk in 1930) afgezaagd (afb. 104). Tegen de extra stijlen en de overstekbalk zijn vervolgens twee nieuwe zwingen geplaatst met een lipverbinding met zwaluwstaart (afb. 103). Dit zijn gehalveerde bomen van naaldhout.

Op drie eiken zwingen waren sporen aanwezig die erop wijzen dat het om hergebruikt hout gaat, namelijk inkepingen en een pengat. Het is goed mogelijk dat alle zwingen zijn gemaakt van hergebruikt eikenhout. Mogelijk is dit hout afkomstig uit de stolpboerderij uit circa 1560.

Afb. 101. Schuine inkeping met hak van een zwing.

Afb. 102. Lipverbinding met hak van een zwing op een stijl.

Afb. 103. Lipverbinding met zwaluwstaart van een zwing op van de extra stijlen.

Afb. 104. Afgezaagde zwingen op de noordelijke dekbalk.

Overige balken

Op een hoogte van ongeveer 2,5 meter bevinden zich altijd horizontale balken tussen de vierkantstijlen. Zij worden de draagbalken genoemd. De draagbalken dragen de zolderbalken van de stal en woonruimtes. Draagbalken zijn altijd tegen de buitenkant van het vierkant aangebracht. Bij het vierkant zat oorspronkelijk aan drie zijden een draagbalk. Aan de oostzijde, de kant van de dars, heeft nooit een draagbalk gezeten. Een draagbalk heeft aan de kant van de dars ook geen functie, want hier zijn geen zolderbalken aanwezig. Tegen deze kant van de hooiberg is op zeker moment, waarschijnlijk in de 19de of 20ste eeuw, wel een lage houten wand gemaakt (zie afb. 72). De halfronde balk aan de bovenzijde van deze wand was aan de oostelijke stijlen bevestigd met een houtverbinding, namelijk een inkeping in de stijlen. Deze inkeping is op een andere manier uitgevoerd dan bij de andere drie draagbalken, zodat aannemelijk is dat het niet om een originele constructie gaat.

De draagbalk aan de noordzijde is bij de plaatsing van de extra stijlen weggezaagd. Het restant van de balk was op beide stijlen nog aanwezig: het ging om een vierkante eiken balk (afb. 105). De draagbalk aan de zuidzijde was niet meer aanwezig. Op basis van inkepingen in de stijlen kan worden gezegd dat deze er oorspronkelijk wel is geweest (afb. 106).

Aan de westzijde was een draagbalk van naaldhout aanwezig (zie afb. 75). Het is niet duidelijk of deze balk origineel is of een vervinging uit latere tijd.

Afb. 105. Afgezaagde draagbalk op de noordwestelijke stijl.

Afb. 106. Inkeping van een verdwenen draagbalk op de zuidoostelijke stijl.

Merken en vlotpennen

Op het vierkant zijn twee handelsmerken gezien. Deze merken hangen samen met het transport van het hout en houden dus geen verband met de vierkantconstructie. De merken zijn met een ritsmes aangebracht ná het kantrechten van het hout. Het eerste merk bevond zich op de zuidwestelijke stijl van grenenhout (afb. 107). Hiernaast is een merk gezien op de westelijke overstekbalk van fijnspar (afb. 108).

Afb. 107. Merk op de zuidwestelijke stijl.

Afb. 108 Merk op de westelijke overstekbalk.

Het gaat om een langere reeks met cijfers, iets wat kenmerkend is voor de 19de en 20ste eeuw.

Halverwege de noordwestelijke stijl bevonden zich een ronde pen in het hout (afb. 109). Het gaat vermoedelijk om een vlotpen. Een vlotpen is een stuk hout dat in een boomstam wordt gestoken om de drijvende stammen bij elkaar te houden tijdens transport over rivieren.

Afb. 109. Vlotpen in de noordwestelijke stijl (zie pijl).

Afb. 110. De stolpschuur uit 1890.

5.2.4 De stolpschuur uit 1890

Schuin achter de boerderij stond een laat 19de-eeuwse stolpschuur (afb. 110). De buitenzijde van de schuur mat 14,8 bij 11,8 meter, met een inspringing in de voorzijde voor de darsdeuren. De dars bevond zich aan de oostzijde (afb. 111), de stallen aan de zuid- en westzijde (afb. 112).

Afb. 111. De dars in de stolpschuur.

Afb. 112. De stal aan de westkant van de stolpschuur.

Afb. 113. Een kast (links) en haardplaats (midden) in de stolpschuur.

In de voorkant van de stolpschuur was een haard aanwezig waarop oorspronkelijk een rookkanaal heeft gestaan (afb. 113).

De ruimte hieraan vast werd nog aan twee kanten afgescheiden door een houten wand (afb. 114). Hiernaast bevond zich een kast met dubbele deuren, dit is oorspronkelijk een bedstede geweest.

Afb. 114. Houten wand in de stolpschuur.

In het midden van de schuur werd oorspronkelijk hooi opgeslagen. Omstreeks 1970-1975 is dit omgebouwd tot extra stal (afb. 115).

Afb. 115. De koeienstal op de plek van de oorspronkelijke hooiberg.

Het vierkant van de stolpschuur mat 5,7 bij 3,9 meter en was helemaal gemaakt van nieuw aangekocht naaldhout (afb. 116). De vaste gebinten stonden aan de noord- en zuidkant. Aan de noordkant was het vierkant voorzien van een overstek van ongeveer 1 meter breed. Het rookkanaal van de haard heeft binnen deze overstek gestaan. De stijlen, dekbalken en bovenbalken waren ofwel rond van vorm of licht tweezijdig gekantrecht. De onderkanten van de stijlen hadden een diameter van 23 tot 25 cm. Onder drie stijlen stond nog de originele poer uit 1890, met tussen de poeren en de stijlen een houten plaat (het peulhout).

Aan de noord- en zuidkant was het vierkant voorzien van enkele zwingen (dus twee aan beide kanten), aan de oost- en westzijde van dubbele zwingen (vier aan beide kanten). De zwingen waren verbonden met de stijlen door middel van een keurige lipverbinding met zwaluwstaart. Alle zwingen waren gehalveerde bomen en hadden dus één ronde zijde. Aan drie zijden was een jaagbalk aanwezig, gemaakt van een ronde spar. Aan de oostzijde (zijde dars) is in latere tijd een soort jaagbalk aangebracht in de vorm van een lange plank, maar oorspronkelijk zat hier geen jaagbalk. Dit bemoeilijkte immers het overbrengen van het hooi van de wagen in de hooiberg. Aan dezelfde drie zijden zat oorspronkelijk een draagbalk, gemaakt van een gehalveerde boom. Hierop lagen de zolderbalken. Aan de oostzijde was zoals gebruikelijk geen draagbalk aanwezig.

Afb. 116. Het vierkant van de stolpschuur.

5.3 Archeologie

De boerderij en schuur zijn in 2015 tot maaiveld afgebroken. Van de stolpboerderij zijn de vloeren verwijderd, bij de schuur bleef de betonvloer zitten. Alle ondergrondse muren zijn blijven zitten, zodat zij tijdens de opgraving konden worden onderzocht. De sporen van de stolp zijn blootgelegd in één groot vlak. Ter hoogte van de schuur is slechts een sleuf gegraven (werkput 2). Onderstaande sporen hebben voornamelijk betrekking op de stolpboerderij.

5.3.1 Vierkantpoeren

De vier stijlen van het houten vierkant staan altijd op bakstenen poeren, oftewel vierkante fundamente. Deze zijn alle vier teruggevonden.¹³³ Poeren konden vrij gemakkelijk worden vernieuwd en dit gebeurde dan ook regelmatig. Twee van de vier poeren aan de westzijde van de boerderij bevatte onderin brokken van een afgebroken waterkelder (afb. 117).¹³⁴

Afb. 117. Onderin in de twee westelijke vierkantspoeren kwamen resten van een afgebroken waterkelder tevoorschijn die als basis dienden voor de fundering. Hier de onderzijde van de noordwestelijke vierkantspoer, S15.

Mogelijk is dit een indicatie dat deze twee op een ander moment zijn herbouwd dan de overige twee vierkantspoeren. Wellicht gebeurde dit pas na de verbouwing uit 1930. Waarschijnlijk zijn de stukken afkomstig van de waterkelder waarvan de bodem werd gevonden onder een kelder uit de 20ste eeuw (afb. 118).¹³⁵

De twee oostelijke poeren hadden aan de bovenzijde een afmeting van 65 cm bij 70 cm. De bovenste 65 cm bestonden uit een min of meer rechte pilaren (afb. 119).

Meer naar onder toe vertrapte de poer, zodat de onderkant ongeveer 1,1 m bij 1,1 m groot was (onderkant op circa 0,0 m NAP). De insteek van de poeren hadden de grootte van de onderkant, of iets breder. Ter hoogte van S15 kwam een 1,4 m brede insteek tevoorschijn, met daarbinnen een latere vergraving die waarschijnlijk samenhangt met een reparatie aan de poer.¹³⁶

De totale hoogte van het ingegraven deel van de poeren bedroeg 1,3 m. Of deze poeren al zijn aangelegd direct tijdens de bouw van de stolp kon niet worden achterhaald. Ze bestonden uit een mix van halve en driekwart hergebruikte gele en oranje bakstenen los gestapeld van diverse formaten (20*9,5*4,5 cm; 17,5*9*4 cm). Bakstenen met het kleinere formaat zijn verwerkt in muurwerk waarvan wordt vermoed dat deze in de 20ste eeuw zijn gebouwd.¹³⁷

133 S8, S16, S17, S17.

134 S15, S18. Aan de bovenzijde zagen ze er net zo uit als de oostelijke poeren, zie hieronder.

135 S73. Deze kelder staat weergegeven op de tekening van de bestaande situatie gemaakt voor de bouwvergunning van 1966.

136 Insteek S54, latere vergraving S53.

137 Zoals S2.

Afb. 118. Tijdens de sloop van een recente kelder aan het einde van het onderzoek kwam de bodem van een waterkelder tevoorschijn. Vermoedelijk zijn delen van deze waterkelder hergebruikt in de westelijke vierkantspoeren.

Afb. 119. De oostelijke vierkantspoeren bezaten aan de bovenzijde een min of meer rechte pilaar. Meer naar onder toe vertrapte de poer naar buiten. Dit is de noordoostelijke poer, S16.

In het darsdeel tegen de zuidoostelijke vierkantspoer werd een kuil gevonden van 1,1 m bij 1,3 m.¹³⁸ De vulling bestond uit grijze klei en lichtgrijs zand. Helaas werd de kuil niet in doorsnede bekeken. Op basis van stratigrafie moet de kuil jonger zijn dan de aanleg van de poer.

138 S58.

De stijlen die zijn geplaatst ter versteviging van de noordelijke overstek stonden op licht uitgevoerde bakstenen poeren. De oostelijke van de twee was bijna niet meer herkenbaar.¹³⁹ De westelijk had een afmeting aan de bovenzijde van 0,4 m bij 0,4 m.¹⁴⁰ De onderste vier lagen waren vertand aangelegd waardoor de maximale afmeting aan de onderkant 1,0 m bij 1,0 m bedroeg. Deze vier lagen waren opgebouwd met gele en oranje bakstenen met een formaat van 17,5-18,5*7,5-8,5*3,5 cm. De bovenste lagen waren opgebouwd uit moderne hergebruikte driekwart bakstenen met een formaat van 22*10,5*4,5 cm. Aan de bovenzijde was nog een restant peulhout aanwezig (afb. 120). De poeren en stijlen zijn vermoedelijk in 1930 aangelegd bij de grootschalige verbouwing die toen plaatsvond.

Afb. 120. Een van de poeren die de stijlen van de noordelijke overstekbalk ondersteunde. Aan de bovenzijde is nog een restant peulhout aanwezig.

Tussen de noordelijke vierkantspoeren kwam een muurfundering tevoorschijn.¹⁴¹ Hiervan waren nog zeven lagen bewaard gebleven. De onderste laag was 35 cm breed, na de vijfde laag vertandde hij naar een anderhalf steens muur. De bovenste lagen bestonden uit grote oranjerode bakstenen met een formaat van 22*11*5 cm, de onderste lagen bestonden uit hergebruikte gele en oranje bakstenen met een formaat van 17-18*8-9*4 cm. Deze fundering heeft de muur gedragen die tussen de hooiberg en de slaapkamer aan stond. De muur is vermoedelijk gebouwd na de verbouwing in 1930.

De bakstenen plint van de oostelijke scheiding, tussen hooiberg en darsdeel, bestond machinaal gebakken oranje bakstenen.¹⁴² Hierop stonden voor de sloop nog de stijlen van een houten wand. De afdrucken van deze stijlen waren nog in de plint zichtbaar. De westelijke scheiding van de hooiberg bestond voornamelijk hergebruikte bakstenen en betonnen platen.¹⁴³ Deze zijn aangelegd na de verbouwing van 1966.

139 S62.

140 S8.

141 S7.

142 S19, helaas is het formaat niet genoteerd.

143 S20.

Net ten zuiden van de noordwestelijke vierkantspoer kwam in het woondeel een west-oost georiënteerde muur tevoorschijn.¹⁴⁴

5.3.2 Haarden

Binnen het onderzochte deel zijn resten van haarden gevonden die binnen de stolpboerderij na elkaar hebben gefunctioneerd. De oudste betreft een schoorsteenfundering oost-west georiënteerd met stookplaats aan de zuidzijde (afb. 121).¹⁴⁵ De fundering bestond uit negen lagen hergebruikt orangerood en oranjegeel baksteen met een formaat 17*8*3,5 cm en 19,5*9,5*4,5 cm. De bovenzijde was enkelsteens breed en vertandde in de onderste vijf lagen uit naar een breedte van 55 cm. De maximale lengte bedroeg 2,1 m.

Afb. 121. De oudste schoorsteenfundering van de stolpboerderij met aan de zuidzijde de resten van een stookplaats.

De stookplaats aan de zuidzijde was gefragmenteerd en bestond aan de buitenzijde uit maximaal twee lagen hergebruikte orangerood en oranjegeel baksteen met een formaat van 18*8,5-9*3,5-4 cm. De binnenzijde was geplaveid met één laag bakstenen en orangerode geglazuurde plavuizen van 11,5*11,5*2,5 cm. Gereconstrueerd zal de stookplaats een afmeting van 0,6 m bij 0,7 m hebben gehad.

Deze haard is in de loop van de tijd buiten gebruik geraakt en vervangen door een andere die noord-zuid was georiënteerd. Hemelsbreed ligt de jongere schoorsteenfundering nog geen 0,5 m van de oudere af, maar wel op een volledige andere locatie. De haard verschoof van het midden van de kamer naar de zijkant van de woonruimte tegen de hooiberg aan.

Van de fundering van de schoorsteen waren nog 18 lagen bewaard gebleven. Hij bestond uit oranjegele en orangerode bakstenen met een formaat van 17,5*8,5*3,5 cm.¹⁴⁶ Aan de bovenzijde was de fundering enkelsteens breed, de maximale breedte aan de onderzijde bedroeg 0,5 m.

144 S9.

145 S13, S14.

146 S10.

De maximale lengte was 2,25 m. Aan de westzijde was een asput aanwezig met een afmeting van 0,65 m bij 1,3 m. Deze was aan de buitenzijde opgebouwd uit vier lagen gemetselde rode bakstenen met een formaat van 22,5*11*4,5 met in het midden een laag gele en groene plavuizen met een formaat van 22*22*3 cm. Bovenop deze put heeft waarschijnlijk een ijzeren plaat gelegen waarop werd gestookt. Via een gat in de plaat kon het as in de asput worden geschoven. Opvallend detail was de aanwezigheid van de resten van een ijzeren haardplaat op de grens tussen asput en schoorsteenfundering (afb. 122).

Afb. 122. Tussen de schoorsteenfundering en de stookplaats van de jongste haard werden resten van een ijzeren haardplaat gevonden.

5.3.3 Gevels

Een groot deel van de oorspronkelijke gevels is in de loop der tijd vervangen door jongere. Dit geldt in ieder geval voor de voorgevel en de westelijke zijgevel.¹⁴⁷ Deze waren beide aangelegd op een betonnen plaatfundering (afb. 123). De westelijke dateert uit 1966, de voorgevel is gebouwd tijdens de grote verbouwing van 1930.¹⁴⁸ Bij de aanleg van deze fundering werden delen van de toenmalige funderingen verwijderd.

Afb. 123. Op meerdere locaties waren de resten van de oudere gevels verdwenen tijdens de aanleg van jongere. Aan de rechterzijde is de voorgevel zichtbaar die is gefundeerd op een betonnen plaat.

147 S6.

148 Zie 5.2.1.

Aan de oostzijde lag de betonnen plaat van de fundering uit 1966 hoger waardoor de oudere fundering van de zijgevel op grotere diepte bewaard is gebleven (afb. 124).¹⁴⁹ Deze bestond uit zes lagen. De onderste vier lagen waren opgebouwd uit gestapelde oranjegele en oranjerode bakstenen met een formaat van 17*8*4 cm en 19*9*4 cm. De bovenste twee lagen bestonden voornamelijk uit oranjegele bakstenen met een harde kalkmortel met een formaat van 17*9*4 cm. Het is niet zeker of de onderste lagen de resten van de oorspronkelijke 17de-eeuwse fundering zijn, maar gezien het baksteenformaat is het mogelijk. Aan de noordzijde van deze gevel werd een restant gevonden van een fundering haaks op de zijgevel.¹⁵⁰ Deze bestond uit een combinatie van hergebruikte stenen waarbij de grootste met een formaat van 22*10*4 cm opvallend groot waren. Dit restant ligt ter hoogte van de oorspronkelijke darsdeur voordat deze tijdens de verbouwing van 1930 1,8 m naar voren werd verplaatst.

Afb. 124. Aan de oostzijde van de stolpboerdij kwam onder een betonnen plaat een oude fundering tevoorschijn. Het is niet duidelijk of dit om de oorspronkelijk fundering gaat die dateert uit de periode van de bouw, of dat het een latere verbouwing betreft.

Tegen de oostelijke zijgevel net buiten de stolp werd een klein rond putje met een diameter van 0,45 m gevonden.¹⁵¹ Het putje was halfsteens opgebouwd uit halve los gestapelde gele bakstenen. Elf lagen baksteen waren nog aanwezig. Uit de vulling van lichtgrijs zand is een kleipijp afkomstig uit de 18de of 19de eeuw. De functie van het putje is onbekend.

De fundering van de achtergevel is niet vervangen in 1930 of 1966. Vermoedelijk is deze al eerder herbouwd tijdens de aanleg van de stolpschuur in 1890, waar de gevel mee geïntegreerd was. De fundering bestond nog uit zeven lagen en was opgebouwd uit hergebruikte oranjerode en oranjegele stenen met een formaat van ?*8*4 cm. De onderste laag had een breedte van 0,6 m, de bovenzijde was 0,35 m breed.

149 S65.
150 S64.
151 S101.

Hier en daar zijn de resten gevonden van oudere funderingen. Op circa 1,5 m ten zuiden van de voorgevel uit 1930 zijn resten gevonden van de funderingen van de stolpboerderij met de oudere lay-out. Oorspronkelijk maakte de voorgevel in de lijn van de westelijke vierkantspoeren een knik naar het noorden toe. De fundering van de voorgevel was 0,5 m breed op het diepste punt en opgebouwd uit oranjegele en oranjerode bakstenen met een formaat van 18*8,5*4 cm.¹⁵² Vlak bij de knik bleek hier een opvallend diepe fundering aanwezig (afb. 125).¹⁵³ Hier bestond het bouwwerk uit 29 lagen, voornamelijk geeloranje en oranjerode bakstenen met een formaat van 17*7*3 cm. De onderste lagen van laatstgenoemde fundering bleken hier koud tegenaan te staan. Waarschijnlijk gaat het om een restant van een weggebroken kelder waarvan de noordelijke zijde onderdeel uitmaakte van de fundering van de voorgevel. Deze keldermuur stond eveneens koud tegen de knik in de fundering aan.¹⁵⁴ Deze richting het noorden gerichte fundering was met 0,6 m opvallend breed. Hiervan waren nog acht lagen bewaard gebleven. De hergebruikte oranjegele en oranjerode bakstenen hadden diverse formaten waarbij enkele stenen met een formaat van 20*10-11,5*4,5 cm opvallend groot waren. Het merendeel had een formaat van 18*9*3,5-4 cm.

Afb. 125. Ter hoogte van de knik in fundering van de oorspronkelijke lay-out werd een opvallende diepe fundering gevonden. Vermoedelijk gaat het om een restant van een weggebroken kelder. De foto is richting het westen genomen.

Samenvattend zijn er resten van funderingen gevonden die behoren bij de gevels van de oorspronkelijke lay-out waarbij de stolpboerderij de klassieke Westfriese vorm bezat: een plattegrond met kort uitstekend voorhuis en de dubbele vertrapping naar achteren, eerst naar de kamer tussen voorhuis en dars en daarna naar de dars. Na de verbouwing in 1930 werd de voorgevel van het voorhuis doorgetrokken naar het oosten en kwam de darsdeur naar voren te liggen waardoor de dars groter werd. Tijdens de verbouwing van 1966 werden vermoedelijk beide zijgevels op dezelfde plek vervangen.

152 S21
153 S98.
154 S21.

5.3.4 Staldeel

Tijdens de bouwhistorische opname werd vastgesteld dat de stalindeling in de situatie van 2015 anders was dan in de periode 1955/1960.¹⁵⁵ In de tussenliggende periode werden zeven smallere koestanden gewijzigd in zes bredere koestanden. Van de oude situatie zijn twee resten van poeren gevonden waar de koestijlen op rustten. In de zuidwesthoek van de stolp kwamen twee lagen oranjegeel en oranjerood baksteen tevoorschijn (afb. 126).¹⁵⁶ De stenen lagen in een vierkant van 0,45 m bij 0,45 m. Onder de poer was een ondiepe kuil aanwezig met een afmeting van 0,8 m bij 0,8 m gevuld met grijs zand en grijsbruine klei. Mogelijk gaat het om een soort grondverbetering. Opvallend is dat de poer niet in het midden van de kuil ligt. Wellicht is dit een indicatie dat de gevonden poer een keer is herbouwd. Mogelijk gebeurde dit tijdens de bouw van de stolpschuur en de herbouw van de achtergevel in 1890.

Afb. 126. Poer in het staldeel in de zuidwesthoek van de stolpboerderij. Hierop stond een van de koestijlen. Let op de kuil onder de poer. Foto is richting het westen genomen.

Afb. 127. De slieten hebben vermoedelijk een poer gedragen waar een van de koestijlen op stond. Ze zijn waarschijnlijk tijdens een verbouwing ingeslagen nadat de poer met stijl was verzakt in de slappe grond van de dichtgegooide 16de eeuwse waterput.

155 Zie hierboven, 5.2.2.

156 S68.

In de vulling van de grote waterput uit fase 4, werden negen ingeslagen slieten gevonden (afb. 127).¹⁵⁷ De slieten vormen samen een vierkant van ca. 0,5 m bij 0,5 m. Dit vierkant ligt iets verder van de achtergevel dan de eerder genoemde poer.¹⁵⁸ Waarschijnlijk heeft hier wel een bakstenen poer op gestaan. Als we er vanuit gaan dat op beide locaties een koestijl heeft gestaan, ontstaan koevakken van ongeveer 2 m breed. De slieten zijn waarschijnlijk tijdens een verbouwing ingeslagen nadat de koestijl was verzakt in de slappe grond van de dichtgegooide 16de-eeuwse waterput.

Onder het beton van de stal werd een oudere rollaag gevonden, van gemetselde bakstenen. De afstand van de noordelijke rand van de rollaag tot de achtergevel bedroeg 1,9 m.¹⁵⁹ De onderste drie lagen bestonden uit oranjegele en oranjerode stenen met een opvallend groot formaat van 22*10*4 cm. Hier bovenop lagen vijf lagen gele stenen met een formaat van 18*8,5*4 cm. Deze waren afgedekt met drie lagen oranjerode stenen met een afwijkend formaat van 19,5*11*4,5. Onder het beton van de mestgoot kwamen gele stenen tevoorschijn die corresponderen met de middelste laag bakstenen uit de rollaag. Ter hoogte van de 'Grote gang' kwam een pad tevoorschijn van eveneens gele bakstenen met een iets kleiner formaat van 17*7,5*3 cm. De grijze plavuizen (blauwbakken) die hier voorafgaand aan de sloop op lagen, waren verdwenen.

5.3.5 Overig

Waterputten

Tijdens het onderzoek werden twee waterputten gevonden uit de periode van de stolpboerderij. De jongste kwam tevoorschijn net ten oosten van de stolpboerderij in de voormalige stolpschuur.¹⁶⁰ De put is gelijktijdig met de stolpschuur gebouwd in 1890. Hiervan kwam de bovenzijde onder het puin tevoorschijn. Deze is niet verder onderzocht. Niek en Afra Ruyter wisten tijdens het interview te melden dat hier een waterkelder zat die in verbinding stond met een tweede waterkelder in het midden van de stolpschuur. Voor Niek en Afra was dit waterreservoir vooral bovengronds zichtbaar als een pomp. Mogelijk waren zij zich er niet van bewust dat het om een waterput ging en niet om een waterkelder.

De andere waterput werd gevonden – zoals doorgaans het geval is – tussen de twee achterste vierkantspoeren op de grens van de hooiberg naar het staldeel.¹⁶¹ Het betrof een ronde put met een diameter van 1,5 m. De onderzijde kon in verband met

Afb. 128. Doorsnede door de waterput aanwezig tussen de achterste vierkantspoeren van de stolpboerderij op de grens tussen hooiberg en staldeel. Door instortingsgevaar is uiteindelijk de onderzijde niet onderzocht.

157 S114.

158 1,1 m en 1,3 m vanuit het centrum gemeten.

159 Rollaag is S71.

160 S111.

161 S44.

instortingsgevaar niet worden onderzocht. De put was in ieder geval dieper dan 3,45 m onder het vlak (afb. 128). De bovenzijde lag op een hoogte van 0,3 m + NAP. De bekleding van de put was opgebouwd uit voornamelijk gele maar ook oranje- en rood gestapelde bakstenen met een formaat van 18*8,5*4 cm. Uit (vermoedelijk) de onderste laag van de put kwam een stuk van een plank van grove den. De plank was vermoedelijk achtkantig en bevatte minimaal vijf nagels. Aan één zijde was een ronde afdruk zichtbaar (afb. 129). Vermoedelijk gaat het om een onderdeel van een houten pompconstructie, namelijk om een plank die tegen de open onderkant van de ronde pompbuis was bevestigd. Andere stukken naaldhout uit de put zijn vermoedelijk afkomstig van een soort bodem of fundering van de bakstenen wand.¹⁶² Uit de binnenste vulling komt verder vooral glaswerk (MAE = 19), bestaande uit groene flesfragmenten, een deel van een karaf en een enkel kelkglas. Verder een steengoedscherf uit Frechen en een oude steengoedfragment plus twee fragmenten van laat middeleeuws roodbakkerd aardewerk die als opspit beschouwd kunnen worden. Het materiaal dateert de vulling in de periode 1775-1850 op basis van cilindrische flessen en medicijnflesjes met pontilmerk plus een glazen karaf met drie ribbels rond de hals. De vulling van de put hangt samen met de demping. Het is goed mogelijk dat deze put is gedempt nadat de stolpschuur gebouwd was en de daarin aanwezige waterput in gebruik werd genomen. De datering van de bouw is lastiger. Mogelijk werd de put aangelegd tijdens de bouw van de eerste stomp in 1677. Een andere optie is dat de put de opvolger is van de put die is beschreven bij fase 5 en dat deze is aangelegd tijdens een verbouwing in de 18de eeuw.¹⁶³

Afb. 129. Houten achtkantige plank uit de waterput met een ronde afdruk en ijzeren nagels er omheen. Mogelijk heeft het iets met de verdwenen pompconstructie te maken. Monster M1.5.

162 M1. Mondelinge mededeling D.M. Duijn.

163 S42/S108.

Kelders

Binnen de stolpboerderij zijn resten van drie kelders terugvonden. De oudste lag aan de noordzijde. Hiervan werd alleen de noordkant teruggevonden. Deze is reeds beschreven in het deel over gevels.¹⁶⁴ De tweede lag eveneens aan de noordzijde, net ten zuiden van de oude voorgevel.¹⁶⁵ De buitenzijdes bestonden uit een halfsteens muurwerk aan de binnenzijde aangesmeerd. De afmeting bedroeg 1,7 m bij 1,7 m met aan de zuidzijde een uitsparing van 0,45 m bij 0,65 m voor de trap. Deze kelder is tot in de 20ste eeuw in gebruik gebleven. Niek en Afra wisten zich te herinneren dat in deze kelder kazen en ingemaakt groenten werden bewaard. Het is aannemelijk dat de kelder – gezien de ligging tegen de oude voorgevel – al is gebouwd voor de grote verbouwing in 1930. De ligging ter hoogte van de uitgebroken kelder in de voorgevel, wijst ook in deze richting.

De derde kelder lag aan de westzijde van de stolp ongeveer in de lijn van de achterste vierkantspoeren.¹⁶⁶ Deze is pas in de 20ste eeuw gebouwd op de grens van de koeienstal en de toenmalige keuken. Deze kelder werd minder vaak gebruikt in vergelijking met de kelder aan de voorzijde van het huis. Bovenop de kelder werd een wc gebouwd. Niek en Afra wisten zich te herinneren dat je voor de verbouwing van 1966 via de koeienstal naar de wc moest. Het is wel eens voorgekomen dat ze onder de spetters koeienpoep in het toilet aankwamen.

Bij het verwijderen van deze kelder kwam nog de bodem van een waterkelder tevoorschijn (afb. 118).¹⁶⁷ Deze had een afmeting van circa 1,8 m bij 0,9 m.

5.3.6 Materiële cultuur

Precies uit de periode dat bekend is dat op deze locatie een stolpboerderij heeft gestaan, is de hoeveelheid vondstmateriaal zeer gering. Waarschijnlijk is het meeste afval uit deze tijd afgevoerd of verderop in een niet onderzochte sloot gedumpt, wat gebruikelijk was op het platteland. Er zijn maar een paar context-gerelateerde vondsten gedaan, namelijk twee scherven uit een waterput die verder vooral met glasfragmenten uit de periode 1775-1850 was gevuld.¹⁶⁸ Wat betreft de post-middeleeuwse keramiekvondsten van de opgraving gaat het verder om losse vondsten die tijdens vlakaanleg zijn verzameld.

De grootste categorie is blauw beschilderde faïence (MAE = 10). Van de overige keramieksoorten zijn verwaarloosbare aantallen gevonden. Eén bijzondere vondst is een klein theekopje van industrieel wit aardewerk, zogenaamd *pearlware*, versierd met een blauw drukdecor van lotusbloemen (afb. 130).¹⁶⁹ Typisch voor *pearlware* is de ophoping van blauwig glazuur langs de standring. *Pearlware* is rond 1775 in Engeland in productie gekomen en is een doorontwikkeling van het *creamware*, waarbij men trachtte het Chinees porselein

Afb. 130. Een bijzondere vondst is dit theekopje van industrieel wit aardewerk, het zogenaamde *pearlware* (V3-C01). Datering: 1783-1810.

164 5.3.3.

165 S2.

166 S73.

167 S99 is mogelijk de insteek van deze waterkelder of van een voorganger van deze waterkelder.

168 Zie hierboven.

169 V3-C01.

te imiteren.¹⁷⁰ De toepassing van drukdecors, oftewel het *transfer printing*, is al in de jaren 1750 in Engeland ontwikkeld en werd eerst vooral op porselein toegepast, maar in 1783 vond de Engelse pottenbakker Josiah Spode I een methode uit om ook aardewerk te voorzien van onderglazuur blauwe decors.¹⁷¹ De transferprint op het kopje bestaat uit kleine streepjes en is vrij grof uitgevoerd in vergelijking met bijvoorbeeld de latere producten van de 19de-eeuwse Maastrichtse fabrikant Petrus Regout. Dit houdt verband met het feit dat in de beginfase van het *transfer printing* het papier voor het overbrengen van het decor nog tamelijk grof was. In 1803 werd een machine ontwikkeld die fijner vloeipapier kon produceren, zodat ook verfijndere gravures konden worden gedrukt op het papier. Vanaf die tijd werd het gebruikelijk om een combinatie van stippen en streepjes in de kopergravures toe te passen, zodat er bijvoorbeeld meer met schaduw en tintgradaties gewerkt kon worden wat resulteerde in veel gedetailleerdere decors.¹⁷² Met al deze informatie kunnen we vaststellen dat het kopje waarschijnlijk tussen 1783-1810 gemaakt is. Ten slotte is het formaat van het kopje opmerkelijk, de hoogte is 3 cm en de diameter bedraagt 5 cm. Hoewel theekopjes in de late 18de eeuw niet groot waren, is dit formaat zelfs voor 18de-eeuwse proporties klein. Volgens Baart hebben 18de-eeuwse porseleinen theekoppen gemiddeld een diameter tussen 6 en 7 cm en een hoogte van 3,4 tot 5 cm; daarnaast heeft het zogenaamde 'poppegoed' (speelgoed) uit deze periode een diameter van 4,5 en een hoogte van 3 cm.¹⁷³ Laan stelt dat de gewone creamware theekoppen uit een laat 18de-eeuwse beerput van een Vlaardinger herberg een hoogte hebben tussen 3,5 en 4 cm.¹⁷⁴ De mogelijkheid bestaat dat het hier om kinderspeelgoed gaat, maar we kunnen niet achterhalen hoe het kopje in de periode rond 1800 daadwerkelijk gebruikt is.

De hoeveelheid bouwkeramiek verzameld tijdens de opgraving is klein. Het gaat om enkele bakstenen, fragmenten van tegels en plavuizen en een dakpan. De meest in het oog springende vondst is een wandtegel van 12,8x12,8x0,7 cm versierd met een dubbele achtkant van mangaanpaars met daarbinnen een zeelandschapje in blauw (afb. 131).¹⁷⁵ De tegel is een losse vondst die tijdens vlakaanleg is gedaan. Pluis kent een zeer vergelijkbaar exemplaar toe aan het productiecentrum Harlingen.¹⁷⁶

De tegel dateert in de 18de eeuw.

Afb. 131. 18de-eeuwse wandtegel (V7-BK01).

170 Miller & Hunter 2001.

171 Miller 1991, 9.

172 Bartels 1999, 245-246.

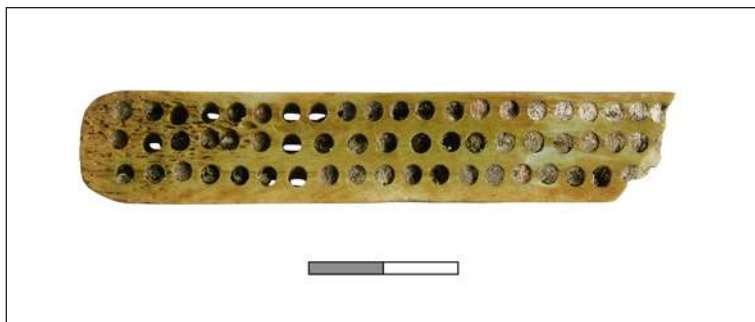
173 Baart, Krook & Lagerweij 1986, 102-103.

174 Laan 2003, 85.

175 V7-BK01.

176 Pluis 2013, 530, B.12.00.10.

Een andere in het oog springende vondst is een borsteltje van been (afb. 132).¹⁷⁷ Het object doet wat denken aan een tandenborstel, hoewel het met een lengte van meer dan 7,5 cm en een breedte van 1,5 cm behoorlijk groot is in vergelijking met de proporties van een moderne tandenborstel. Er zijn tientallen gaatjes in geboord waarin haren hebben vastgezet. Een vergelijkbaar exemplaar is gevonden bij de Almersdorperweg net ten noorden van Opperdoes.¹⁷⁸ Hier was de borstel ongeveer 6 cm lang en eveneens 1,5 cm breed. Beide exemplaren worden in de 19de eeuw gedateerd.

Afb. 132. Een benen borstel, vermoedelijk een tandenborstel (V12-B01). Datering 19de eeuw.

Een deel van de hieronder beschreven metaalvondsten komen mogelijk uit fase 5, of zelfs 4, maar kunnen niet precies gedateerd worden. De grootste categorie wordt gevormd door de gespen. Van de zes gespen zijn er twee D vormig (afb. 133 **a** en **b**), twee meer rechthoekig (afb. 133 **c** en **d**) en twee dubbel D of dubbel ovaalvormig (afb. 133 **e** en **f**). Dergelijke gespen zijn lang in gebruik geweest vanaf de Late Middeleeuwen tot de moderne tijd en kunnen onderdeel zijn geweest van diverse objecten. Te denken valt aan gespen voor gordelriemen of leren schoenen, maar ook voor paardenriemen werden diverse gespen gebruikt. De dubbel ovaalvormige gespen zijn vooral gebruikt voor schoenen. Vanaf de 17de eeuw vormde deze gespen een vast modieus onderdeel van schoenen. Aan de zijkant van de schoen werden twee gespen zichtbaar gedragen. Aan het einde van de 18de eeuw komt de veter (weer) meer in zwang. Van een kledinghaak of mantelspeld met opengewerkt vlechtbandmotief is de haak afgebroken (afb. 133 **p**).

Noemenswaardig zijn verder nog twee conisch gevormde loden gewichten (afb. 133 **g** en **h**). Op de laatste is de bovenzijde voorzien van een 14 C (of G) geslagen over het wapen van Medemblik (afb. 133 **h**). Een vingerhoed, twee naairingen (afb. 133 **i**, **j**, **k**) en twee spinloden (afb. 133 **n** en **o**) zijn aanwijzingen voor de werkzaamheden die in en rondom de boerderij plaatsvonden. Twee pijpenwroeters geven aan dat er werd gerookt (afb. 133 **l** en **m**), een werpkoot zegt iets over spel en vertier (afb. 133 **q**). Een werpkoot maakte deel uit van het kootspel. Kootbotjes werden veelal tegen een muur geplaatst, met een werpkoot moest men proberen ze omver te werpen. De werpkoot was meestal verzaard met lood of klei. Het kootspel was tussen 1600 en 1800 een geliefd spel (afb. 134). Één object kan niet met zekerheid worden gedetermineerd (afb. 133 **s**). Het betreft een platte ronde schijf met zes gaten rondom een centraal gat. De verdikking rondom het centrale gat en de afmetingen van het object wijzen mogelijk richting een determinatie als laatmiddeleeuws spinlood.

Een laatste noemenswaardige vondst is een penning (afb. 133 **t**). Op de voorzijde is een koe afgebeeld die wordt opgemeten. Rondom de afbeelding staat de tekst: HET NEDERLANDSE RUNDVEE STAMBOEK 's GRAVENHAGE. Bovenaan staat in sierletters de afkorting NRS.

177 V12-B01.

178 Gerritsen e.a. 2017, 97. V67-001.

Afb. 133. Metaalvondsten in en rondom de stolpboerderij. Gespen (a: V10-M01, b: V86-M02, c: V12-M01, d: V12-M02, e: V10-M02, f: V86-M01), gewichten (g: V10-M06, h: V86-M06), vingerhoed (i: V10-M05), naairingen (j: V10-M03, k: V10-M14), pijpenwroeters (l: V20-M01, m: V86-M05), spinloden (n: V10-M07, o: V10-M08), kledinghaak (p: V86-M04), werpkoot (q: V10-M09), raampen (r: V20-M02), mogelijke spinlood (s: V39-M01) en penning (t: V86-M03).

Op de keerzijde staat in het midden de tekst 3A Prijs, Klasse 2, Rubriek, 6, met daaromheen de tekst: JUBILEUMTENTONSTELLING 's HERTOGENBOSCH 1959. De NRS (Nederlandsche Rundvee-Stamboek) werd in 1874 opgericht om de wildgroei van rassenkruising in te perken en in ieder geval te registeren. Het doel van de vereniging werd omschreven als 'het aanleggen, bijhouden en in druk uitgeven van stamregisters, voor uitmuntend aan hare leden toebehorend, en in Nederland gehouden rundvee van inlandsch of gekruist ras'.¹⁷⁹ Elke vijf jaar werden in Den Bosch jubileumtentoonstellingen gegeven waarbij koeien van verschillende rassen een onderscheiding konden verdienen. De aanwezigheid van de penning geeft aan dat binnen de veestapel van de familie De Ruyter in deze periode vermoedelijk prijswaardige koeien aanwezig waren.¹⁸⁰

Afb. 134. Het kootspel op een ets van Jan Luyken, 1712. Bron: Rijksmuseum, objectnr.: RP-P-1896-A-19368-2904.

179 Bruhèze e.a. 2000. http://www.dbnl.org/tekst/lint011tech03_01/lint011tech03_01_0010.php.

180 Helaas is dit niet gevraagd tijdens het interview van Niek en Afra.

De laatste noemenswaardige vondst is een portefeuille. Deze werd gevonden een paar weken na afronding van het gravend onderzoek vlakbij de westelijke van de twee beuken.¹⁸¹ Het bleek te gaan om een leren portefeuille, maar het leer was erg slecht bewaard gebleven. Binnenin waren o.a. 26 munten aanwezig (afb. 135) waaronder koperen, enkele zilveren vooroorlogse, maar vooral zinken munten uit de oorlog. De jongste munt was een cent van Wilhelmina uit 1948. De zinken oorlogsmunten zijn in de jaren '50 geleidelijk ingetrokken en buiten omloop gesteld. Voor de zinken centen werd dit op 15 september 1952 gedaan. Als we aannemen dat de munten tijdens het verliezen als geldig betaalmiddel diende, kunnen we stellen dat de portefeuille is verloren tussen 1948 en 1952.

Afb. 135. De munten uit de portefeuille. Een groot deel bestaat uit zinken munten uit de Tweede Wereldoorlog.

Naast de munten zat er ook papier in de portefeuille (afb. 136). In de eerste instantie werd gedacht aan voedselbonnen uit de oorlog, maar bij een nadere beschouwing van het fotomateriaal bleek het te gaan om enkele bankbiljetten. In ieder geval was aanwezig een bankbiljet van 10 gulden. Op het biljet met een afbeelding van Willem I. Tussen "DE NEDERLANDSCHE BANK" en "TIEN GULDEN" staat "BETAALT AAN TOONDER". De voorzijde is vooral in blauwe tinten uitgevoerd. Het biljet is gedrukt in 1945 of 1949.

Afb. 136. Een detailfoto van de binnenzijde van de portefeuille vlak na de vondst. Zichtbaar zijn de resten van diverse bankbiljetten.

181 Detectorvondst A. Weel.

Er waren meerdere biljetten van verschillende coupures aanwezig, maar de door de slechte conservering konden deze niet worden gedetermineerd.

De vondst riep een boel vragen op. Wanneer is de portefeuille exact verloren? Of is hij soms begraven? Tijdens het interview met Niek en Afra is hier expliciet naar gevraagd, maar beide herinneren zich geen voorval waarbij een groot geldbedrag werd verloren. Gesuggereerd werd dat mogelijk tijdens een van de kermessen iemand op deze plek zijn portemonnee is verloren. Het was dan druk op straat en er stonden vaak mensen op de brug van de Beukenhoeve.

Op een mooie nazomerse middag op 1 oktober 2015, tijdens de vierde dag van het gravend onderzoek is de opgraving bezocht door groep 7 van de Nicolaasschool uit Nibbixwoud (afb. 137). De leerlingen kregen uitleg over het onderzoek en een korte presentatie over de eerste resultaten. Hierbij kregen de kinderen diverse vondsten en structuren te zien en werden vragen beantwoord. Enkele leerlingen deden direct vondsten op het terrein en ontpopte zich daardoor als ware archeologen in spé.

Afb. 137. Op donderdag 1 oktober 2015 kwam een basisschoolklas langs voor een rondleiding op de opgraving.

6. Beantwoording onderzoeksvragen

6.1. Sporen uit de Bronstijd

1.1 Zijn sporen uit de Bronstijd aanwezig? Wat is de aard en datering van de sporen?

Er zijn eergetouwkrassen corresponderend met een akkerlaag aangetroffen. De sporen zijn prehistorisch maar de exacte datering is onzeker. Mogelijk gaat het om resten uit de Midden-Bronstijd, maar omdat deze in de directe omgeving van Nibbixwoud minder frequent lijken voor te komen en omdat de datering in veel van deze gevallen niet exact is, kan het in Nibbixwoud ook mogelijk om sporen uit het Laat-Neolithicum of Vroege Bronstijd gaan.

1.2 Wijzen de sporen en/of vondsten op de aanwezigheid van een nederzetting?

Het gaat om sporen die samenhangen met beakkering. De nederzetting zal in de directe omgeving hebben gelegen.

6.2. Sporen uit de 12de-16de eeuw

2.1 Hoe oud zijn de oudste sporen en wat zegt dit over de vroegste geschiedenis van Nibbixwoud?

De oudste sporen en vondsten kunnen worden geplaatst in de periode 1100-1300. De kuilen zijn wellicht de oudste sporen. Een deel van de kuilen is ouder dan een deel van de oudste sloten. Mogelijk zijn alle kuilen ouder dan de sloten, maar dit is onzeker. Het is lastig om een precieze datering aan zowel de kuilen als de sloten toe te kennen. De oudste scherven zijn Paffrath en Pingsdorf. Enkele kogelpotfragmenten bevatten bezemstreken, een kenmerk voor de 13de eeuw.

Er zijn geen nieuwe inzichten verkregen over de vroegste geschiedenis van Nibbixwoud.¹⁸²

2.2 Duiden deze sporen op bewoning binnen het onderzoeksgebied of op andere activiteiten?

De oudste sporen duiden niet direct op bewoning. Nadat op het terrein een deel van de sloten wordt gedempt, hoogt men het perceel op in de 14de en/of 15de eeuw. Op deze ophoging zijn sporen tevoorschijn gekomen die mogelijk met de oudste bewoning ter plekke samenhangen. Uit een haard of stookplaats komt materiaal tevoorschijn dat dateert in de eerste helft van de 15de eeuw.

2.3 Is in deze periode reeds een terpje opgeworpen? Wat is de ligging en omvang hiervan? Is dit terpje in één keer opgeworpen of geleidelijk verhoogd?

Zoals hierboven staat beschreven wordt het terrein in de 14de en/of 15de eeuw opgehoogd. Op sommige locaties zijn aanwijzingen gevonden dat het terrein in deze periode in twee keer werd opgehoogd. Door het gebrek aan dateerbaar vondstmateriaal kon niet worden achterhaald of veel tijd zat tussen het opbrengen van de afzonderlijke ophogingslagen.

De sloot aan de westzijde blijft na de ophoging – in eerste instantie – nog functioneren, maar de begrenzing van het perceel aan de andere zijdes is onbekend. Hierdoor is de exacte omvang van de ophoging niet achterhaald.

2.4 Dateren sloten/greppels uit deze periode en wat zeggen deze over de ontginning/verkaveling?

De oudst aangetroffen sloten hebben een oriëntatie die eigenlijk niet goed strookt met de Dorpsstraat. Waarschijnlijk kun je het beter omdraaien. De Kromme Leek, een oude veenstroom,

182 Maar zie H7, synthese.

loopt op ongeveer 900 m zuidelijk van de Dorpsstraat. Op 300 m ten noorden van de Kromme Leek zit een knik in de verkaveling. Vanaf dit punt loopt de percelering door tot de Oosterwijzend ca. 400 m ten noorden van de Dorpsstraat. De Dorpsstraat ligt niet haaks op deze percelering en het is waarschijnlijk dat de Dorpsstraat geen primaire ontginningsas is en dat de percelering ouder is dan de Dorpsstraat.¹⁸³ De oudste gevonden sloten hebben hier geen aanvullende informatie over opgeleverd.

2.5 Zijn sporen van bebouwing (vloerniveau's, paalkuilen e.d.) aanwezig en is op basis hiervan die bebouwing te reconstrueren?

Er zijn sporen van bebouwing aangetroffen uit twee fases voor de aanleg van de stolpboerderij. De oudste bewoningsresten lagen bovenop de laatmiddeleeuwse ophogingen. Het gaat om resten van vermoedelijk een stookplaats en de kleilagen van waarschijnlijk een vloer. Deze sporen konden niet met zekerheid worden geduid, maar het vloerniveau en de haard zijn vermoedelijk de schamele resten van een huis dat hier werd gebouwd in de eerste helft van de 15de eeuw na de ophoging van het terrein. Waarschijnlijk had het huis geen ingegraven palen, maar een houten raamwerk dat op de bodem rustte.

In de 16de eeuw wordt bijna op dezelfde plek opnieuw een huis gebouwd. Hiervan zijn paalsporen, stiepen, vloeren en een haard teruggevonden. Twee aangetroffen waterputten zijn vermoedelijk inpandig geweest. Op basis van de resten kan een langhuis met aangeleefd deel worden gereconstrueerd. Hier wordt in de synthese dieper op ingegaan.

2.6 Zijn sporen aanwezig die tot het erf (of erven) behoren (waterputten e.d.) en is op basis hiervan de inrichting van het erf te reconstrueren? Hebben we te maken met een of twee erven?

Voor de 16de-eeuwse situatie is een goede reconstructie te maken van het erf. Helemaal aan de westzijde van het perceel stond het huis met staldeel aan de oostzijde. Binnen de stal was een waterput aanwezig. Op 3 m ten oosten van het huis is vermoedelijk ruimte geweest voor hooiopslag. Tussen de hooiopslag en het huis waren diverse kuilen aanwezig die mogelijk met kuilgras of toemaak samenhangen. Meer naar het noordoosten was een afvaldump aanwezig. In de synthese wordt dit meer uitgebreid beschreven.

2.7 Zijn er aanwijzingen voor middeleeuwse bewoning verder van het lint af, zoals in Enkhuizen en in Zwaag eerder is waargenomen?

Hiervoor zijn geen aanwijzingen. De resten van het oudste (mogelijke) huis lagen ca. 15 m vanaf de Dorpsstraat. De oriëntatie van de bewoning is haaks op het lint en niet parallel daarop, zoals ook voorkwam in de Late Middeleeuwen in de regio.

6.3 De stolpboerderij

3.1 Wanneer is deze boerderij gebouwd?

Op basis van het dendrochronologisch onderzoek aan de grenen delen van het vierkant van de boerderij kan de bouw rond 1677 worden geplaatst.

3.2 Hoe is deze boerderij gefundeerd en wat zegt dit over het oorspronkelijke uiterlijk van de boerderij?

Er zijn funderingen gevonden van meerdere fases, maar deze afzonderlijke fases zijn door veelvuldig hergebruik van de bakstenen lastig te dateren. Zo kan worden aangetoond dat de

183 Zie ook H7, synthese.

achtergevel is vernieuwd in de late 19de eeuw tijdens de bouw van de stolpschuur en de voor- en westelijke zijgevel tijdens grote verbouwingen in de 20ste eeuw, respectievelijk rond 1930 en 1966. Deze gevels waren ondiep gefundeerd op staal. De diepere funderingen van de oostelijke zijgevel bleven tijdens deze werkzaamheden gespaard, maar het is onduidelijk of de hier aangetroffen resten behoren bij de oorspronkelijke bouw van de stolp. Voor de vierkantspoeren geldt hetzelfde. De twee westelijke poeren zijn zeker een keer volledig vervangen, maar dit kan ook voor de oostelijke gelden. De peren war tot circa 1,3 m ingegraven.

Het vermoeden bestaat dat stolpen in de 16de, 17de en 18de eeuw grotendeels houten wanden bezaten, gefundeerd op een bakstenen plint. Pas in de 19de eeuw werden de houten wanden op grote schaal vervangen door bakstenen gevels. Het onderscheid tussen een bakstenen plint voor een houten wand en een fundering voor een bakstenen muur is vaak niet te maken.

De aangetroffen funderingen vertellen dus eigenlijk weinig over de het oorspronkelijk uiterlijk van de boerderij.

3.3 Is er iets te zeggen over de oorspronkelijke indeling van de boerderij? Zijn hierin wijzigingen in de loop van de tijd opgetreden?

Ja. Oorspronkelijk was de hele westzijde en mogelijk het deel ten noorden van de hooiberg woondeel. Vermoedelijk waren er drie kamers aan de westzijde. Tussen de twee zuidelijke kamers was een schoorsteenfundering met een wand aanwezig, de haardplaats bevond zich in de meest zuidelijke ruimte. Aan de achterkant lag de koeienstal, hier was aanvankelijk plaats voor ongeveer tien koeien.

Later, mogelijk in de 18de eeuw (maar wanneer exact is onduidelijk), werd het staldeel aan de achterzijde vergroot richting het westen. Dit ging ten koste van het verwarmde woonvertrek. De oude schoorsteen moest worden afgebroken, iets verderop is tegen de hooiberg een nieuwe schoorsteen gemaakt. Rond 1930 werd de stolpboerderij aan de voorzijde vergroot. Dit resulteerde in meer woonruimte, maar ook de hooiberg en dars werden hierbij vergroot.

3.4 Zijn structuren in en rondom de boerderij aanwezig? Te denken valt aan waterputten, waterkelders, voorraadkelders, vloeren, aanlegplaatsen van schuiten etc.

In de boerderij zijn twee kelders, een waterkelder, twee schoorstenen en een waterput gevonden. Naast de boerderij – binnen de stolpschuur - bevond zich nog een waterput.

3.5 Zijn vondsten te koppelen aan het interieur (wandtegels, nistegels, haardplaten e.d.)?

In de rand tussen de stookplaats en de schoorsteenfundering zijn de resten van een ijzeren haardplaat gevonden. Verder is slechts een wandtegel gevonden die mogelijk hoorde bij een schouw uit de 18de eeuw. Uit informatie van de familie Ruyter blijkt dat de boerderij wel een betegelde schouw heeft gehad: de haard in de keuken was tot in de 20ste eeuw voorzien van wandtegels.

3.6 Kan vondstmateriaal aan de bewoners van de boerderij worden gekoppeld en wat zegt dit over die bewoners?

Bij de opgraving is weinig vondstmateriaal uit de tijd van de boerderij gevonden. Dat ligt waarschijnlijk verder van de boerderij af. Hierdoor valt weinig te zeggen over de materiële cultuur van de bewoners.

7. Synthese

Voorafgaand aan de opgraving is een archeologische verwachting voor het perceel geformuleerd. Voor de vraagstellingen is op basis van de verwachting onderscheid gemaakt tussen drie thema's: 1. sporen uit de Bronstijd; 2. bewoningssporen tussen de 12de eeuw tot de bouw van de stolpboerderij en; 3: de stolpboerderij. Geheel volgens verwachting zijn tijdens het onderzoek inderdaad resten gevonden die aansluiten bij deze thema's. In dit hoofdstuk wordt de vergaarde kennis samengevat en per thema in een breder perspectief geplaatst.

Afb. 138. Werk in uitvoering.

7.1 Bronstijd

Tussen 3800 en 1400 voor Chr. drongen getijdengeulen via het zeegat van Bergen West-Friesland binnen. Binnen de invloedssfeer hiervan vond afzetting van zand en klei plaats. Belangrijk voor het plangebied is de vlakbij gelegen grote getijdengeul waar tegenwoordig Opmeer, Wognum en Zwaag op liggen. Deze geul was vermoedelijk actief in de periode 2200-1800 voor Chr. Nibbixwoud ligt mogelijk op één van de zijtakken van deze grote geulrug.

Sinds de voorbereidingen op de werkzaamheden rond de Westfrisiaweg wordt de discussie gevoerd rondom het wel of niet actief zijn van deze geul in de Bronstijd. Tijdens een proefsleuvenonderzoek bovenop de geul – waarbij geen sporen van bewoning werden aangetroffen – zijn de geulafzettingen met behulp van Optically Stimulated Luminescence (OSL) gedateerd.¹⁸⁴ Hieruit kwam naar voren dat de geul mogelijk nog actief was in de Midden-Bronstijd, wat een verklaring zou kunnen zijn voor het ontbreken van bewoning op de geul en de flanken ervan. Momenteel wordt kritisch gekeken naar deze dateringen omdat ze mogelijk te jong zijn uitgevallen, onder invloed van de hoeveelheid kalk uit de monsters.¹⁸⁵

184 Hakvoort & Jansen 2012.

185 Mondelinge mededeling C.M. Soonius.

Hoe het ook zij, het is opvallend dat in de omgeving van Nibbixwoud bewoningsresten uit de Bronstijd minder frequent voorkomen dan het meer oostelijke deel van West-Friesland. Op 1,5 km ten westen van het plangebied ligt langs de Oosteinderweg een terrein van zeer hoge waarde.¹⁸⁶ Hierbinnen liggen vermoedelijk de resten van een nederzetting uit het Laat Neolithicum of de Vroege Bronstijd. Op ongeveer 600 m naar het noorden op het SEW-terrein is in 2016 een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd.¹⁸⁷ Hier kwamen enkele sporen tevoorschijn die op basis van hun kleur en textuur worden gedateerd in de Bronstijd. De onderzoekers concluderen dat er oorspronkelijk mogelijk een vindplaats uit de Bronstijd aanwezig was, maar dat deze grotendeels recent is verdwenen door diepploegen.

Samenvattend zijn in de directe omgeving van Nibbixwoud resten uit de Bronstijd spaarzaam, zeker in vergelijking met het meer oostelijk deel van West-Friesland. De aan de Dorpsstraat in Nibbixwoud aangetroffen akkerlaag en eergetouwkrassen kunnen uit de Bronstijd stammen, maar een datering in het Laat-Neolithicum is ook niet uit te sluiten. Helaas ontbreekt dateerbaar materiaal.

7.2 (Bewonings)sporen 12de eeuw tot bouw stolpboerderij

Ontginning en daarna

In de periode voordat de stolpboerderij werd gebouwd zijn vier fasen van gebruik en/of bewoning te onderscheiden.¹⁸⁸ De oudste middeleeuwse gebruiksfase (fase 2) kan in de 12de en/of 13de eeuw geplaatst worden. Deze kan op basis van de geringe keramiekvondsten niet nader worden gedateerd. In deze fase werden op het terrein diverse kuilen en sloten gegraven. Mogelijk is een deel van de kuilen te interpreteren als daliegat. Daliegaten worden in verband gebracht met grondverbetering van de akkers. Uit de kuilen haalde men kalkhoudende klei of zavel van onder een – nu verdwenen – hoogveenlaag vandaan. Deze werd met de veenbodem gemengd om de zuurtegraad enigszins te neutraliseren.¹⁸⁹ Dit was nodig om de grond geschikt te maken voor akkerbouw.

Doordat een van de kuilen werd doorsneden door een sloot is het mogelijk dat alle sloten de kuilen opgevolgd hebben. Wellicht is het terrein tijdens de ontginning in de loop van de 12de eeuw geschikt gemaakt voor akkerbouw en werden pas later de sloten gegraven tijdens de aanleg van de huidige Dorpsstraat.

In 2017 is door Timmerman een uitgebreid multidisciplinair onderzoek uitgevoerd naar het natuurlijke landschap en de kolonisatie- en ontginningsgeschiedenis van de Vier Noorder Koggen.¹⁹⁰ Op basis van oude naamgeving zijn interessante gegevens verkregen. Uit het begin van de 14de eeuw (1312) stamt de oude naam voor Hauwert: *Oudeboxwoude*. In dezelfde bron wordt Nibbixwoud genoemd als *Nuweboxwoude*. *Woude* van Boxwoude kan gelezen worden als 'onontgonnen wildernis' en *box* is een verbastering van buks of 'bukshout'.¹⁹¹ Het *Nuwe* en *Oude* uit de namen geeft aan welk dorp het eerst werd gesticht. Later in de 15de eeuw (1494) verandert *Oudeboxwoude* op onverklaarbare wijze in *Hauwaert*. Een Houw(e) was een plaats waar men regelmatig hout haalde. Hieruit blijkt volgens Timmerman dat Nibbixwoud mogelijk vanuit Hauwert en dus vanuit het oosten is ontgonnen.

Timmerman onderscheidt een ontginningsblok waarbinnen beide dorpen liggen, die vooral is

186 19F-010 (4909); CHW code WFR107A. Zie ook van Heeringen & Theunissen 2001, vindplaats 30.

187 Ter Steege & Van der Leeuwen, 2016.

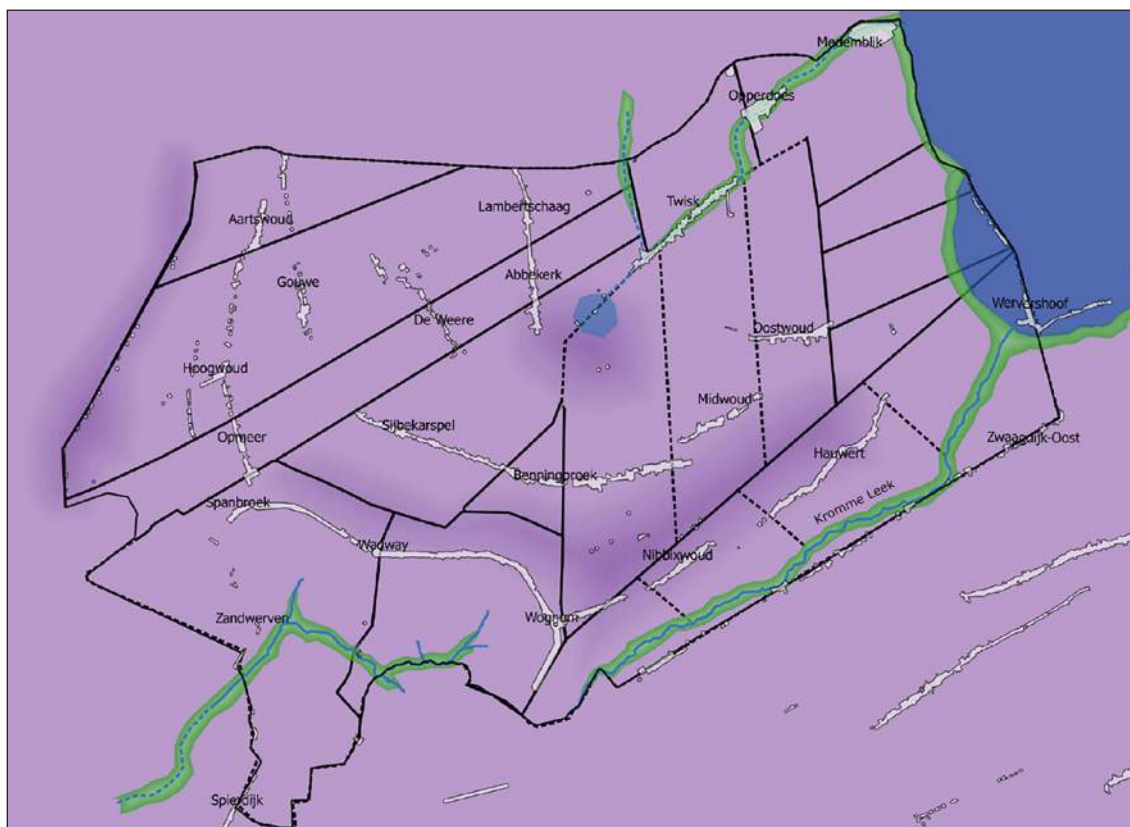
188 Fase 2, 3, 4 en 5 in de lopende tekst.

189 Bijvoorbeeld Mulder & Dekker 2009.

190 Timmerman 2017.

191 Idem, 70.

georiënteerd op de Kromme Leek (afb. 139).¹⁹² Wellicht lag de oudste bewoning verspreid langs deze veenstroom. Waarschijnlijk was ten noorden van Nibbixwoud en Hauwert een hoogveenrug aanwezig. Deze natuurlijke waterscheiding vormde de achtergrens van het ontginningsblok. Door de ontginningen kreeg men al snel te maken met een dalend maaiveld en daarmee samenhangende wateroverlast, waardoor men genoodzaakt werd om de inversieruggen op te zoeken. Deze ruggen kwamen door het inklinken van het veen tevoorschijn als verhogingen in het landschap. Mogelijk dateren de oudste aangetroffen sporen langs de Dorpsstraat - de kuilen - uit deze ontginningsfase en werden de sloten pas gegraven na het verplaatsen van het dorp.

Afb. 139. In de omgeving van Nibbixwoud zijn verschillende ontginningsseenheden gereconstrueerd aan de hand van het topografisch archief. De ontginningen van Hauwert en Nibbixwoud vonden vermoedelijk plaats vanaf de Kromme Leek. Naar Timmerman 2017, fig. 5.3.

Eerste bewoning

Na deze vroegste middeleeuwse fase waarin geen duidelijke sporen van bewoning zijn aangetroffen, werd een deel van de sloten gedempt en het terrein opgehoogd (fase 3). De sloot aan de westzijde bleef mogelijk nog functioneren en het deel ten oosten daarvan hoogde men op. Op meerdere locaties zijn aanwijzingen gevonden dat het terrein in twee keer werd opgehoogd. Door het gebrek aan dateerbaar vondstmateriaal kon niet worden achterhaald of veel tijd zat tussen het opbrengen van de afzonderlijke ophogingslagen of dat het wellicht om twee verschillende partijen grond ging die vrij snel na elkaar werden opgebracht. Wellicht hangt de ophoging van het terrein samen met de komst van de oudste bewoning op het perceel. Een vermoedelijke haard en vloerlagen van klei zijn waarschijnlijk de schamele resten van het oudste huis op het terrein. Dit zal een houten huis zijn geweest zonder ingegraven stijlen.

¹⁹² Idem, 79.

De dakdragende constructie stond mogelijk op een houten stijlvoetplaat of plint die rechtsreeks op de bodem rustte. De poevere resten sluiten aan bij het bestaande beeld van de 'onzichtbare' boerderijen tussen 1250 en 1650 in Nederland.¹⁹³ Door het gebruik van stiepen, kleine poeren en andere voornamelijk bovengrondse constructies zijn de rurale huizen uit deze periode slecht zichtbaar en lastig te reconstrueren. Het vermoedelijk huis aan de Dorpstraat uit deze fase heeft een minimale breedte van 4,5 m en een minimale lengte van 11,2 m.

Opvallend is dat een sloot uit de vorige fase (fase 2) in deze fase blijft functioneren en het huis aan de westzijde flankiert.¹⁹⁴ Interessant is dat deze erfgrans op zowel de kadastrale kaart van 1826 als de hulpkaart van 1890 nog aanwezig is. Hieruit valt op te maken dat deze grens met het graven van de sloten mogelijk al in de (12de of) 13de eeuw is ontstaan en gehandhaafd blijft tot in de moderne tijd, lange tijd nadat deze sloten zijn gedempt. Dit geldt niet alleen voor de grens aan de westzijde maar ook aan de zuidzijde.¹⁹⁵

Het materiaal uit de ophoging dateert in de 14de en 15de eeuw. De oudste munt van het terrein dateert tussen 1393 en 1422 (afb. 140). Uit de vloerlagen kwamen fragmenten van twee roodbakkende bakpannen die dateren tussen 1400 en 1525 en uit de haard komt materiaal dat dateert uit de eerste helft van de 15de eeuw. Uit deze gegevens kan worden opgemaakt dat de oudste bewoning op het perceel dateert uit de 15de eeuw.

Afb. 140. De oudste munt aan de Dorpstraat 52: Een zilveren Duitse Schilling vermoedelijk geslagen door Michael Kuchmester von Sternberg. De munt dateert tussen 1393 en 1422 (V86-M07). Schaal: 2:1.

193 Schabbink 2015.

194 Het is niet helemaal duidelijk of de sloot constant water voerde of dat dit alleen tijdens natte periodes het geval was. De afwaterende functie is in ieder geval evident.

195 Zie bewoningsmodel verderop: Nieuwe huis, zelfde erfindeling en afb. 150.

Een heilige voor het vee

Een bijzondere vondst is een stuk van een insigne van lood-tin (afb. 141).¹⁹⁶ De onder- en bovenzijde van het insigne zijn afgebroken, wat de determinatie lastiger maakt, maar waarschijnlijk gaat het om de afbeelding van Cornelius uit Ninove (België). Insignes van deze heilige worden veel in Nederland gevonden. Ninove werd vanaf de 12de eeuw een bedevaartsoord omdat relieken van de voormalige Paus in de Norbertijnenabdij aanwezig zouden.¹⁹⁷

Deze heilige wordt vaak afbeeld met een hoorn van een koe of met koeien of ossen, of juist zijn hand leggend op koe of os, vaak met een bidden pelgrim aan zijn voeten. Volgens sommigen is de hoorn een verwijzing naar zijn naam (cornu = hoorn) en volgens anderen geeft het aan dat de heilige machtig was.

Afb. 141. Een gehavend insigne van Cornelius uit Ninove (België). Datering 14de of 15de eeuw (V14-M01). Schaal 2:1.

Veelzeggend detail is dat Cornelius in Ninove vooral werd vereerd als patroon van de veehouders.

Afb. 142. De heilige Cornély boven de ingang van de kerk van Carnac, Bretagne. Let op de koeien aan weerszijden van de heiligen, afgebeeld tussen de prehistorische monolieten.

196 V14-M01.

197 <https://www.catharijneverhalen.nl/page/795/pelgrimsteken-van-de-heilige-cornelius-van-ninove>.

In Frankrijk is de heilige ook populair vooral in Bretagne onder de naam Saint Cornély of Corneli. Zo wordt nog steeds in Carnac op elke tweede zondag van september een boetbedevaart gehouden waar bij de bron van Saint- Cornély het vee door priesters wordt gezegend; hierna wordt in het dorp een veemarkt gehouden (afb. 142 en afb. 143).¹⁹⁸

Uit enkele laatmiddeleeuwse bronnen is bekend dat de heilige Cunera in deze periode patroonheilige was van Nibbixwoud. Zij was de beschermheilige van het vee en op haar heiligendag (12 juni) vonden processies plaats en werd het vee gezegend. Cornelius lijkt wat dat betreft sterke overeenkomsten te vertonen met Cunera. De vondst van het insigne onderstreept in ieder geval het belang van vee in Nibbixwoud al gedurende de Late Middeleeuwen.

Afb. 143. Een foto uit 1924 bij de bron van Saint Cornély. Te zien zijn paarden en koeien voor de ingang die worden gezegend. Bron: <https://fr.wikipedia.org/wiki/Carnac>.

Een langhuis aan de Dorpsstraat

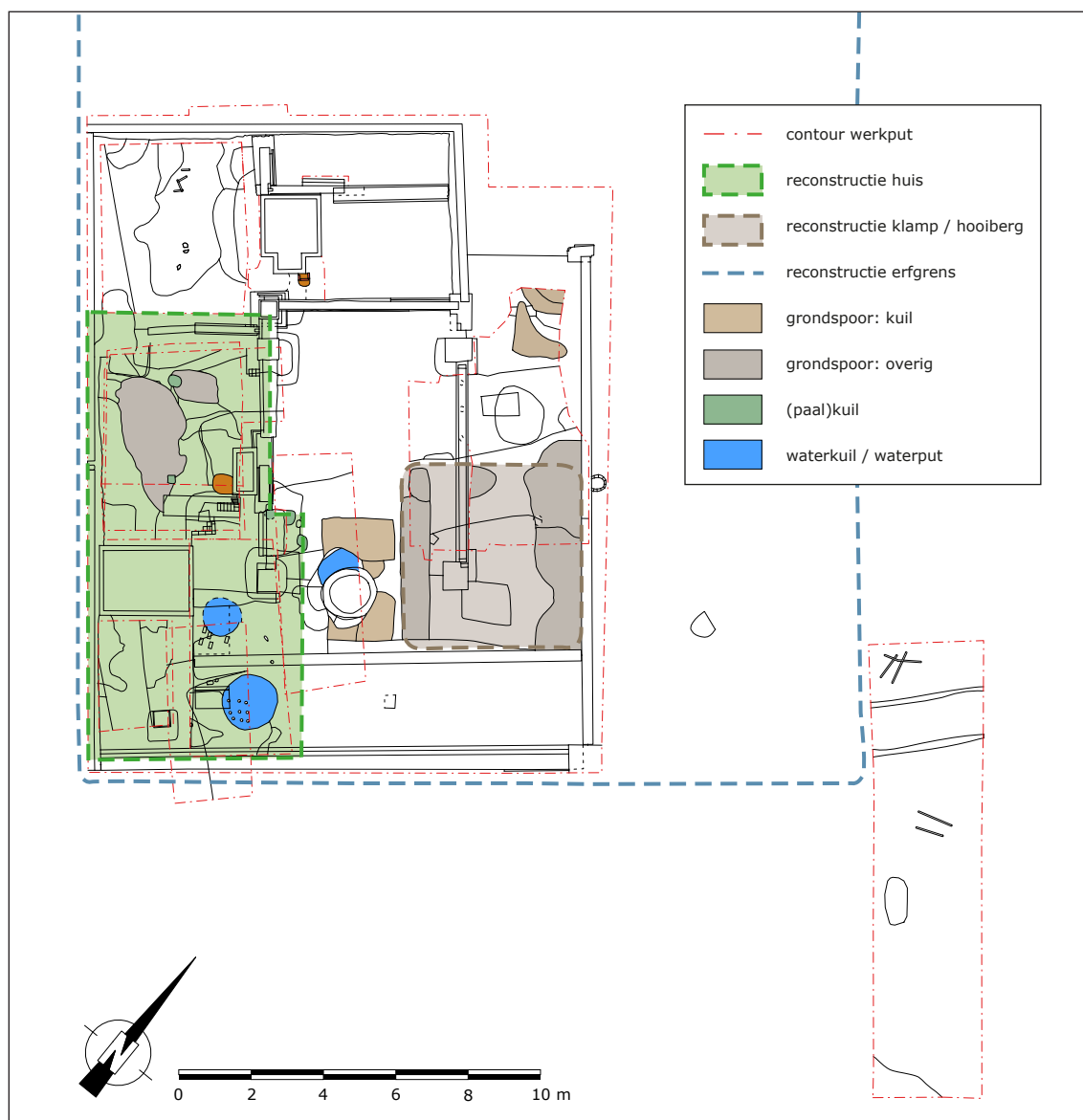
Mogelijk blijft het perceel aan de Dorpsstraat continu bewoond in de 15de eeuw. In de 16de eeuw bouwt men op dezelfde plek een nieuw huis (fase 4), hoogstwaarschijnlijk een langhuis, waarbij mens en vee onder een dak woonden.¹⁹⁹ Deze bouw wordt voorafgegaan aan een ophoging en de demping van de sloot aan de westzijde van het huis. Uit de ophoging direct voorafgaand aan de bouw van het huis komt een fragment keramiek type (r-kmf-3) die dateert in de periode 1500-1575. Het langhuis is dus in ieder geval gebouwd na 1500.

Van dit huis zijn o.a. kleivloeren, paalsporen en stiepen teruggevonden. Aan de hand van de gevonden resten is een langhuis gereconstrueerd (afb. 144, 1:200 huis en erf). Aan de noordzijde werden vloerlagen in profiel 3 waargenomen, maar niet in het vlak ten noorden

198 <http://www.heiligen.net/heiligen/09/16/09-16-0253-cornelius.php>.

199 Voor reconstructie, zie hieronder afb. 150.

daarvan of in profiel 1 haaks op profiel 3. Vermoedelijk lag de voorgevel van het huis net ten noorden van profiel 3. Als we er vanuit gaan dat de zuidelijke erfgrans weergegeven op de kadastrale kaarten, ook in de 16de eeuw als zodanig functioneerde, dan zal de achtergevel van het langhuis op ongeveer dezelfde plek hebben gelegen als de achtergevel van de latere stolpboerderij. Hierdoor ontstaat een huis met een lengte van circa 12,5 m. Vermoedelijk lag de noordzijde van het huis tussen de westelijke erfgrans en de lijn van de westelijke latere vierkantspoeren. De breedte van het huis bedroeg aan deze zijde 4,5 m. Aan de achterzijde zijn meerdere paalkuilen gevonden die waarschijnlijk verband houden met een aangeleefd deel of lage wand aan de oostzijde van het langhuis. Hierdoor was de achterzijde ongeveer een meter breder.

Afb. 144. Het geconstrueerde huis en erf uit fase 4. Schaal 1:200. Reconstructie a.d.h.v. spore kaart.

Uit archeologisch en bouwhistorisch onderzoek is gebleken dat in langhuizen ter hoogte van de overgang van smal naar aangeleefd deel vaak een wand met haard aanwezig is.²⁰⁰ Deze wand is de scheiding tussen het voorhuis en een achterdeel. Uit bouwhistorische opnames

200 Brandts Buys 1974, 210; Gerritsen 2013; Gerritsen 2016b.

is bekend dat (in ieder geval in de 19de en 20ste eeuw) het voorste deel vaak een kamer bezat met bedsteden en dat in het achterdeel regelmatig een keuken en een stal aanwezig was.²⁰¹ Mogelijk is dat hier ook het geval. Net onder de schoorsteenfundering van de latere stolpboerderij werd een ovale haard van het langhuis gevonden. Deze ligt in de lengterichting van het huis op 0,4 m van de overgang naar het aangelofde deel. Als we er vanuit gaan dat hier een wand aanwezig was, bezat het langhuis een voorhuis van 5 m lang en een achterdeel van 7,5 m. Uit archeologisch onderzoek langs de Zuiderdijk is gebleken dat bij langhuizen vaak een verhouding van ongeveer 1:2 tussen de lengte van het voorhuis en achterdeel bestond.²⁰² In Nibbixwoud is het achterdeel wel groter dan het voorhuis, maar relatief gezien iets kleiner dan de langhuizen aan de Zuiderdijk.²⁰³

Aan de achterzijde van het huis kwamen twee bijna 3 m diepe waterputten tevoorschijn. De noordelijke waterput – opgebouwd uit twee hergebruikte tonnen - is waarschijnlijk de oudste, de jongere werd opgebouwd uit baksteen, gefundeerd op een wagenwiel. Beide waterputten waren inpandig. Inpandige waterputten zijn gemeengoed in stolpboerderijen, maar minder bekend binnen langhuizen.²⁰⁴ In Venhuizen is in 2011 een langhuis onderzocht waar een cilindrische kuil aan de achterzijde van het pand werd aangetroffen. Vermoed wordt dat deze kuil het restant is van een tonput, waarbij de ton is verwijderd bij het in onbruik raken van de waterput.²⁰⁵ Tijdens een archeologische begeleiding in Oosterleek werd tegen de achtergevel van een langhuis een inpandige waterput gevonden (afb. 145).²⁰⁶ Tijdens een bouwhistorische opname in Hoogkarspel werd eveneens aan de achterzijde een inpandige waterput gevonden.²⁰⁷ Deze waterputten zijn gebruikt om het vee dat in het staldeel aan de achterzijde van het huis werd gehouden van drinkwater te voorzien. Dit is vermoedelijk ook het geval in het gereconstrueerde huis in Nibbixwoud. De waterputten liggen beide binnen het achterdeel van het huis waar keuken en staldeel worden vermoed.

Afb. 145. Een inpandige waterput tegen de achtergevel van een langhuis in Oosterleek (39).

Op het terrein zijn meerdere sporen gevonden die iets vertellen over de indeling van het erf ten tijde van het langhuis. Zo kwam net ten oosten van het aangelofde deel een groep kuilen tevoorschijn met een diepte variërend tussen 0,5 m en 1,2 m. De functie van de kuilen is onduidelijk.

201 Brandts Buys 1974, 208-210.

202 Gerritsen 2016b, 373-375.

203 1:1,5 i.p.v. 1:2.

204 Mogelijk veroorzaakt door een kennislacune. Er zijn nog niet veel langhuizen archeologisch onderzocht.

205 Gerritsen 2013, 17.

206 Oosterleek 39, AWF proj. 443, nog niet uitgewerkt.

207 Brandts Buys 1974, 208-209.

Door het geringe aantal vondsten is een afvalcontext onwaarschijnlijk. Mogelijk gaat het om graskuilen voor de productie van kuilgras. Hierbij wordt gras (soms) gemengd met plantaardig afval in een ondiepe kuil gegooid. Hier bovenop wordt een hoop van dit zelfde materiaal opgeworpen, vaak afgedekt door hooi en/of grond. Het afdekken bevordert melkzuurgisting, waardoor het grasmengsel wordt geconserveerd. Het mengsel dient naast het hooi als aanvullende voedselvoorraad voor het vee gedurende de herfst- en wintermaanden. Deze methode werd vooral toegepast bij gras dat door de natheid niet gehooit kon worden.

Een andere optie is dat de kuilen werden gebruikt bij de productie van toemaak. Toemaak is een grondverbeteringsproduct dat bestaat uit een mengsel van mest met allerlei – veelal – plantaardig materiaal. Te denken valt aan gras, maar ook vlas of schelpen en vruchtbaar slib uit de sloten konden worden toegevoegd. De humeuze vulling en de ligging van de kuilen tussen aan de westzijde het staldeel en aan de oostzijde de hooiopslag sluiten beide interpretaties niet uit.

Ten oosten van de kuilen lag vermoedelijk een hooiklamp of hooiberg.²⁰⁸ Binnen een vierkante structuur met een afmeting van ongeveer 5 m x 5 m werd het hooi daar opgeslagen (afb. 146). Ten noorden van deze opslag werd een kuil gevonden die diende stortplaats voor afval. Aan de hand van deze losse elementen is een mooi beeld ontstaan van de indeling van het erf ten tijde van het langhuis.

Het lijkt erop alsof het langhuis buiten gebruik raakt in het begin van de 17de eeuw (fase 5). Er zijn in ieder geval geen sporen toe te schrijven aan de periode tussen 1625 en de bouw van de stolpboerderij in 1677.

Afb. 146. Hooiklamp in de Voorpolder bij Dirkshorn. Let op de netverzwarende aan de zijkant van de klamp. Naar Brandts Buys 1974, afb. 262.

²⁰⁸ Afhankelijk van het niet of wel bezitten van een dakconstructie wordt de hooiopslag respectievelijk klamp of hooiberg genoemd.

7.3 De stolpboerderij

Rond 1677 is op het perceel een stolpboerderij gebouwd (fase 6). De boerderij heeft eeuwenlang bestaan en is in deze periode diverse keren verbouwd. In 2015 is de boerderij afgebroken. Op basis van historisch en dendrochronologisch onderzoek kunnen enkele bouw en verbouwfases (subfases van fase 6) worden onderscheiden. Aan de hand van archeologische gegevens kan hier in ieder geval nog een extra (sub)fase aan worden toegevoegd. Hieronder worden de verschillende bouwfases en enkele opmerkelijke zaken met betrekking tot indeling en functie van de stolpboerderij behandeld.

Bouw stolpboerderij

Op basis van het dendrochronologisch onderzoek aan de stolp kan worden gesteld dat deze rond 1677 is gebouwd. Voor de bouw is gebruik gemaakt van nieuw aangekocht grenenhout uit Zuid-Noorwegen en vier oudere onderdelen van eikenhout uit een afgebroken stolpboerderij. Deze stolp moet rond 1560 zijn gebouwd.

Er zijn geen aanwijzingen dat deze stijlen afkomstig zijn van een voorloper van de stolp uit 1677, gebouwd op het zelfde perceel. Oudere sporen die mogelijk aan een voorganger konden worden toegeschreven, ontbraken binnen het onderzoeksgebied.

Op basis van de sporen in de hergebruikte balken kan worden gezegd dat de dekbalken van deze gesloopte stolp ongeveer 8,3 meter lang waren. De stolp uit circa 1560 had dus een zeer groot vierkant. Dat dit geen uitzondering was, bewijst de 'oudste stolp van West-Friesland'. Deze boerderij stond aan de Streekweg 1 in Hoogkarspel en had een vierkant van 9,20 bij 7,60 meter (buitenmaten).²⁰⁹ De boerderij in Hoogkarspel is rond 1560 gebouwd en in 2011 afgebroken, wat bewijst dat stolpen met een oud vierkant van eikenhout zeer lang kunnen bestaan. Het eiken vierkant waarvan onderdelen zijn hergebruikt in de onderzochte boerderij, is echter al na ongeveer 115 jaar gedemonteerd.²¹⁰ Waarom is deze boerderij al zo snel weer afgebroken? Dat de boerderij te klein was of het hout in slechte staat verkeerde, is niet aannemelijk. Het vierkant was juist erg groot en eikenhout is een zeer duurzame houtsoort. Een mogelijkheid is dat het vierkant van de boerderij juist door de grote afmetingen instabiel is geworden, met als gevolg dat de boerderij moest worden afgebroken.

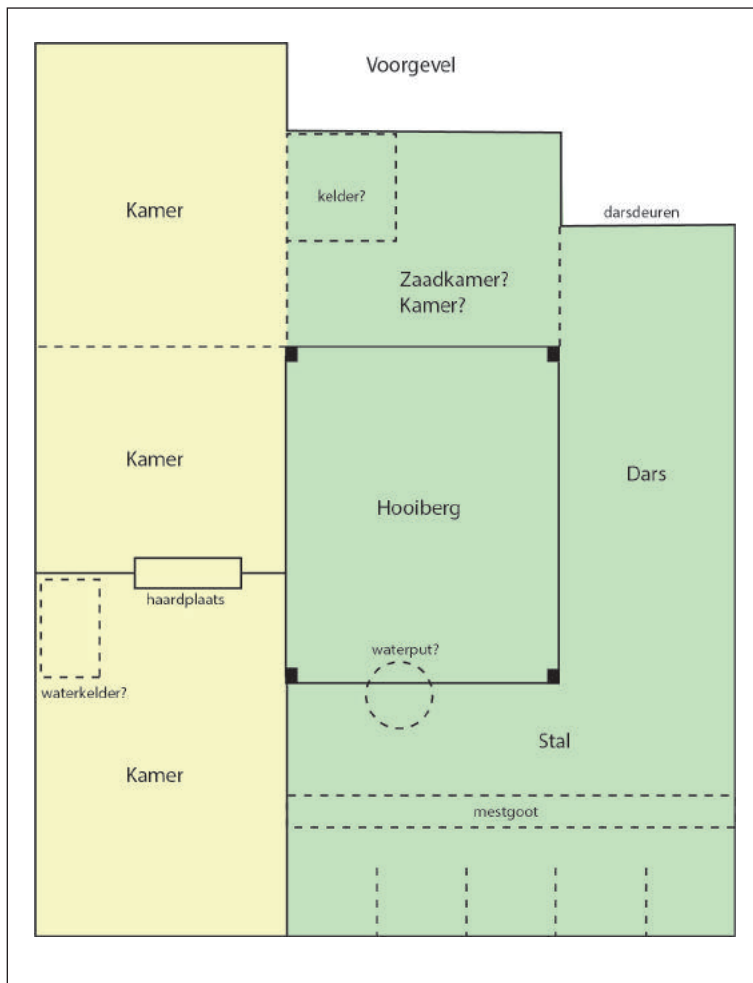
Veranderende indeling

De onderzochte boerderij was vanaf de bouw een klassieke Westfriese stolp, met de darsdeuren in de voorgevel, een kort voorhuis, de woonvertrekken langs de zijgevel en de stal aan de achterkant. In de stal was in de 17de eeuw plaats voor ongeveer tien koeien. Het is onzeker of in deze periode in de stal al een waterput aanwezig was. Alleen de kamer in de zuidwesthoek van de boerderij was verwarmd. De boerderij is door de eeuwen heen altijd een Westfriese stolp gebleven, hoewel de nodige wijzigingen aan de plattegrond – en indeling – hebben plaatsgevonden.

Mogelijk vond al in de 18de eeuw een eerste grote verbouwing plaats. Aanwijzing daarvoor is de bouw van een nieuwe schoorsteen tegen de hooiberg aan. Al zou dat ook een 19de eeuwse aanpassing kunnen zijn. Tijdens deze verbouwing is het staldeel aan de achterzijde richting het westen vergroot, zodat deze nu langs de hele achtergevel lag (afb. 147 en afb. 148). Dit ging ten koste van het woondeel. Door de verplaatsing van de haard kreeg men een meer efficiënte indeling van de westzijde van de boerderij.

209 Duijn, Meijers & Schrickx 2012.

210 Want gebouwd rond 1560 en afgebroken rond 1677.

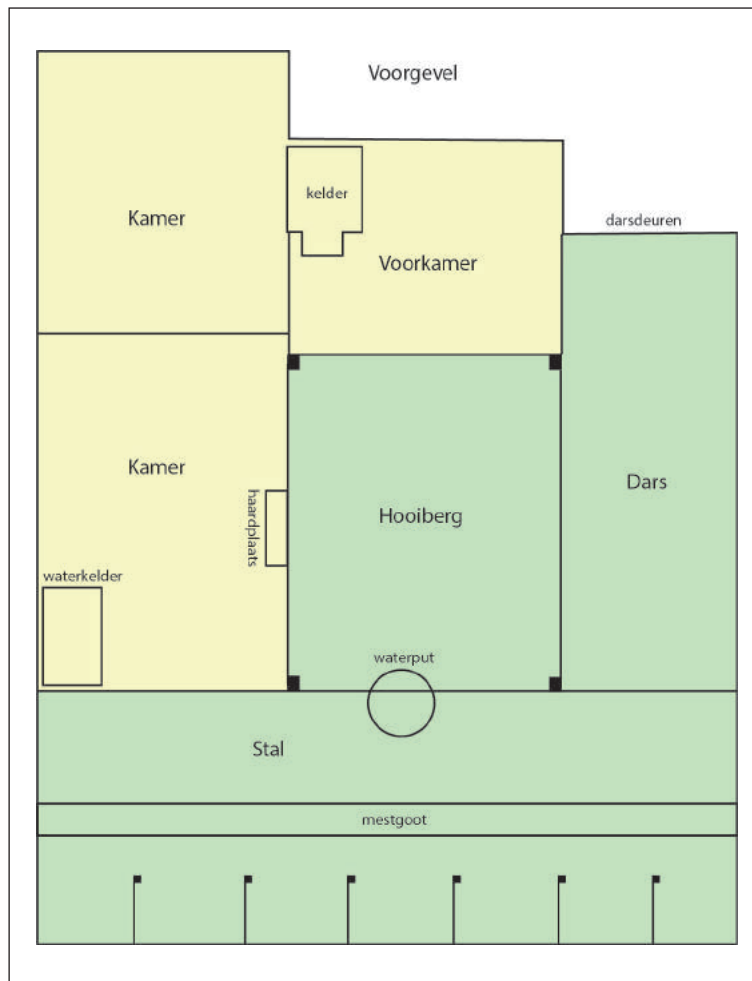
Afb. 147. De plattegrond van Dorpsstraat 52 in de 17de eeuw direct na de bouw. In groen de agrarische ruimtes, in geel de woonvertrekken. Schaal 1:150.

Wanneer het deel ten noorden van de noordelijke vierkantspoeren in gebruik werd genomen als woonvertrek is niet duidelijk. Mogelijk gebeurde dit al direct tijdens de bouw. Aanwijzing daarvoor is de aan deze zijde teruggevonden restant van een oude kelder. Een andere mogelijkheid is dat de ruimte aanvankelijk werd gebruikt als zaadkamer, dus voor de opslag van zaaigoed voor het volgende jaar. De ruimte kreeg in dat geval vermoedelijk pas een woonfunctie op het moment dat de koeienstal werd vergroot en de verwarmde kamer aan de achterkant verdween. Op dat moment is mogelijk ook een nieuwe kelder in de ruimte gemaakt. De vergroting van de koeienstal en daarmee gepaard gaande herindeling van een Westfriese stomp is archeologisch eerder gedocumenteerd. Tijdens een onderzoek in 2012 aan de Binnenwijzend 100 in Westwoud, werd hetzelfde waargenomen.²¹¹ De onderzoekers denken op basis van het vondstmateriaal dat de haard daar in de 19de eeuw werd verplaatst. In Spanbroek aan de Spanbroekerweg 120 is een vergelijkbaar fenomeen onderzocht.²¹² De Jong plaatst de verschuiving van de haard naar het vierkant ergens in de 18de eeuw.²¹³ Hij koppelt deze aan de komst van de geheel betegelde Noord-Hollandse smuigers die een betere warmteafgifte bezitten. Wanneer de verbouwing aan de Dorpsstraat exact plaatsvond, kon niet worden vastgesteld. Een datering in de 18de of 19de eeuw ligt voor de hand, maar lijkt op basis van de archeologie niet aantoonbaar. Het is aannemelijk dat dit in ieder geval gebeurde voor de bouw van de stolpschuur in 1890.

211 Duijn 2014.

212 Gerritsen 2014.

213 De Jong 1986, 40.

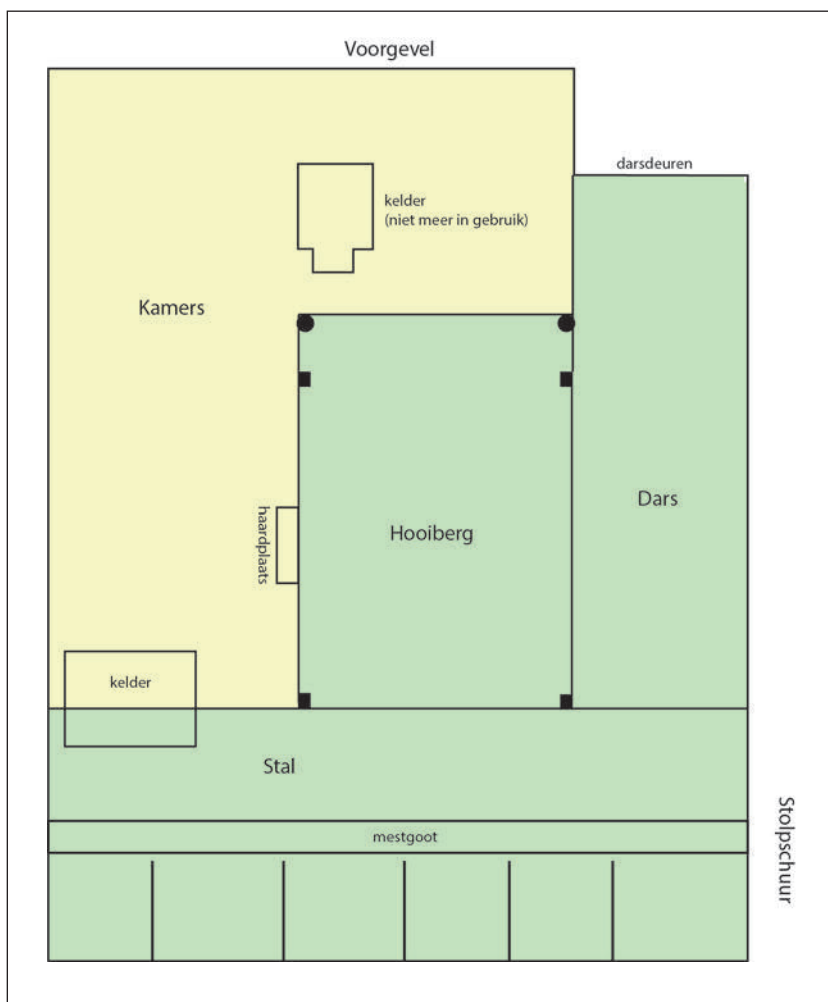
Afb. 148. De plattegrond van Dorpsstraat 52 rond 1800. In groen de agrarische ruimtes, in geel de woonvertrekken. Schaal 1:150.

Deze verbouwingen in genoemde stolpboerderijen hadden hoogstwaarschijnlijk in alle gevallen als doel om het staldeel te vergroten. Deze vergroting is vermoedelijk een direct gevolg van veranderingen binnen de bedrijfsvoering. In de 17de eeuw was het boerenbedrijf in de regio vooral een gemengd bedrijf. In de loop van de 19de eeuw nam het belang van zuivelproducten als kaas en melk toe en daarmee ook het belang van melkkoeien. Deze verschuiving zorgde waarschijnlijk bij veel boerenbedrijven voor schaalvergroting: het aantal koeien per bedrijf nam toe. Hierdoor was een vergroting van de koeienstal noodzakelijk. Deze vergroting kon verschillende vormen aannemen: bij veel stolpen is een zogenaamde 'staart' tegen de boerderij aangebouwd, waarin meer stalruimte werd gerealiseerd. Bij de onderzochte stolpen in zowel Spanbroek, Binnenwijzend als Nibbixwoud is de stalvergroting in eerste instantie binnen de bestaande stolp opgelost.

Bouw stolpschuur

In 1890 vond een andere grote ingreep plaats als gevolg van schaalvergroting: Schuin achter de bestaande stolpboerdij werd een stolpschuur gebouwd (bijlage 6). Hierdoor ontstond niet alleen extra stalruimte, maar ook extra capaciteit voor hooiopslag. Het hooi kon worden opgeslagen binnen het vierkant van de schuur. Ongetwijfeld zal de bouw van de stolpschuur een forse investering zijn geweest voor het bedrijf. Opvallend is dat binnen de stolpboerderij nooit een grote kaaskelder (voor het opromen van de melk) werd gebouwd, zoals dat bij andere boerderijen wel gebeurde. Uit het interview met Niek en Afra is gebleken dat in de eerste helft van de 20ste eeuw de schuur ook werd gebruikt voor kaasbereiding.

In bakken die stonden opgesteld in de stal roomde de melk op. De kaas maakte men in een andere ruimte. Mogelijk werd dit op deze wijze al vanaf de bouw van de schuur gedaan, waardoor een kaaskelder binnen de stolpboerderij niet noodzakelijk werd geacht. In de tweede helft van de 20ste eeuw is de stalruimte in de stolpschuur verder vergroot door op de plaats van de oude paardenstallen koeienstallen te maken en stallen te creëren binnen de hooiberg.

Afb. 149. De plattegrond van Dorpsstraat 52 rond 2000. In groen de agrarische ruimtes, in geel de woonvertrekken. Schaal 1:150.

20ste eeuw

Uit historische bronnen zijn twee grote verbouwingen uit de 20ste eeuw bekend. In 1930 is het oorspronkelijke voorhuis vervangen door een breder exemplaar. Hierdoor veranderde het uiterlijk van de boerderij aanzienlijk. Zo verloor de stolpboerderij zijn karakteristieke getrapte plattegrond (afb. 149). Na de verbouwing sprong het voorhuis vanaf de darsdeur direct bijna 2 m naar voren. Het voorhuis werd daardoor zeer breed en had een grotendeels plat dak, wat de stolp een ongewoon aanzicht gaf.

Vermoedelijk werden tijdens deze werkzaamheden de twee stijlen onder de overstek aan de noordzijde geplaatst. Door de plaatsing van de extra stijlen is de hooiberg met ruim 1 meter vergroot, waardoor de opslagcapaciteit van het hooi toenam. Deze vergroting van de opslagcapaciteit was waarschijnlijk nodig, omdat het aantal koeien binnen het bedrijf toenam. Op zich is dit opvallend aangezien de hooicapaciteit van het bedrijf al een stuk groter dan normaal was door de aanwezigheid van de hooiberg binnen de stolpschuur.

Bij andere onderzochte stolpboerderijen is de inpandige hooiberg niet vergroot. Vaak is in plaats daarvan gekozen voor een losse hooiberg of hooiklamp op het erf.²¹⁴

De plattegrond van de boerderij rond 1950 is gereconstrueerd op basis van een bouwvergunning uit 1960 en informatie van Niek en Afra Ruyter, beide opgegroeid op de Beukenhoeve.²¹⁵ Bijzonder is dat tot 1950 kaas is gemaakt op de boerderij. Bij de meeste boerderijen is dit al aan het begin van de 20ste eeuw gestopt, omdat alle melk naar de melkfabriek ging. De kaas werd gemaakt in de stolpschuur, hierbij werd onder meer de hier aanwezige haard gebruikt. Een tweede grote 20ste-eeuwse verbouwing vond plaats rond 1966. Hiervan is de bouwvergunning bewaard gebleven. Hierbij werden vooral de woonvertrekken gewijzigd en de zijgevel aan de westzijde opnieuw gebouwd.

Nieuw huis, zelfde erfindeling

Misschien wel het meest opmerkelijke is dat met de komst van de stolp eigenlijk niet veel verandert qua erfindeling. Terwijl het waarschijnlijk is dat het perceel tussen 1625 en 1677 niet of nauwelijks is gebruikt. Mogelijk was het langhuis nog wel aanwezig, maar werd het gebruikt door slechts één boer zonder gezin met een klein boerenbedrijf. Een andere optie is dat het langhuis in de eerste decennia van de 17de eeuw onbewoond raakte en langzaam in verval raakte.

Opvallend is in ieder geval wel de bijna ongewijzigde functieverdeling binnen het erf. De woonvertrekken van de stolpboerderij liggen in grote lijnen op de plek van het langhuis. De hooiopslag verschoof naar het westen en kwam tegen de woonvertrekken te liggen, het staldeel binnen het aangelofde deel van het langhuis werd verplaatst naar het oosten, maar bleef wel aan de zuidzijde van het terrein liggen (afb. 150). Nieuw was de dars, een ruimte waar het hooi met een hooiwagen werd binnengebracht en kon worden opgeslagen binnen de vierkantspoeren. Binnen de dars stond de hooiwagen wanneer deze niet werd gebruikt. Hoe dit precies ging voor de komst van de stolpboerdij is niet bekend. Mogelijk stonden in deze periode de hooiwagens onder een afdak aan de oostzijde van het terrein, ten oosten van de hooiopslag. De breedte van het perceel laat dit in ieder geval toe. Een andere optie is dat hooiwagens voor de komst van de stolpboerderij werden gedeeld door meerdere boerenbedrijven.

Samenvattend is Dorpstraat 52 in Nibbixwoud een bijzondere locatie waar door een multidisciplinaire aanpak veel informatie is verzameld over de geschiedenis van de stolpboerdij en zijn voorgangers uit de Late Middeleeuwen en Vroege Nieuwe Tijd.

214 Mondelinge mededeling D. Duijn.

215 Zie bijlage 6 voor de plattegrond en 15 voor het interview.

Afb. 150. Reconstructie van de ontwikkeling van het perceel Dorpsstraat 52 vanaf de Late Middeleeuwen tot de bouw van de stolpboerderij in de 17de eeuw. De Dorpsstraat zelf ligt net ten noorden van het perceel en valt buiten de afbeelding.

In fase 2 (12de/13de eeuw) nam men het perceel in gebruik. Hierbinnen zijn meerdere kuilen (bruin) en sloten (lichtblauw) gegraven.

In fase 3 (14de/15de eeuw) werd het terrein opgehoogd (bruingrijs transparant) en bouwde men vermoedelijk een eerste huis (geel, zwart omlijnd; oranje is haard).

In fase 4 (16de eeuw-1625) waren de sloten niet meer in gebruik, maar de erfgrenzen bleven intact (blauwe streep). Op het perceel stond een langhuis met een woon- (geel) en agrarisch deel (groen) waarbinnen in de loop van de tijd meerdere waterputten werden gegraven (blauw, rond). Direct ten oosten van het agrarisch deel van het langhuis, werden kuilen gegraven voor de productie van toemaak of de opslag van kuilgras (bruin). Ten oosten van deze kuil was een plek voor hooiopslag (groen vierkant met kruis). Ten noorden van de hooiopslag dumpte men het huishoudelijk afval (bruin).

In fase 5 (niet afgebeeld) was het perceel mogelijk enige decennia onbewoond.

In fase 6 (1677-2015) bouwde men een stolpboerderij waarbinnen ook onderscheid bestond tussen woon- (geel) en agrarisch deel (groen). De hooiberg (kruis) lag binnen het vierkant. Opvallend is dat het woondeel mogelijk enkele eeuwen lang al vanaf de Late Middeleeuw een vaste plek binnen het perceel had. Later in fase 6 vinden er veranderingen binnen de indeling plaats en wordt de stolpschuur gebouwd (zie afb. 147-149 en bijlage 6).

8. Literatuur

Baart, J.M., W. Krook & A.C. Lagerweij, 1986. Opgravingen aan de Oostenburgermiddenstraat, in: J.B. Kist (red.), *Van VOC tot Werkspoor. Het Amsterdamse industrieterrein Oostenburg*, Utrecht, 81-142.

Bartels, M.H., 1999. *Steden in scherven. Vondsten uit beerputten in Deventer, Dordrecht, Nijmegen en Tiel (1250-1900)*, Zwolle/Amersfoort.

Berkel, G. van & K. Samplonius, 2007. *Nederlandse plaatsnamen: herkomst en historie*.

Besteman, J.C., 1990. 'North Holland AD 400-1200: turning tide or tide turning?', in J.C. Besteman/J.M. Bos/H.A. Heidinga (eds.), *Medieval Archaeology in the Netherlands. Studies presented to H.H. van Regteren Altena*, Assen/Maastricht.

Bitter, P., 1995. *Geworteld in de bodem. Archeologisch en historisch onderzoek van een pottenbakkerij bij de wortelsteeg in Alkmaar*, Publicaties over de Alkmaarse Monumentenzorg en Archeologie 1.

Blok, D.P., 1974. 'De Hollandse en Friese kerken van Echternach', *Naamkunde* 6.

Boon, P., 1991. Voorland en inlagen. De Westfriesse strijd tegen het buitenwater, in *West-Frieslands Oud en Nieuw* 58, 78-111.

Brandts Buys, L., 1974. *De landelijke bouwkunst in Hollands Noorderkwartier. Een omvangrijk documentatiewerk over de Westfriesse boerderij met typische pyramidale dak*, Arnhem.

Broekhuizen-Slot, I, H. Sloetjes, 2013. De Beukenhoeve in Nibbixwoud, in *Jaarboek Historische Stichting De Cromme Leeck* 2013, 41-47.

Bruin, J. de, 2007. 'Hoorn, dorp en stad', *Kwartaalblad Oud Hoorn* 2007/5.

Burck, P. du & L.W. Dekker, 1975. De bodemgesteldheid van de Vier Noorder Koggen. *Stiboka-rapport* 972, Siboka, Wageningen.

Daalen, S. van, 2016. *Nibbixwoud, Dorpsstraat 52. Dendrochronologisch onderzoek*. Projectnummer: 16.039.

Daalen, S. van, 2016. *West-Friesland, stolpboerderijen. Dendrochronologisch onderzoek*. Projectnummer: 15.097.

Duijn, D.M., P.C. Meijers & C.P. Schrickx, 2012. De oudste stolp van West-Friesland? Het onderzoek naar een 16de-eeuwse stolpboerderij in Hoogkarspel, gemeente Drechterland. *West-Friese Archeologische Rapporten* 39.

Duijn, D., 2013. Een 17de-eeuwse stolpboerderij uit de grond. Archeologisch onderzoek langs de Bangert in Zwaag, gemeente Hoorn, *West-Friese Archeologische Rapporten* 57.

Duijn, D.M., 2014. *Vier eeuwen vierkant langs de Wijzend. Archeologisch, bouwhistorisch, dendrochronologisch en historisch onderzoek naar een stolpboerderij aan de Binnenwijzend 100, gemeente Drechterland.* West-Friese Archeologische Rapporten 70.

Duijn, D.M., 2017. Huis en haard uit de 14de eeuw aan de Westerstraat. Archeologisch onderzoek op het perceel Westerstraat 3 in Enkhuizen. *West-Friese Archeologische Rapporten* 109.

Fruin, R., 1866. *Informacie up den staet faculteyt ende gelegenheit van de steden ende dorpen van Hollant ende Vrieslant om daerna te reguleren de nyeuwe schiltaele. Gedaen in den jaere MDXIV.*

Fruin, R., 1876. *Enqueste ende informatie upt stuck van der reductie ende reformatie van den schiltaelen, voertijts getaxeert ende gestelt geweest over de landen van Hollant ende Vrieslant. Gedaen in den jaere MCCCCXCIII.*

Gerritsen, S. 2013. Een langhuis aan de Tocht, de archeologische begeleiding aan De Buurt 5 in Venhuizen, gemeente Drechterland. *West-Friese Archeologische Rapporten* 47.

Gerritsen, S. 2014. Ontgonnen, opgehoogd en bewoond. Archeologisch onderzoek naar een middeleeuwse terp en een stolpboerderij aan de Spanbroekerweg 120 in Spanbroek, gemeente Opmeer. *West-Friese Archeologische Rapporten* 67.

Gerritsen, S. 2016a. Huizen op en onder de dijk. Twee middeleeuwse vindplaatsen langs de Zuiderdijk. In: M.H. Bartels (red.) *Dwars door de dijk. Archeologie en geschiedenis van de Westfriese Omringdijk tussen Hoorn en Enkhuizen.* 308-320.

Gerritsen, S. 2016b. Dijk- of zeezicht? Dijkwoningen op de Zuiderdijk in de 16de en 17de eeuw. In: M.H. Bartels (red.) *Dwars door de dijk. Archeologie en geschiedenis van de Westfriese Omringdijk tussen Hoorn en Enkhuizen.* 354-382.

Gerritsen, S., in prep. Zoden aan de dijk. Resten van 17de eeuwse bewoning op de reparatie van een laatmiddeleeuwse dijkdoorbraak bij Lutjeschardam. (werktitel, project 395).

Groeneweg, G., 1992. *Bergen op Zooms aardewerk. Vormgeving en decoratie van gebruiksaardewerk gedurende 600 jaar pottenbakkersnijverheid in Bergen op Zoom, Waalre.*

Hakvoort, A. & H. Jansen, 2012. Archeologische proefsleuvenonderzoek Westfrisiaweg. *Grontmij Archeologische Rapporten* 900.

IJzereef, G.F. & J.F. van Regteren Altena, 1991. Nederzettingen uit de Midden en Late Bronstijd bij Andijk en Bovenkarspel. In: Fokkens, H. & N. Roymans. Nederzettingen uit de Bronstijd en de Vroege IJzertijd in de Lage Landen. *Nederlandse Archeologische Rapporten* 13, Amersfoort.

- Koch, A.C.F., 1970. *Oorkondenboek van Holland en Zeeland tot 1299*, 's-Gravenhage.
- Korf, D., 1981. *Nederlandse majolica*, Bussum.
- Laan, C., 2003. *Drank & drinkgerei. Een archeologisch en cultuurhistorisch onderzoek naar de alledaagse drinkcultuur van de 18de-eeuwse Hollanders*, Amsterdam.
- Leeuwen, J. van, 2017. *Een grafveld van dieren. Archeologisch onderzoek aan de Dorpsstraat van Zwaag tussen nummers 316 en 318*, West-Friese Archeologische Rapporten 106, Hoorn.
- Lesger, C.M., 1990. *Hoorn als stedelijk knooppunt. Stedensystemen tijdens de late middeleeuwen en vroegmoderne tijd*.
- Mieris, F. van (ed.), 1753. *Groot Charterboek der Graaven van Holland, van Zeeland en Heeren van Vriesland*.
- Miller, G.L., 1991. A Revised Set of CC Index Values for Classification and Economic Scaling of English Ceramics from 1787 to 1880. *Historical Archaeology* 25/1. 1-25.
- Miller, G.L & R. Hunter, 2001. How Creamware Got the Blues. The Origins of China Glaze and Pearlware. *Ceramics in America* 2001, www.chipstone.org/html/publications/CIA/2001/Miller-Hunter/MillHuntIndex.
- Mulder, E.F.J. de & J.H.A. Bosch, 1982. Holocene stratigraphy, radio-carbon datings and palaeogeography of central and northern North-Holland (The Netherlands). *Mededelingen Rijks Geologische Dienst* 36(3): 111-160.
- Mulder, J.R. & L.W. Dekker, 2009. Natte daliegaten en verdrogende daliebulten in (voormalige) veengebieden, in: *Stromingen: vakblad voor hydrologen* 15, 3 – 15.
- Numan, A.M., 2005. *Noord-Hollandse kerken en kapellen in de Middeleeuwen, ca. 720-1200. Een archeologische, bouwhistorische en historische inventarisatie*.
- Pluis, J., 2013 (3e druk). *De Nederlandse tegel. Decors en benamingen 1570-1930*.
- Pols, M.S., 1885. *Westfriesche stadrechten*.
- Roessingh, W. & E. Lohof (eds), 2011. *Bronstijdboeren op de kwelders. Archeologisch onderzoek in Enkhuizen-Kadijken*, Amersfoort (ADC rapport 2200).
- Sanke, M., 2002. Die mittelalterliche Keramikproduktion in Brühl-Pingsdorf. Technologie – Typologie – Chronologie. *Rheinische Ausgrabungen* band 50.
- Schabbink, M. (red.), 2015. Vier eeuwen boeren. Synthese Oogst voor Malta onderzoek: Archeologische sporen van boerderijen en erven 1250-1650. *Nederlandse Archeologische Rapporten* 049.

Schrickx, C.P., 2008. *Het buitenklooster Bethlehem aan de Bangert in Blokker. Archeologisch onderzoek naar het laatmiddeleeuwse klooster Bethlehem (1475-1573) in het buitengebied van Hoorn. Deel 3 Het vondstmateriaal*, Hoornse Archeologische Rapporten 7.

Schrickx, C.P., 2013. *Middeleeuwse woonterpjes in Wognum. Archeologisch onderzoek iop het perceel Kerkstraat 11 in Wognum, gemeente Medemblik*. West-Friese Archeologische Rapporten 55.

Schrickx, C., 2016. 'Keurloden voor haringnetten. Overblijfselen van de haringvaart uit Enkhuizer bodem', *Westerheem* 2016-3, 137-146.

Schrickx, C.P. & D.M. Duijn, 2017. Een 16de-eeuwse stolpboerderij op een middeleeuwse terp. Archeologisch en bouwhistorisch onderzoek op perceel Dorpsweg 67 in Schellinkhout, gemeente Drechterland. *West-Friese Archeologische Rapporten* 108.

Silver, I.A., 1969. The ageing of domestic animals, in: D.R. Brothwell & E. Higgs (eds.), *Science in Archaeology 2nd edition*, Bristol, 283-302.

Smit, H.J., 1929. *De rekeningen der graven en gravinnen uit het Henegouwsche huis*.

Steege, B.C. ter & J. van Leeuwen, 2016. SEW-terrein, Nibbixwoud, gemeente Medemblik. Een bureauonderzoek en verkennend booronderzoek, *West-Friese Archeologische Notities* 4, Hoorn.

Timmerman, L.A., 2017. *Middeleeuwse agrarische veenontginningen in de Vier Noorder Koggen. Een interdisciplinair onderzoek naar de opbouw van het natuurlijke landschap en de kolonisatie- en ontginningsgeschiedenis van West-Friesland (800 - 1300)*. Masterscriptie Landschapsgeschiedenis Rijksuniversiteit Groningen. <https://www.rug.nl/>

Leeuwen, J. van & M.H. Bartels, 2014. *Archeologische Quickscan. Dorpsstraat 52, Nibbixwoud, gemeente Medemblik*.

Verhoeven, A.A.A., 1998. *Middeleeuws gebruiksaardewerk in Nederland (8ste - 13de eeuw)*. *Amsterdam Archaeological Studies* 3.

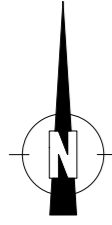
S01 spoornummer	afgebroken bebouwing	muur	hout
contour werkput	moderne weg	vloerniveau	waterkuil / waterput
verdieping in werkput	beton	haardkuil / haardplaats	gedempte sloot
locatie profiel	grondspoor: kuil	kelder / put / goot	reconstructie sloot
grondslagpunt	grondspoor: overig	(paal)kuil	reconstructie ophoging

132918.83 / 522570.74

132950.20 / 522565.15

132918.83 / 522570.74

132934.27 / 522552.03

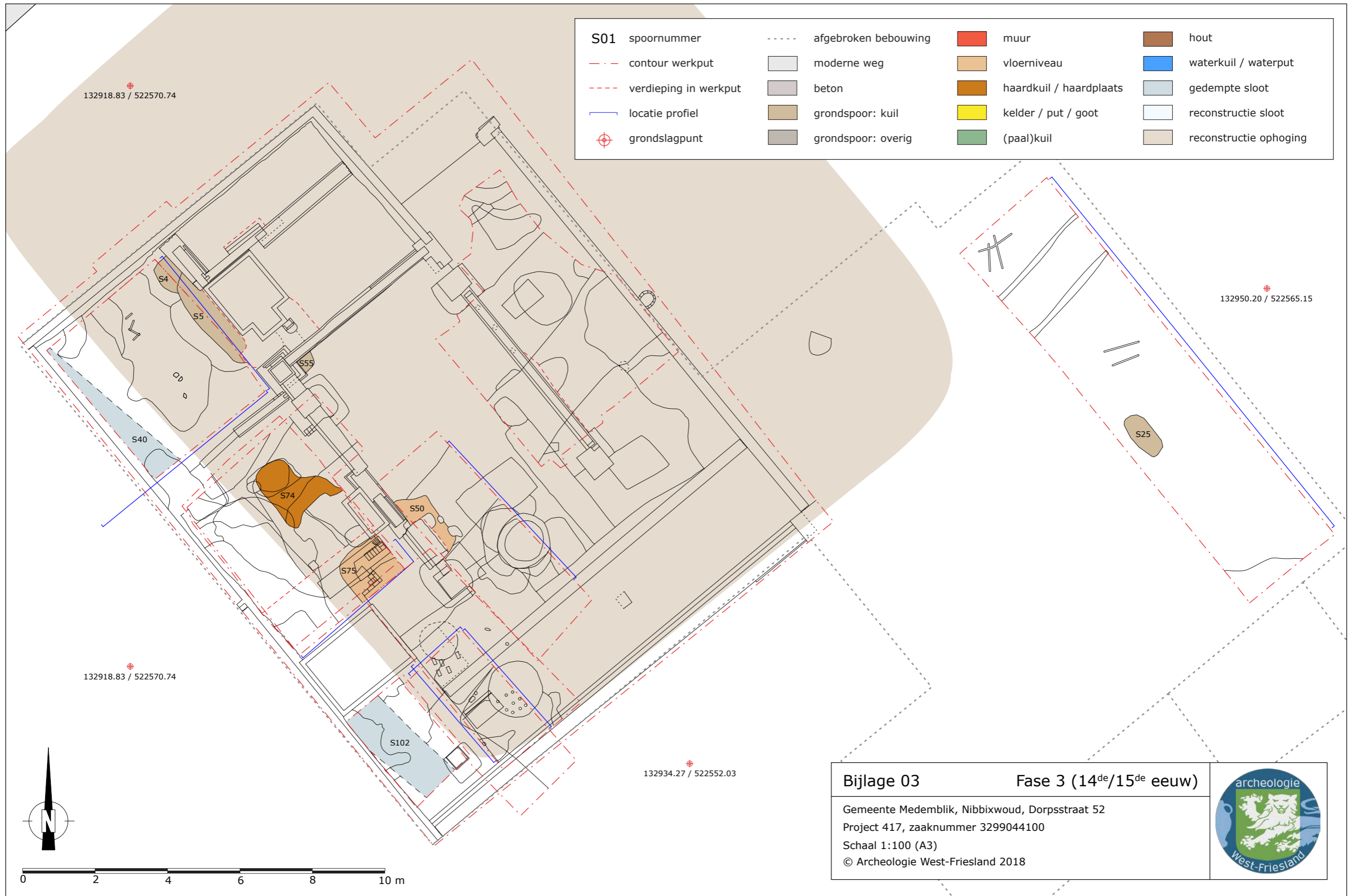

Bijlage 01 Fase 1 (Prehistorie)

Gemeente Medemblik, Nibbixwoud, Dorpsstraat 52
 Project 417, zaaknummer 3299044100
 Schaal 1:100 (A3)
 © Archeologie West-Friesland 2018

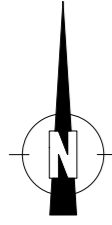
S01 spoornummer	afgebroken bebouwing	muur	hout
contour werkput	moderne weg	vloerniveau	waterkuil / waterput
verdieping in werkput	beton	haardkuil / haardplaats	gedempte sloot
locatie profiel	grondspoor: kuil	kelder / put / goot	reconstructie sloot
grondslagpunt	grondspoor: overig	(paal)kuil	reconstructie ophoging

132918.83 / 522570.74

132950.20 / 522565.15

132918.83 / 522570.74

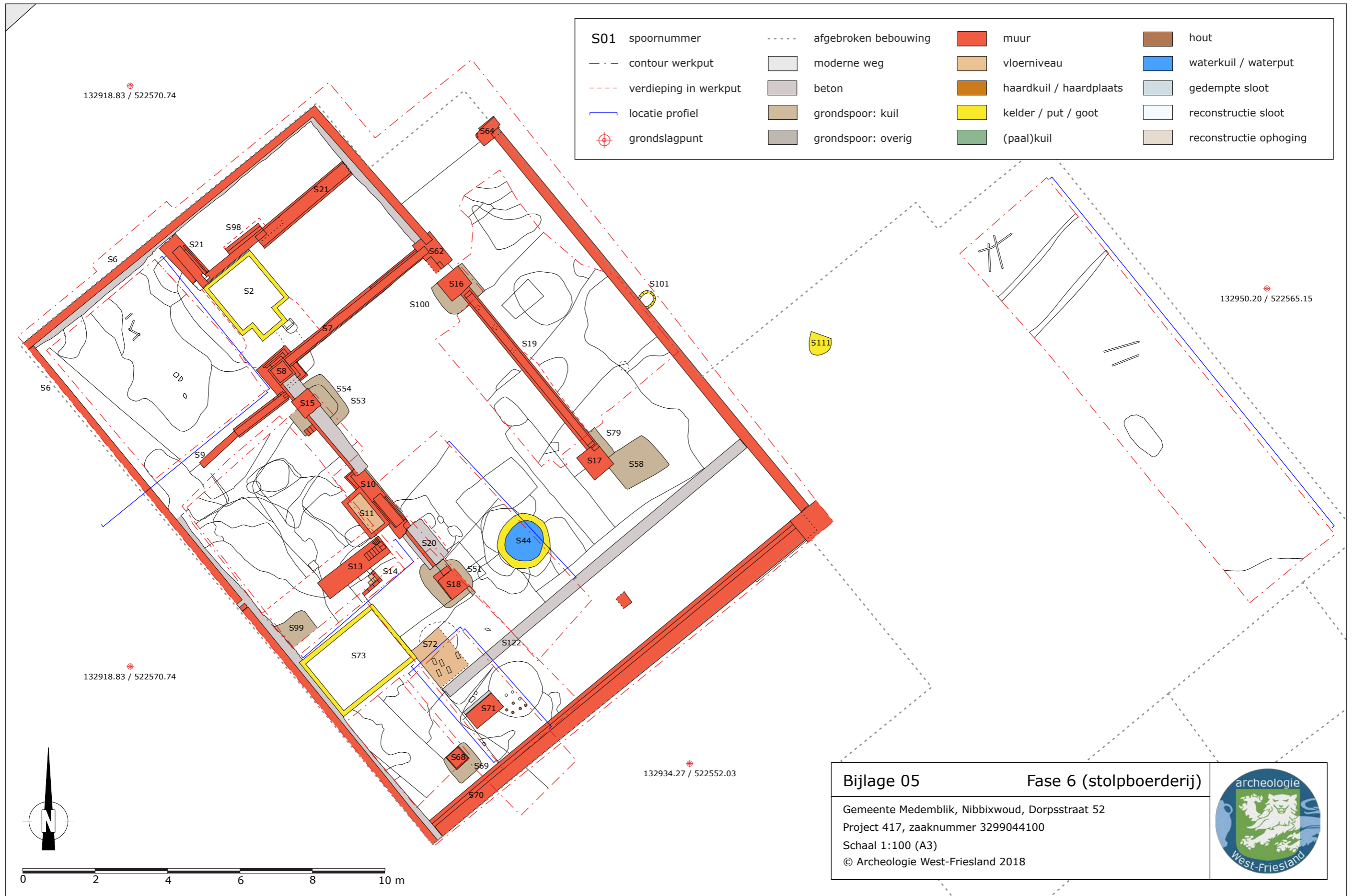
132934.27 / 522552.03

Bijlage 04 Fase 4 (16de eeuw)

Gemeente Medemblik, Nibbixwoud, Dorpsstraat 52
 Project 417, zaaknummer 3299044100
 Schaal 1:100 (A3)
 © Archeologie West-Friesland 2018

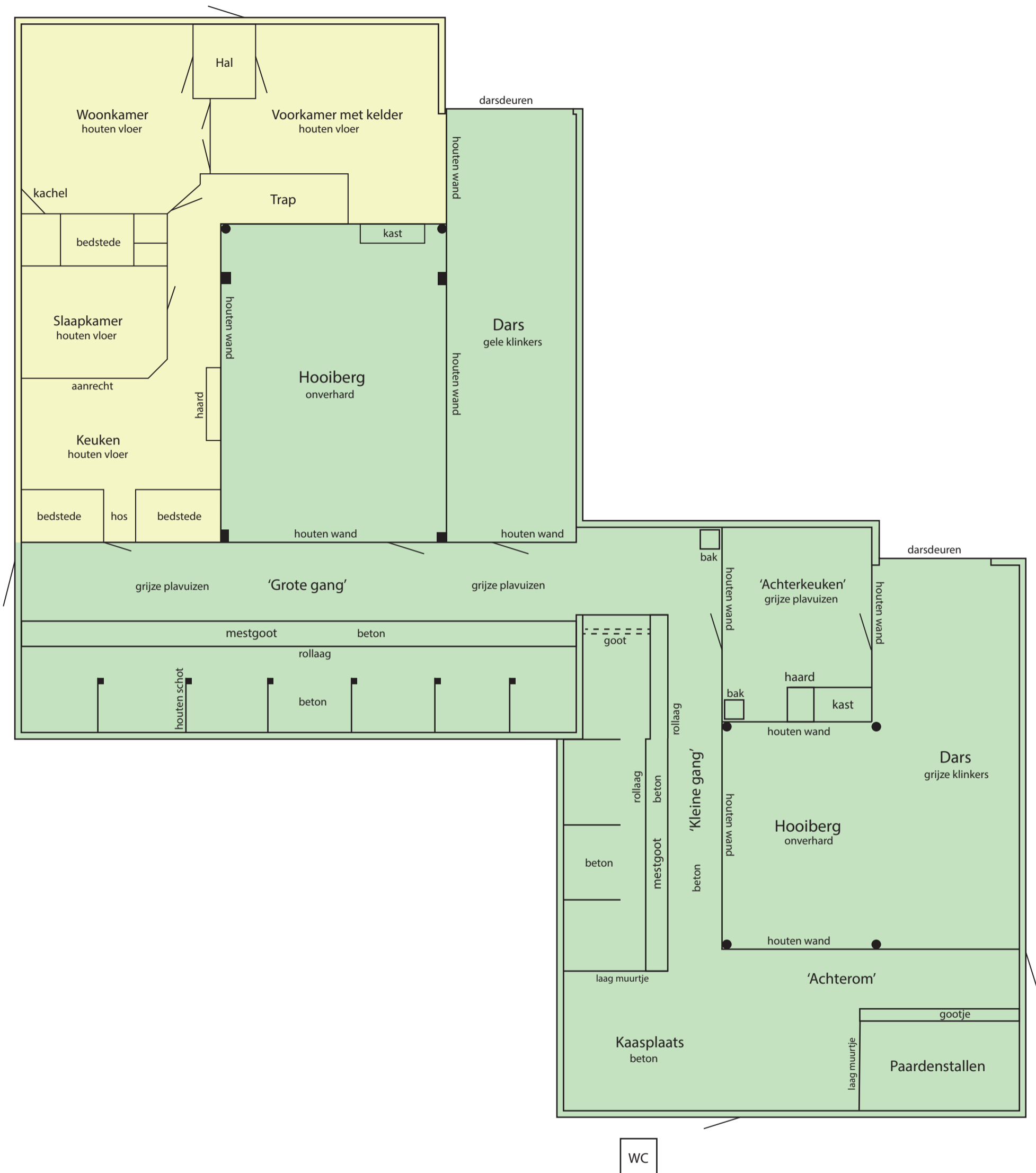

Bijlage 05 Fase 6 (stolpboerderij)

Gemeente Medemblik, Nibbixwoud, Dorpsstraat 52
 Project 417, zaaknummer 3299044100
 Schaal 1:100 (A3)
 © Archeologie West-Friesland 2018

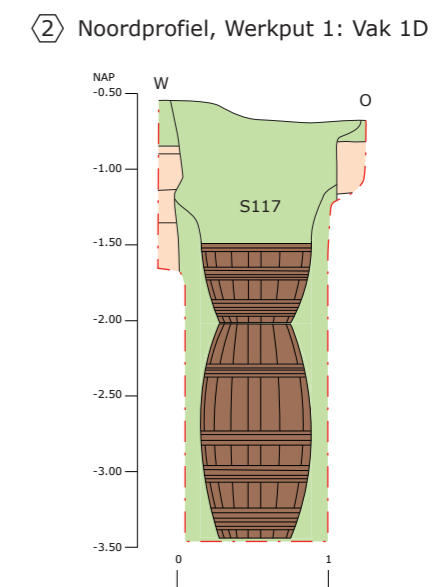
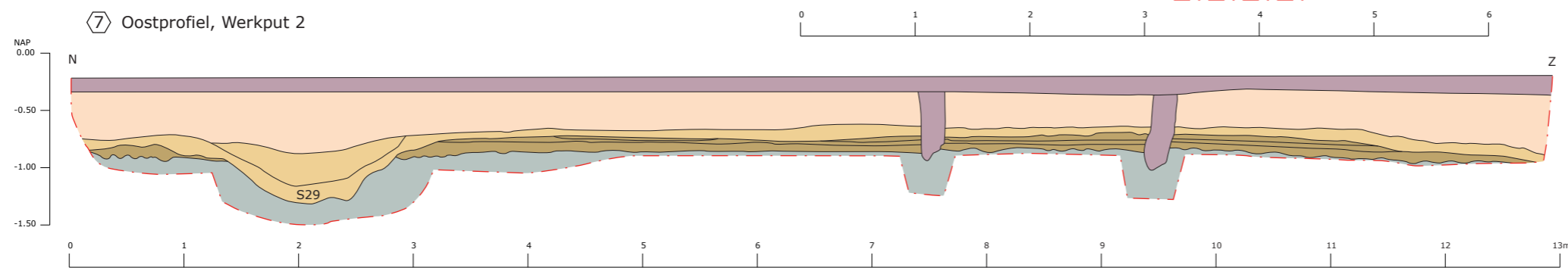
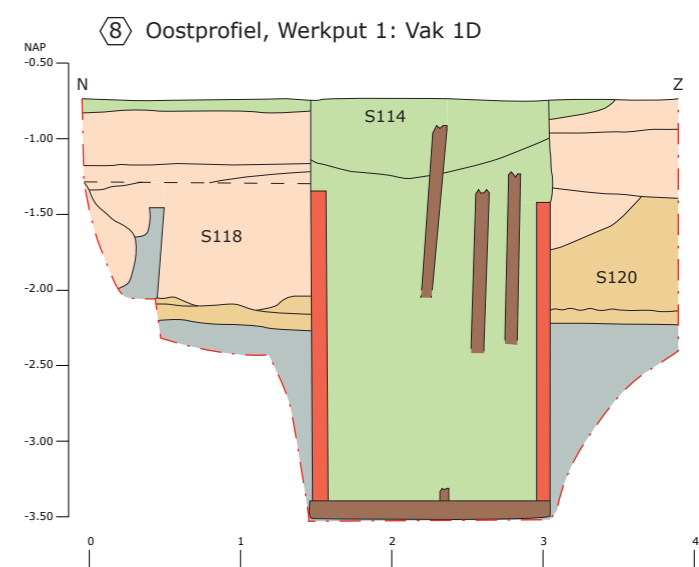
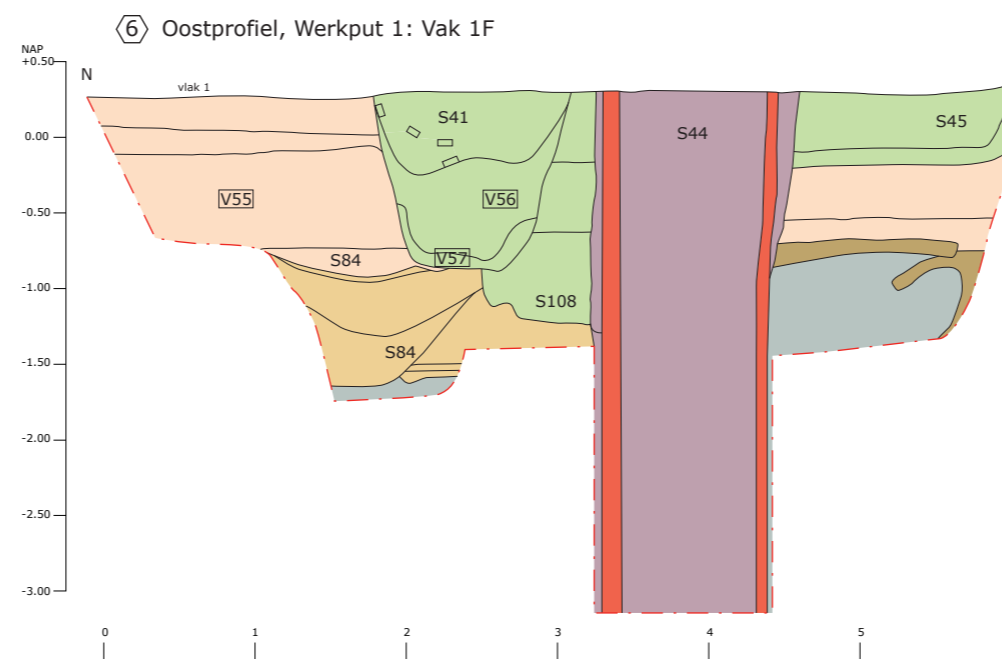
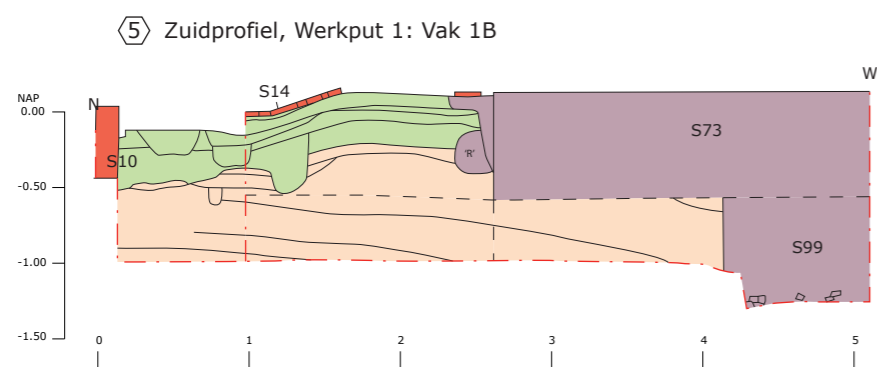
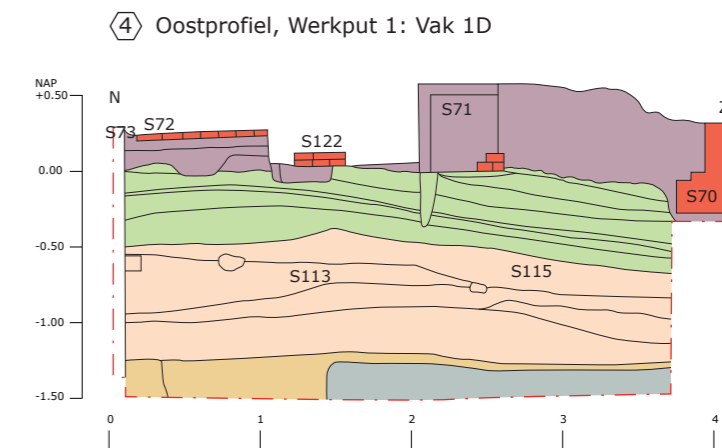
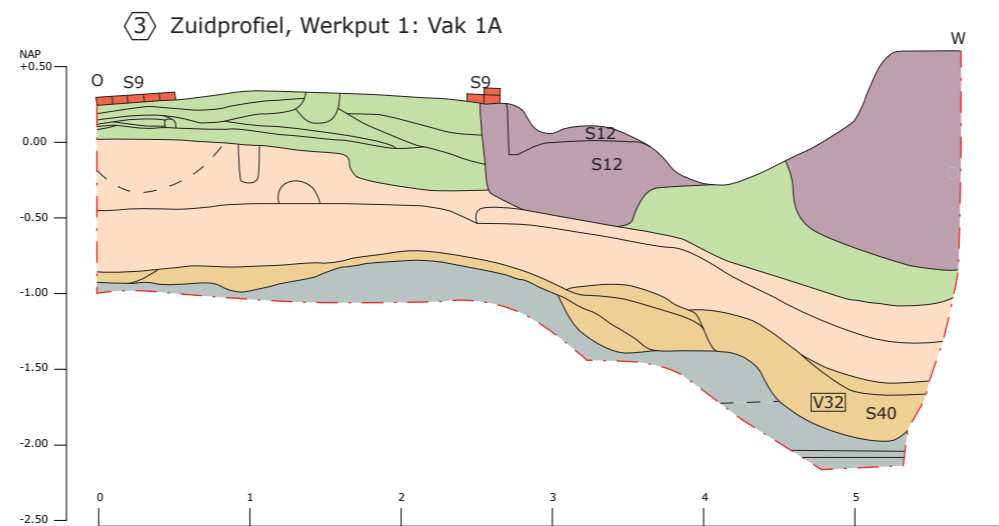
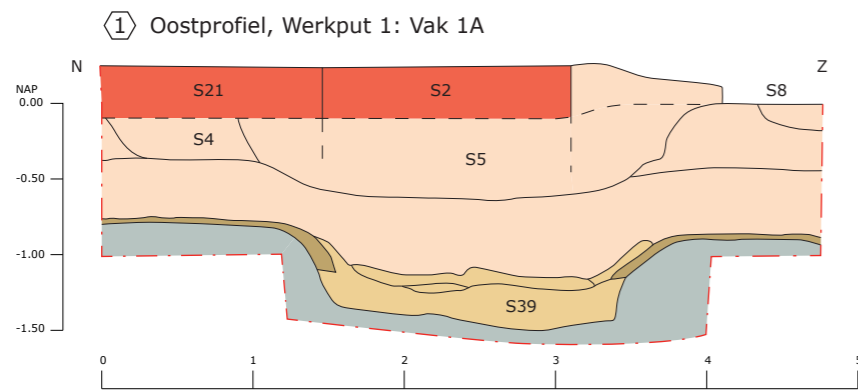

Bijlage 06 Plattegrond stolpboerderij 1950

Gemeente Medemblik, Nibbixwoud, Dorpsstraat 52
 Project 417, zaaknummer 3299044100
 Schaal 1:100 (A3)
 © Archeologie West-Friesland 2018

Bijlage 07

Profielen

Gemeente Medemblik, Nibbixwoud, Dorpsstraat 52
 Project 417, zaaknummer 3299044100
 Schaal 1:50 (A3)
 © Archeologie West-Friesland 2018

S08	spoornummer	fase 1: prehistorie	fase 6: 1625 - 1677
V14	vondstnummer	fase 2: 12 ^{de} /13 ^{de} eeuw	muren (fase 6)
- - -	contour profiel	fase 3: 14 ^{de} /15 ^{de} eeuw	hout (fase 4)
①	profielnummer	fase 4: 16 ^{de} eeuw - 1625	natuurlijke klei

Bijlage 8: Determinatielijst keramiek

Vnr	Sub	Snr	Context	Complex-datering	Keramiek soort	Vorm	Typenummer	N rand	N overig	N som	MAE	Type-datering	Decoratie	Opmerkingen
1				1500-1650	grijsbakkend aardewerk	kan	g-kan-	1		1	1	1300-1500		opspit
1				1500-1650	roodbakkend aardewerk	vuurstolp	r-vst-1	1		1	1	1500-1650		ongeglazuurd
1				1500-1650	roodbakkend aardewerk	bord	r-bor-6	1	1	2	1	1575-1650	slibmotieven	Noord-Hollands silbaardewerk
1				1500-1650	roodbakkend aardewerk	bakpan	r-bak-	1		1	1	1500-1650		
1				1500-1650	roodbakkend aardewerk	grape	r-grape-		2	2	1	1400-1600		
1				1500-1650	roodbakkend aardewerk		r--	2	5	7	2	1500-1700		
1				1500-1650	roodbakkend aardewerk		r--		1	1	1	1500-1700	sliblaag	
1				1500-1650	roodbakkend aardewerk		r--	1	1	1	1	1500-1700	sliblaag met koperoxide	
1	1			1500-1650	terracotta	beeldje	te-beeldje-	1		1	1	1400-1600		
2				1275-1325	bijna-steengoed	kan	S4-kan-6	1		1	1	1275-1325		
3				1400-1800	Werra-aardewerk	bord	wa-bor-	1		1	1	1575-1625		
3				1400-1800	roodbakkend aardewerk		r--	2	26	28	2	1500-1700		
3				1400-1800	roodbakkend aardewerk	bord	r-bor-	1		1	1	1575-1650	slibversiering met esjes op de rand	Noord-Hollands silbaardewerk
3				1400-1800	roodbakkend aardewerk	bord	r-bor-	1		1	1	1500-1650	sliblaag met koperoxide	
3				1400-1800	roodbakkend aardewerk	kop	r-kop-2	1	3	4	1	1500-1650		
3				1400-1800	roodbakkend aardewerk	bakpan	r-bak-	1	2	3	1	1400-1600		
3				1400-1800	roodbakkend aardewerk	bakpan	r-bak-1	1		1	1	1400-1525		
3				1400-1800	roodbakkend aardewerk	bakpan	r-bak-4	1		1	1	1550-1650		
3				1400-1800	witbakkend aardewerk		w--		2	2	1	1600-1800	koperoxide	
3				1400-1800	pijpaarde	tabakspijp	py-tabakspijp-		5	5	2	1650-1800		pijpensteel
3				1400-1800	industrieel wit	bord	iw-bor-		1	1	1	1760-1820		
3				1400-1800	steengoed 1 (zonder glazuur)		S1--		1	1	1	1300-1400		
3				1400-1800	steengoed 2 (met glazuur)		S2--		1	1	1	1400-1600		
3				1400-1800	Aziatisch porselein	bord	p-bor-1	1		1	1	1680-1720	bladeren, bloemen, vruchten en een muis of eekhoorn	Kangxi
3				1400-1800	faience (Nederlands)	bord	f-bor-		1	1	1	1750-1825	polychrome fruitmand met vruchten	Boerendelfts
3				1400-1800	faience (Nederlands)		f--		2	2	2	1625-1800	blauwe motieven	
3				1400-1800	faience (Nederlands)	bord	f-bor-1	1		1	1	1700-1800	blauwe geometrische motieven	
3				1400-1800	faience (Nederlands)	ploischotel	f-plo-	1	2	3	1	1650-1725	blauwe motieven	
3				1400-1800	roodbakkend aardewerk	grape	r-grape-		1	1	1	1400-1500		
3	1			1400-1800	industrieel wit	kop	iw-kop-1	1		1	1	1784-1810	onderglazuur blauwe transferprint van lijntjes met florale motieven (lotusbloemen)	kinderkopje?
4				1500-1800	Weser-aardewerk		we--		1	1	1	1575-1625	randstempel en polychrome beschildering	
4				1500-1800	majolica (Nederlands)	bord	m-bor-		1	1	1	1550-1625	polychroom	
4				1500-1800	steengoed 2 (met glazuur)		S2--		2	2	2	1300-1500		

4				1500-1800	Italiaans tinglazuur aardewerk	bord	i-bor-		1	1	1	1575-1650	Compendiario polychroom	
4				1500-1800	witbakkend aardewerk	dekseel	w-dek-	1		1	1	1500-1700	koperoxide	
4				1500-1800	witbakkend aardewerk		w--	4	2	6	2	1500-1700	koperoxide	
4				1500-1800	roodbakkend aardewerk		r--	10	23	33	6	1500-1700		
4				1500-1800	roodbakkend aardewerk	bakpan	r-bak-2	2		2	1	1500-1625		pijpenstiel
4				1500-1800	pijpaarde	tabakspijp	py-tabakspijp-		3	3	1	1650-1800		
4				1500-1800	faience (Nederlands)	kop	f-kop-		1	1	1	1675-1800	blauwe beschildering	
4				1500-1800	faience (Nederlands)	bord	f-bor-		1	1	1	1700-1800	polychrome tulpen	
5				1100-1800	bijna-steengoed	kan	S4-kan-	1		1	1	1275-1325		
5				1100-1800	roodbakkend aardewerk		r--		1	1	1	1500-1700		
5				1100-1800	industriel steengoed	bord	S3-bor-		1	1	1	1735-1780		
5				1100-1800	pijpaarde	tabakspijp	py-tabakspijp-	1	8	9	1	1730-1800		ovale pijpenkop
5				1100-1800	steengoed 2 (met glazuur)	kan	S2-kan-	1	1	2	1	1300-1500		ijzerengobe
5				1100-1800	kogelpotaardewerk		kp--		2	2	1	1100-1300		
6				1300-1650	grijsbakkend aardewerk	kan	g-kan-		2	2	1	1300-1500		
6				1300-1650	kogelpotaardewerk		kp--		2	2	1	1100-1300		
6				1300-1650	steengoed 1 (zonder glazuur)	kan	S1-kan-		1	1	1	1375-1500		asblos
6				1300-1650	roodbakkend aardewerk		r--		2	2	1	1300-1500		
6				1300-1650	majolica (Nederlands)	bord	m-bor-		1	1	1	1600-1650	polychrome motieven	
7				1750-1850	faience (Nederlands)	bord	f-bor-	1		1	1	1750-1800	blauwe motieven	
8				1750-1850	pijpaarde	tabakspijp	py-tabakspijp-	1	1	2	1	1800-1850		ovale pijpenkop
8	3	Afvalkuil		1570-1590	roodbakkend aardewerk	bakpan	r-bak-5	3	3	6	3	1550-1650		
8	3	Afvalkuil		1570-1590	steengoed 2 (met glazuur)	kan	S2-kan-		1	1	1	1550-1625		
8	3	Afvalkuil		1570-1590	roodbakkend aardewerk		r--	3	5	8	3	1400-1600		
8	3	Afvalkuil		1570-1590	roodbakkend aardewerk	vuurstolp	r-vst-1	2	4	6	1	1550-1650		
8	3	Afvalkuil		1570-1590	roodbakkend aardewerk	olielamp	r-oli-	1		1	1	1500-1650		
8	3	Afvalkuil		1570-1590	witbakkend aardewerk		w--		1	1	1	1500-1650		
8	3	Afvalkuil		1570-1590	roodbakkend aardewerk	bakpan	r-bak-25	2		2	1	1500-1650		
10				1300-1500	grijsbakkend aardewerk	kan	g-kan-		2	2	1	1300-1500		ijzerengobe
11			Dierbegraafing	1400-1500	steengoed 2 (met glazuur)		S2--		1	1	1	1400-1500		
12				1400-1800	roodbakkend aardewerk		r--		2	2	2	1400-1600		
12				1400-1800	steengoed 2 (met glazuur)		S2--		1	1	1	1400-1600		
12				1400-1800	pijpaarde	tabakspijp	py-tabakspijp-	1		1	1	1730-1800		ovale pijpenkop
13				1400-1600	steengoed 2 (met glazuur)		S2--		1	1	1	1400-1500		ijzerengobe
13				1400-1600	roodbakkend aardewerk		r--		2	2	1	1400-1600		ongeglaazuurd, doofpot of vuurstolp
16				1300-1600	roodbakkend aardewerk		r--		1	1	1	1300-1600		
18				1600-1900	witbakkend aardewerk		w--		2	2	1	1700-1900	koperoxide	
18				1600-1900	roodbakkend aardewerk		r--		2	2	1	1575-1650	slibmotieven	Noord-Hollands slibaardewerk
18				1600-1900	roodbakkend aardewerk		r--		3	3	2	1600-1800		
18				1600-1900	faience (Nederlands)		f--		1	1	1	1625-1750	blauwe motieven	

19			1400-1550	roodbakkerd aardewerk	grape	r-grape-22	1		1	1	1	1450-1550		
19			1400-1550	roodbakkerd aardewerk	bakpan	r-bak-23	1		1	1	1	1400-1550		
19			1400-1550	roodbakkerd aardewerk	bakpan	r-bak-1	1		1	1	1	1400-1525		
19			1400-1550	roodbakkerd aardewerk		r--	1	14	15	3	1300-1600			
19			1400-1550	roodbakkerd aardewerk	pot	r-pot-5	1		1	1	1	1350-1450		spaarzaam loodglazuur
19			1400-1550	grijsbakkerd aardewerk		g--			1	1	1	1300-1500		
19			1400-1550	roodbakkerd aardewerk	bord	r-bor-6	1		1	1	1	1500-1575		slibboogjes
19			1400-1550	steengoed 1 (zonder glazuur)		S1--			1	1	1	1300-1400		
19			1400-1550	steengoed 1 (zonder glazuur)	kan	S1-kan-			1	1	1	1375-1450		slank, hoog model kan met asblos
19			1400-1550	steengoed 2 (met glazuur)		S2--		2	2	2	2	1300-1500		
19			1400-1550	roodbakkerd aardewerk	bakpan	r-bak-8	1		1	1	1	1500-1600		
19	1		1400-1550	terracotta	beeldje	te-beeldje-			1	1	1	1400-1600		resten van witte beschildering
20			1300-1650	roodbakkerd aardewerk	bakpan	r-bak-2	1		1	1	1	1500-1650		
20			1300-1650	steengoed 1 (zonder glazuur)	kan	S1-kan-			1	1	1	1300-1400		
21			1300-1500	steengoed 2 (met glazuur)	kan	S2-kan-		3	3	3	3	1300-1500		
21			1300-1500	roodbakkerd aardewerk		r--			1	1	1	1300-1500		
22		74	1400-1450	steengoed 1 (zonder glazuur)	kan	S1-kan-			1	1	1	1300-1400		
22		74	1400-1450	roodbakkerd aardewerk	bakpan	r-bak-1	2	2	4	2	4	1400-1525		
22		74	1400-1450	steengoed 2 (met glazuur)		S2--		4	4	4	1	1300-1500		ijzerengobe
22		74	1400-1450	steengoed 1 (zonder glazuur)		S1--			1	1	1	1375-1450		asblos
22		74	1400-1450	grijsbakkerd aardewerk		g--			1	1	1	1300-1500		
23		74	1400-1500	roodbakkerd aardewerk		r--		6	6	5	5	1400-1500		
24	1	75	1400-1525	roodbakkerd aardewerk	bakpan	r-bak-1	2		2	2	2	1400-1525		
26			1100-1250	Paffrath-aardewerk	kogelpot	bg-kog-2	1	2	3	1	1100-1250			
27			1300-1500	roodbakkerd aardewerk		r--		1	3	4	2	1300-1500		
28			1100-1400	Maaslands wit aardewerk	kan	wm-kan-2	1		1	1	1	1100-1250		
28			1100-1400	Pingsdorf-aardewerk		pi--		2	2	2	1	1100-1200		
28			1100-1400	bijna-steengoed	kan	S4-kan-			1	1	1	1275-1325		
28			1100-1400	proto-steengoed	kan	S5-kan-			1	1	1	1200-1300		
28			1100-1400	roodbakkerd aardewerk	grape	r-grape-		2	2	2	2	1300-1400		
28			1100-1400	roodbakkerd aardewerk	bakpan	r-bak-	1		1	1	1	1300-1400		
28			1100-1400	steengoed 1 (zonder glazuur)	kan	S1-kan-		2	2	2	2	1300-1400		
28			1100-1400	grijsbakkerd aardewerk		g--	1	2	3	1	1	1300-1500		
28			1100-1400	kogelpotaardewerk		kp--		3	3	1	1	1200-1300		bezemstreek
28			1100-1400	kogelpotaardewerk		kp--		10	10	1	1	1100-1300		
29		11	1800-1850	pijpaarde	tabakspijp	py-tabakspijp-	5	21	26	5	5	1800-1850		ovale pijpenkop
30		40	1200-1300	Paffrath-aardewerk	kogelpot	bg-kog-			1	1	1	1100-1250		
30		40	1200-1300	proto-steengoed		S5--			1	1	1	1200-1300		

42		3	Afvalkuil	1570-1590	roodbakkend aardewerk	vuurstolp	r--vst-1	1	3	4	1	1550-1625		
42	1	3	Afvalkuil	1570-1590	roodbakkend aardewerk	bakpan	r-bak-5	9	6	15	5	1550-1600		
42	2	3	Afvalkuil	1570-1590	roodbakkend aardewerk	bord	r-bor-1	5		5	2	1500-1575	boogjes van wit silb	
42	3	3	Afvalkuil	1570-1590	roodbakkend aardewerk	test	r--tes-18	1		1	1	1550-1650	ongeglazuurd	
43		100	Insteek	1650-1700	witbakkend aardewerk		w--	1	1	1	1	1500-1700	koperoxide	
43		100	Insteek	1650-1700	roodbakkend aardewerk		r--	1	2	3	1	1500-1700		
43		100	Insteek	1650-1700	pijpaarde	tabakspijp	py-tabakspijp-	1	3	4	1	1670-1700	dubbelconische pijpenkop	
44		3	Afvalkuil	1570-1590	roodbakkend aardewerk	bakpan	r-bak-5	2	2	2	2	1550-1600		
44		3	Afvalkuil	1570-1590	kogelpotaardewerk	kogelpot	kp-kog-2	1		1	1	1100-1300	opsplit	
44		3	Afvalkuil	1570-1590	roodbakkend aardewerk	grape	r--grape-	1	8	9	2	1500-1650		
44		3	Afvalkuil	1570-1590	roodbakkend aardewerk	bakpan	r-bak-1	1		1	1	1400-1525		
44	1	3	Afvalkuil	1570-1590	roodbakkend aardewerk	kop	r--kop-	1	1	2	1	1570-1600	patronen van wit silb en koperoxide	vroeg Noord-Hollands silbaardewerk
45		102	Sloot	1300-1500	grijsbakkend aardewerk		g--		1	1	1	1300-1500		
47		5	Kuil	1400-1525	roodbakkend aardewerk	bakpan	r-bak-1	1		1	1	1400-1525		
48		44	Waterput	1775-1850	steengoed 2 (met glazuur)	kan	S2-kan-		1	1	1	1600-1800	ijzerengobe	
48		44	Waterput	1775-1850	faience (Nederlands)	bord	f--bor-		1	1	1	1625-1800	blauwe motieven	
49	1	51	Insteek	1525-1650	roodbakkend aardewerk	bord	r--bor-6	1		1	1	1525-1650	inwendig wit silb	
50		42	Insteek	1500-1650	roodbakkend aardewerk	grape	r--grape-		1	1	1	1500-1650		
51		108	Waterput	1500-1600	roodbakkend aardewerk	kop	r--kop-	2		2	1	1500-1600		
52		84	Sloot	1300-1500	Pingsdorf-aardewerk		pl--		1	1	1	1100-1200	opsplit	
52		84	Sloot	1300-1500	roodbakkend aardewerk		r--		1	1	1	1300-1500	ongeglazuurd	
53		88	Sloot	1100-1200	Pingsdorf-aardewerk		pl--		1	1	1	1100-1200		
53		88	Sloot	1100-1200	Paffrath-aardewerk	kogelpot	bg-kog-2	1		1	1	1100-1250		
54		99	Uitbraakspoor	1500-1700	roodbakkend aardewerk		r--		3	3	1	1500-1700		
55				1200-1300	kogelpotaardewerk	kogelpot	kp-kog-5	1		1	1	1100-1300		
55				1200-1300	kogelpotaardewerk	kogelpot	kp-kog-		1	1	1	1200-1300	bezemstreek	
56				1400-1600	roodbakkend aardewerk	grape	r--grape-		1	1	1	1400-1600		
57				1550-1600	roodbakkend aardewerk	bakpan	r-bak-5	2		2	1	1550-1600		
58		101	put	1700-1900	pijpaarde	tabakspijp	py-tabakspijp-		1	1	1	1700-1900	steelfragment	
59		108	Waterput	1500-1600	roodbakkend aardewerk		r--		2	2	1	1300-1600		
59		108	Waterput	1500-1600	steengoed 2 (met glazuur)		S2--		2	2	1	1300-1600	ijzerengobe	
60				1500-1600	roodbakkend aardewerk		r--	1	1	2	2	1500-1600		
61				1300-1500	roodbakkend aardewerk		r--		2	2	1	1300-1500	spaarzaam loodglazuur	
62				1100-1300	kogelpotaardewerk		kp--		2	2	1	1100-1300		
63				1500-1575	roodbakkend aardewerk	komfoor	r--kmf-3	1		1	1	1500-1575	fragment kantelenrand	
64				1800-1900	pijpaarde	tabakspijp	py-tabakspijp-	1		1	1	1800-1900	ovale pijpenkop	
65				1450-1550	roodbakkend aardewerk	grape	r--grape-	1	1	2	1	1450-1550	silbboogjes op schouder	
66				1400-1525	roodbakkend aardewerk		r--		1	1	1			
66				1400-1525	roodbakkend aardewerk	bakpan	r-bak-1	1		1	1	1400-1525		
67				1300-1500	steengoed 2 (met glazuur)		S2--		1	1	1	1300-1500	ijzerengobe	
68				1500-1650	roodbakkend aardewerk		r--		1	1	1			
68				1500-1650	kogelpotaardewerk		kp--		1	1	1	1200-1300	bezemstreek	opsplit

80			1100-1600	roodbakkend aardewerk	grape	r-grape-	1	1	1	1400-1600	
80			1100-1600	Paffrath-aardewerk		bg--		2	1	1100-1200	
82			1100-1500	steengoed 2 (met glazuur)		S2--	1	1	1	1300-1500	
82			1100-1500	kogelpotaardewerk		kp--		1	1	1100-1300	
83	44	Waterput	1775-1850	roodbakkend aardewerk		r--		4	4	1300-1500	
83	44	Waterput	1775-1850	steengoed 2 (met glazuur)		S2--		1	1	1300-1500	ijzerengobe
84	114	Waterput	1500-1800	steengoed 2 (met glazuur)	knikker	S2-knikker-	1	1	1	1500-1800	

Bijlage 9: Determinatielijst bouwkeramiek

Vnr	Sub	Snr	Context	Complexdatering	Hoofdgroep	Keramiek soort	Vorm	Typedatering	Opmerkingen
3				1400-1800	BKER	faience (Nederlands)	tegel	1625-1650	fragment
3				1400-1800	BKER	roodbakkend aardewerk	plavuis	1600-1700	glazuur weggesleten of ongeglazuurd, complete plavuis
4				1500-1800	BKER	faience (Nederlands)	tegel	1700-1900	klein fragment
5				800-1800	BKER	faience (Nederlands)	tegel	1750-1800	klein fragment
5				800-1800	BKER	faience (Nederlands)	tegel	1650-1800	klein fragment
5				800-1800	BKER	majolica (Nederlands)	tegel	1625-1650	fragment
7				1750-1850	BKER	faience (Nederlands)	tegel	1650-1800	fragment
7				1750-1850	BKER	majolica (Nederlands)	tegel	1625-1650	fragment
7	1			1750-1850	BKER	faience (Nederlands)	tegel	1700-1800	complete tegel
24		75	Kuil	1400-1525	BKER	roodbakkend aardewerk	baksteen		zeer klein fragment
24		75	Kuil	1400-1525	BKER	geelbakkend aardewerk	baksteen		zeer klein fragment
40				1200-1500	BKER	geelbakkend aardewerk	baksteen	1300-1600	misbaksel, fragment
49		51	Insteek	1525-1650	BKER	roodbakkend aardewerk	dakpan	1500-1700	fragment van 24 cm lang

Bijlage 10: Determinatielijst metaal

Vnr	M	Materiaal	Vorm	n	Datering	Afmetingen	Opmerkingen
10		lood	vulling werpkoot	2			loden vulling werpkoot
10		lood	scrap	2		2 mm x 4 cm	plat
10		ijzer	scrap	2		div.	
10	M09	lood	werpkoot	1		5,5 cm x 2,5 cm	phalanx 2 van een rund gevuld met lood
10		messing	ring	1		3 mm dik, diam 21 mm	
10		messing	scharmier	1		4 cm x 2,5 cm x 3 mm	
10	M06	lood	gewicht	1		115 gr. Diam 28 mm, H: 28 mm	conisch, 1/4 pond
10	M07	lood	spinlood	1		Diam: 18 mm, 16 mm, H: 1 cm, 0,8 cm.	conisch getrap
10	M08	lood	spinlood	1		Diam: 20 mm, 16 mm, H: 1 cm, 0,8 cm.	conisch getrap
10		lood	keurlood	1		Diam: 18 mm	vz: dwarsbalk met boven en onder twee sterren, kz: onduidelijk
10		lood	keurlood	1		Diam: 16 mm	vz: cijfer 28, kz: incompleet en onduidelijk
10		koper	munt	3			1 cent

10		nikkel	munt	1				25 cent	
10		koper	munt	1	1702-1780	22mm		duit Holland versleten	
10		koper	munt	1	1702-1780	22mm		duit Holland versleten	
10		koper	munt	1	1702-1780	21mm		duit Holland versleten	
10		koper	munt	1	1702	22mm		duit Holland versleten	
10	M11	zilver	munt	1	1545-1553	23 mm 1,31 gram		groot (1/2 stuiver) Karel V Vlaanderen (Brugge)	
10	M10	zilver	munt	1	1674	23 mm		2 stuiver Zeeland 1614 of 1624	
10		koper	munt	1	1754	21mm		duit Westfriesland	
10		koper	munt	1	1714	22mm		duit Zeeland	
10		koper	munt	1	1680	20 mm		duit Zeeland	
10		koper	munt	1	ca. 1607	25 mm		oord Namen Ernestus van Beieren zj	
10		koper	munt	1	1822	15 mm		1/2 cent Willem I	
10		zilver	munt	1	1896	16 mm		10 cents	
10	M03	messaging	naairing	1		Diam: 18 mm		open bovenzijde	
10	M04	messaging	naairing	1		Diam: 18 mm		open bovenzijde	
10	M05	messaging	vingerhoed	1		Diam: 20 mm		gesloten	
10		messaging	scrap	1		ca. 4 cm		ronde vorm, platgedrukt	
10		brons	beslag	1		2 mm x 4,5 cm x 3,5 cm		elipsvormig, met nagels, doet oud aan.	
10		lood	beslag	1		4 mm x 8 cm x 5,5 cm		vrouwfiguur, mogelijk kasthendel?	
10		messaging	mesheftbekroning	1		0,5 cm x 2 cm x 1,5 cm			
10	M01	messaging	gesp	1		2,8 cm x 2,8 cm		D vormig	
10	M02	messaging	gesp	1		3,5 cm x 2,5 cm		dubbel D vormig	
10		lood	scrap	4		div.			
12		messaging	ring	2		diam: 3 cm			
12		ijzer	schroef	1		2 cm			
12		brons	munt	1	1941	19 mm		1 cent Wilhelmina	
12		koper	munt	1	1624	20 mm		duit Stevensweert type Friesland FRI DER	
12		koper	munt	1	183?	22 mm		1 cent Willem I (munt is van 1830-1837)	
12	M01	messaging	gesp	1		2,8 cm x 2,6 cm		rechthoekig met angel	
12	M02	messaging	gesp	1		3,4 cm x 2,8 cm		rechthoekig	
12		ijzer	hoefijzer	1		12 cm x 1 cm		afgebroken	
14	M01	tin-lood	insigne	1	LME	3 cm x 2 cm		afgebroken, waarschijnlijk cornelius	
15	M01	zilver	munt	1	1544-1552	15 mm 0,29 g.		Hollandse penning Gelderland (Nijmegen)	
16	M01	koper	munt	1	1534-1575	14 mm 0,28 gram		1/2 plak driesteden (Deventer, Kampen en Zwolle)	
17	M01	lood	keurlood	1	1638			vz: monogram en jaartal 1638; kz: geen stempel zichtbaar; identiek aan 411-107-M01 = Hoorn	
19		lood	indet.	1		3 x 1,5 cm			
20		aluminium	indet.	4		div.		modern, getand	
20		lood	strip	2		L: 4 cm, 2 cm		glas in lood strip	
20		lood	vislood?	1		L: 4 cm, Diam: 1,5 cm			

20	M01	messing	pijpenwroeter?	1	L: 5 cm, D: 0,4 cm	pen met knop en ring
20	M02	messing	raampen	1	L: 9,5 cm, Diam: 0,7 cm	randfragment ketel
25		ijzer	ketel	1	L: 3 cm, B: 1,5 cm	duit Friesland? ...A ...3 erg versleten
33		koper	munt	1	1643/1653/1663	slacht geconserveerd
35		ijzer	mes	1	L: 10 cm, B: 1,5 cm	ronde bak, slecht geconserveerd
38		tin	lepel	1	Diam: 6,5 cm	ronde, met gat in midden (9 mm) en daaromheen 6 gaten (diam: 4 mm)
39	M01	brons	indet.	1	Diam: 34 mm	
44		ijzer	slak	1	9 x 7 x 3 cm	
44		koper?	slak	1	10,5 x 5 x 2,5 cm	
46		ijzer	haardplaat	6	stukken van 10 - 16 cm	
84		ijzer	ketel	1	L: 10,5 cm x 2,5 cm	randfragment ketel
84		ijzer	mes	1	L: 11 x 2 cm	slecht geconserveerd
84		lood	scrap	1	7 x 1 cm	
84		messing	dopje	1	Diam: 1,1 cm H: 1,1 cm	
84		ijzer	schamier	1	L: 9 cm, B: 4 cm, Dik: 2 mm	
85		zink	munt	1	diam: 26 mm	25 cent oorlogsgeld 1942
85		zilver	munt	1	diam: 15mm	10 cent 1939 Wilhelmina
85		zilver	munt	1	diam: 15mm	10 cent Wilhelmina III mmt bijl 1876-1887
85		zink	munt	1	diam: 21 mm	10 cent oorlogsgeld 1941-1943
85		nikkel	munt	1	18 mm x 18 mm vierkant	5 cent wilhelmina 1932
85		brons	munt	1	diam: 19 mm	1 cent Wilhelmina 1914
85		zink	munt	1	diam: 17 mm	1 cent oorlogsgeld 1941
85		zink	munt	7	diam: 17 mm	1 cent oorlogsgeld 1942
85		zink	munt	1	diam: 17 mm	1 cent oorlogsgeld 1943
85		zink	munt	2	diam: 17 mm	1 cent oorlogsgeld 1944
85		zink	munt	1	diam: 17 mm	1 cent oorlogsgeld 1941-1944
85		brons	munt	3	diam: 17 mm	1 cent Wilhelmina 1948
85		messing ?	slotje?	1	23 mm x 14 mm	
85		koper	munt	6	div	19de en 20ste eeuw
86		koper	huls	3	L: 5,3 cm, Diam: 1,3 cm	
86		lood	spinlood	2	Diam: 18 mm, H: 9 mm	conisch getrap
86		lood	spinlood	1	Diam: 16 mm, H: 6 mm	conisch
86		koper	kraan	1	L: 8 Dik: 1,5 cm	
86		ijzer	scrap	1	L: 6,5 cm, B: 1,5 cm	
86		lood	scrap	2	div	
86		lood	flessluiting	1	Diam: 21 mm, H: 9 mm	
86		messing	kastnop	1	Diam: 21 mm, H: 21 mm	
86	M04	koper	kledinghaak	1	L: 3,5 cm, B: 1,5 cm	
86		koper	indet.	1	L: 1,6 cm, B: 0,6 cm	

86		lood	gewicht	1		Diam: 26 mm, H: 11 mm 57,20 gram	ca. 1/8 pond Luiks van 467 gram (58 gram) op de bovenzijde voorzien van 14 C (of G) geslagen over het wapen van Medemblik daarboven 1, 1 of wapen
86	M06	lood	gewicht	1		Diam: 26 mm, H: 11 mm 56,80 gram	Medemblik
86		lood	ring	1		Diam: 10 mm	slecht geconserveerd
86	M05	messing	pijpenwroeter?	1		L: 5 cm x Dik: 0,5 cm	
86		messing	kapje	1		3,4 x 2 x 1,5 cm	rechthoekig
86	M03	koper	penning	1		Diam: 5 cm	het Nederlandsche rundvee stamboek 's Gravenhage rondom een rund met boer
86		messing/lood	ring	1		Diam: 5,2 cm, dikte: 6 mm	met klein loden ringetje eromheen
86		messing	gesp	1		L;3 B:2,3 cm	rechthoekig afgeronde hoeken
86		messing	gesp	1		L;2,1 B:1,7 cm	rechthoekig afgeronde hoeken, angel aanwezig
86	M02	messing	gesp	1		L;2,6 B:2,3 cm	D vormig, angel aanwezig
86	M01	messing	gesp	1		L;2,6 B:1,7 cm	dubbel D vormig, angel aanwezig
86		messing	angel	1		L;1,8 B:1,6 cm	
86		brons	munt	1	1956	16 mm	1 cent Juliana
86		brons	munt	1	1916	18 mm	1 cent Wilhelmina
86		koper	munt	1		22 mm	versleten
86		koper	munt	1	1702-1780	20 mm	duit Holland versleten
86		koper	munt	1		23 mm 3,14 gram	sterk versleten kop naar links omschriftVS II ... lijkt op farthing George II Engeland 18e eeuw
86		koper	munt	1	1833 - 1865	21 mm	2 centimes Belgie Leopold I
86		koper	munt	1	1827	22 mm	1 cent Willem I
86		koper	munt	1		23 mm	sterk versleten
86		koper	munt	1		23 mm	Schilling Duitse orde. Grootmeester slecht leesbaar (mogelijk Michael Kuchmeister von Sternberg 1414-1422). Stijl van de letters ca 1400
86	M07	zilver	munt	1	1393-1422	20 mm 0,99 gram	

Bijlage 1: Determinatielijst glas

Vnr	Snr	Context	Complex-datering	Hoofdgroep	Kleur	Vorm	N voet	Typenummer	N rand	N overig	N som	Typedatering	Opmerkingen
3			1400-1800	GLS	groen	fles		GLS-fle-		1	1	1600-1800	
3			1400-1800	GLS	lichtgroen	vensterglas		GLS-venster-		1	1	1500-1800	
3			1400-1800	GLS	groen	vensterglas		GLS-venster-	1	3	4	1500-1800	
48	44	Waterput	1775-1850	GLS	lichtblauwgroen	vensterglas		GLS-venster-		24	24	1750-1850	vensterglas
48	44	Waterput	1775-1850	GLS	lichtblauwgroen	fles	6	GLS-fle-	1	13	20	1750-1850	medicijnfles? Met pontilmerk
48	44	Waterput	1775-1850	GLS	kleurloos	kelkglas	1	GLS-kei-			1	1800-1850	kelkglas met facetgeslepen stam en weggeslepen pontilmerk
48	44	Waterput	1775-1850	GLS	kleurloos	karaf		GLS-kar-	1		1	1775-1850	wijnkaraf met drie verdikte banden rond de hals
48	44	Waterput	1775-1850	GLS	groen	fles	1	GLS-fle-			1	1700-1800	bolle fles met opgestoken ziel en pontilmerk
48	44	Waterput	1775-1850	GLS	donkergroen	fles	7	GLS-fle-		9	16	1800-1850	cilindrische fles met opgestoken ziel
48	44	Waterput	1775-1850	GLS	donkerbruin	fles	1	GLS-fle-			1	1750-1800	cilindrische fles met opgestoken ziel en pontilmerk

Bijlage 12: Determinatielijst natuursteen

Vnr	Sub	Snr	Context	Complexdatering	Hoofdgroep	Materiaal	Vorm	N totaal	Opmerkingen
2	1			1275-1325	SXX		slijpsteen	1	fragment
3				1400-1800	SXX	Leisteen		1	fragment
3				1400-1800	SXX		slijpsteen	1	klein fragment
6				1300-1650	SXX	Tefriet	maalsteen	1	brokstuk, geen opmeetbare zijden
8	2	3	Afvalkuil	1550-1650	SXX		slijpsteen	1	fragment, sterk versleten
9				1100-1500	SXX	Tefriet	maalsteen	2	brokstukken, geen meetbare zijden
21				1300-1500	SXX	Graniet		1	fragment van een kei
23		74	Haard	1400-1500	SXX	Zandsteen/kwartsiet		1	fragment van een kei
40				1200-1500	SXX	Graniet		1	fragment van een kei
42		3	Afvalkuil	1525-1575	SXX	Vuursteen		1	kei
45		102	Sloot	1300-1500	SXX	Graniet		1	grote kei
77		115	Ophogingslaag	1300-1400	SXX	Tefriet	maalsteen	1	brokstuk, geen opmeetbare zijden

Bijlage 13: Determinatielijst overige

Vnr	Sub	Snr	Context	Complexdatering	Hoofdgroep	Materiaal	Vorm	N totaal	Typedatering
12	1			1400-1800	OXX	Bot (bewerkt)	borstel	1	1700-1900
23		74	Haard	1400-1500	OXX	huttenelem		1	
74				1400-1600	OXX	huttenelem		3	

Nibbixwoud, Dorpsstraat 52

Dendrochronologisch onderzoek

Van Daalen Dendrochronologie

Projectnummer: 16.039

Uitgevoerd: juni 2016

Auteur: ir. S. van Daalen

Opdrachtgever: Archeologie West-Friesland

Contact:

H.G. Gooszenstraat 1, kamer 15, 7415 CL Deventer

vandaalen@dendro.nl

www.dendro.nl

tel: +31 (0)630114237

Copyright: Archeologie West-Friesland/Van Daalen Dendrochronologie

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Archeologie West-Friesland en/of Van Daalen Dendrochronologie.

INLEIDING

Archeologie West-Friesland voerde archeologisch onderzoek uit op het perceel van de Dorpsstraat 52 te Nibbixwoud. Uit het houten vondstmateriaal is een selectie gemaakt en aangeleverd voor dendrochronologisch en houtsoortenonderzoek.

Het onderzoek vond plaats in juni 2016 op het laboratorium van Van Daalen Dendrochronologie te Deventer.

METHODE

Selectie en vooronderzoek

Voor ieder monster is nagegaan of het een dateerbare houtsoort betrof, of het voldoende jaarringen leek te hebben (minimaal 70) en of het jaarringpatroon vrij was van verstoringen. Waar mogelijk wordt voorkeur gegeven aan monsters met spinhout of wankant (zie hieronder). Voor monsters waarvan de houtsoort niet met het blote oog bepaald kon worden is aan de hand van microscopische coupes en een determinatiesleutel¹ de houtsoort bepaald.

Meting(en)

Geschikt bevonden monsters hebben elk een unieke metingcode toegekend gekregen en zijn volgens standaard methodes langs één of meerdere radiale trajecten geprepareerd.² Langs ieder radiaal traject zijn de jaarringbreedtes ingemeten met een daartoe ingerichte meetopstelling.³ Waar meerdere metingen aan hetzelfde monster verricht zijn, zijn deze gemiddeld tot één meting zodat ieder individueel element altijd door één meting vertegenwoordigd wordt (zie tabel 2).

Bij het inmeten is gelet op aanwezigheid van spinhout of wankant.⁴ Deze informatie wordt gebruikt voor het schatten van een kapjaar of kapinterval. Hierbij worden de volgende situaties onderscheiden (zie tabel 1). De codering is gebaseerd op Baillie (1982, p.61) en wordt toegelicht in bijlage 1.

¹ Schweingruber, 1990.

² Pilcher 1990.

³ Een Velmex meetopstelling met Acu-Rite QV10-V lineaire codeerder met een nauwkeurigheid van 10 µm gekoppeld aan een Euromex binoculair microscoop met een vergroting van 10 en 30 maal.

⁴ De termen spinhout en wankant worden toegelicht in bijlage 1.

Tabel 1. Verschillende schattingsmethoden voor kapintervallen voor een datering in het jaar x.

code	omschrijving	notatie
A	wankant aanwezig, kapinterval vastgesteld buiten groeiseizoen van laatste jaar.	herfst/winter x/x+1
A1	wankant aanwezig, kapinterval vastgesteld tijdens groeiseizoen van laatste jaar.	zomer x
A2	wankant aanwezig; kapinterval vastgesteld in aanvang van volgend groeiseizoen.	lente x+1
B	geen wankant, spinhout deels aanwezig; Bayesiaanse schatting van een kapinterval (alleen voor eik)	mediaan, ($2 \cdot \delta$ interval)
C	alleen spinhoutgrens aanwezig; schatting van een kapinterval (alleen voor eik)	mediaan, ($2 \cdot \delta$ interval)
D	geen spinhout aanwezig (alleen voor eik)	na x+min. aantal spinhout
E	geen spinhout aanwezig	na x

Dateringsonderzoek

De metingen zijn met behulp van dendrochronologische software⁵ met elkaar vergeleken. Voor iedere positie tussen de metingen zijn twee parameters berekend:

1. Student t-waarde. De t-waarde beschrijft de overeenkomst tussen twee getallenreeksen voor een gegeven positie. Hoe hoger deze waarde, hoe sterker de gelijkenis is; een t-waarde hoger dan 5 komt grofweg neer op een kans van 1 op 10.000 dat de gevonden uitslag op toeval berust en kan als een indicatie voor een datering beschouwd worden. Voorafgaand aan het berekenen van de t-waarde worden de jaarringbreedtes logaritmisches getransformeerd⁶ zodat deze een normale verdeling benaderen.
2. *Gleichläufigkeit* (GLK); het percentage van de intervallen tussen twee jaren waarin de meting en referentiecurve gelijktijdig een stijging of daling in het jaarringpatroon laten zien. In de praktijk wordt een GLK van minder dan 62 als zwak beschouwd.

Synchronisaties die aan de statistische vereisten voldoen zijn door de dendrochronoloog visueel beoordeeld. De synchronisatie is vervolgens geaccepteerd of verworpen. Onderlinge dateringen zijn uitgevoerd om metingen uit dezelfde boom te identificeren en/of één of meerdere middelcurven samen te stellen die het dateren faciliteren.

⁵ PAST4. Uitgegeven door SCIEM, Wenen (Oostenrijk). www.sciem.com

⁶ De zogeheten transformatie van Hollstein (Hollstein 1980).

RESULTATEN

Selectie en vooronderzoek

In totaal zijn negen monsters uit drie contexten aangeleverd: voor de hergebruikte plank van S44 bleek, na houtanatomisch onderzoek, grove den (*Pinus sylvestris* L.) gebruikt te zijn.

De gestapelde tonput S117 bestond uit eiken (*Quercus* sp.) duigen en werd met hoepels van hazelaar (*Corylus avellana* L.) bij elkaar gehouden. In de delen van het wiel S114 werd beuk (*Fagus sylvatica* L.) en iep (*Ulmus* sp.) aangetroffen. Onder het wiel bevond zich een eiken plank.

Metingen

Tabel 2. Overzicht van de meetgegevens. n: aantal jaarringen, n_(s): aantal spinringen, type: schattingswijze voor het kapinterval conform tabel 1.

spoornr.	monster	omschrijving	houtsoort	meting	n	n _(s)	type
44	M1.2	secundaire plank	grove den	16.039.001	125		E
117	M4	duig van bovenste ton van put	eik	16.039.002	116	-	D
117	M4	duig van bovenste ton van put	eik	16.039.003	159	-	D
117	M5	duig van onderste ton van put	eik	16.039.004	143	-	D
117	M5	duig van onderste ton van put	eik	16.039.005	131	-	D
117	M6	hoepel tonput	hazelaar	-			
114	M8.1	wieldeel	beuk	-			
114	M8.2	stukje as	iep	-			
114	M9.2	plank onder wiel	eik	16.039.006	95	-	D

Dateringsonderzoek

Onderlinge synchronisatie van de metingen leverde voor de duigen goede resultaten op. Op basis hiervan kon een middelcurve samengesteld worden (16.039.M1) waarin de vier duigen opgenomen zijn.

Het vergelijken van de metingen met referentiecurven leverde voor de middelcurve goede resultaten op (zie tabel 3), maar de twee resterende monsters bleven ongedateerd.

Tussen de gedateerde monsters van de gesloopte stolpboerderij⁷ op het perceel en de archeologische vondsten kon geen gelijkens vastgesteld worden.

De vermelde referentiecurven staan in tabel 4 toegelicht.

⁷ Van Daalen Dendrochronologie project 15.097, West-Friesland, Stolpboerderijen. In uitwerking.

Tabel 3. Overzicht van de dateringen met statistische onderbouwing. De grafische weergave van de metingen met de onderstreepte referentiecurve staat in bijlage 2. eind_(m)/eind_(r): positie van de laatste jaarring van de meting/referentie.

meting	eind _(m)	referentie	eind _(r)	overlap	GLK	t-waarde	middelcurve
16.039.002	1489	<u>16.039.005</u>	1495	116	64,2	5,70	16.039.M1
16.039.003	1482	<u>16.039.004</u>	1502	123	69,9	5,29	16.039.M1
16.039.004	1502	<u>16.039.005</u>	1495	131	75,2	7,94	16.039.M1
16.039.M1	1502	<u>NL411.3.40</u>	1549	179	70,1	7,53	
		NL413.5.65	1647	179	67,9	7,10	
		NL421.2.11	1597	115	68,3	6,40	

Tabel 4. Overzicht van vermelde referentiecurven.

referentie	omschrijving
NL411.3.40	Breda; gebouwen binnenstad (import uit Maasvallei). Referentiecurve voor eik (1127 - 1549). Van Daalen, niet gepubliceerde data.
NL413.5.65	's-Hertogenbosch; divers bouwhout (import uit de Maasvallei). Referentiecurve voor eik (1292 - 1647). Van Daalen, niet gepubliceerde data.
NL421.2.11	Venlo; gebouwen binnenstad (import uit Noordelijke Maasvallei). Referentiecurve voor eik (1388 - 1597). Van Daalen, niet gepubliceerde data.

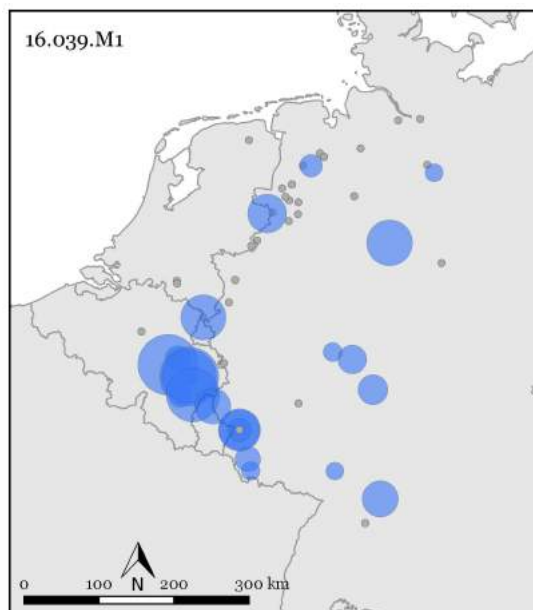
INTERPRETATIE

Omdat op de monsters het spinhout of de wankant niet aanwezig is, kan alleen de ondergrens van de kapintervallen geschat worden (zie tabel 5). Het lijkt echter aannemelijk dat het hout voor de tonnen ergens in het eerste kwart van de 16^e eeuw gekapt is.

Tabel 5. Schatting van de kapintervallen. Het type is de schatting volgens tabel 1.

spoonr.	monster	meting	eind	kapinterval	type
44	M1.2	16.039.001	-		E
117	M4	16.039.002	1489	na 1489	D
117	M4	16.039.003	1482	na 1486	D
117	M5	16.039.004	1502	na 1508	D
117	M5	16.039.005	1495	na 1501	D
114	M9.2	16.039.006	-		D

De synchronisatieresultaten voor de middelcurve laten over een groot gebied sterke resultaten zien (zie afb 1.). De resultaten voor de Maasvallei zijn echter het sterkst en dit mag dan ook als het herkomstgebied beschouwd worden.

Afbeelding 1. Geografische weergave van de synchronisatieresultaten. De grootte van de blauwe cirkel geeft de (relatieve) sterkte van de t-waarde aan, een grijze stip geeft aan dat een meting wel voldoende overlap heeft met een referentiecurve, maar een t-waarde lager dan 4 en/of een GLK lager dan 60.

LITERATUUR

Baillie, M.G.L., 1982: *Tree-ring dating and Archaeology*. ISBN 0-7099-0613-7. Croom Helm Ltd. London.

Bronk Ramsey, C., 2009: Bayesian analysis of radiocarbon dates. In: *Radiocarbon*, 51(1), pp. 337-360.

Hollstein, E., 1980: *Trierer Grabungen und Forschungen. Band XI*, Rheinisches Landesmuseum Trier. ISBN 3-8053-0096-4. Verlag Philipp von Zabern, Mainz am Rhein.

Pilcher, J.R., Sample preparation, Cross-dating, and Measurement. In: Cook, E.R., Kairiukstis, L.A., (eds) 1990: *Methods of Dendrochronology, Applications in the Environmental Sciences*. Kluwer Academic Publishers. ISBN 0-7923-0586-8.

Schweingruber, F.H., 1990: *Mikroskopische Holzanatomie. Formenspektren mitteleuropäischer Stamm- Und Zweigölzer zur Bestimmung von recentem und subfossilem Material*. 226 pp. Zürcher AG. ZugOxf.: 811.1 __ 016 : 810 : 814.7 (4). 3^e druk.

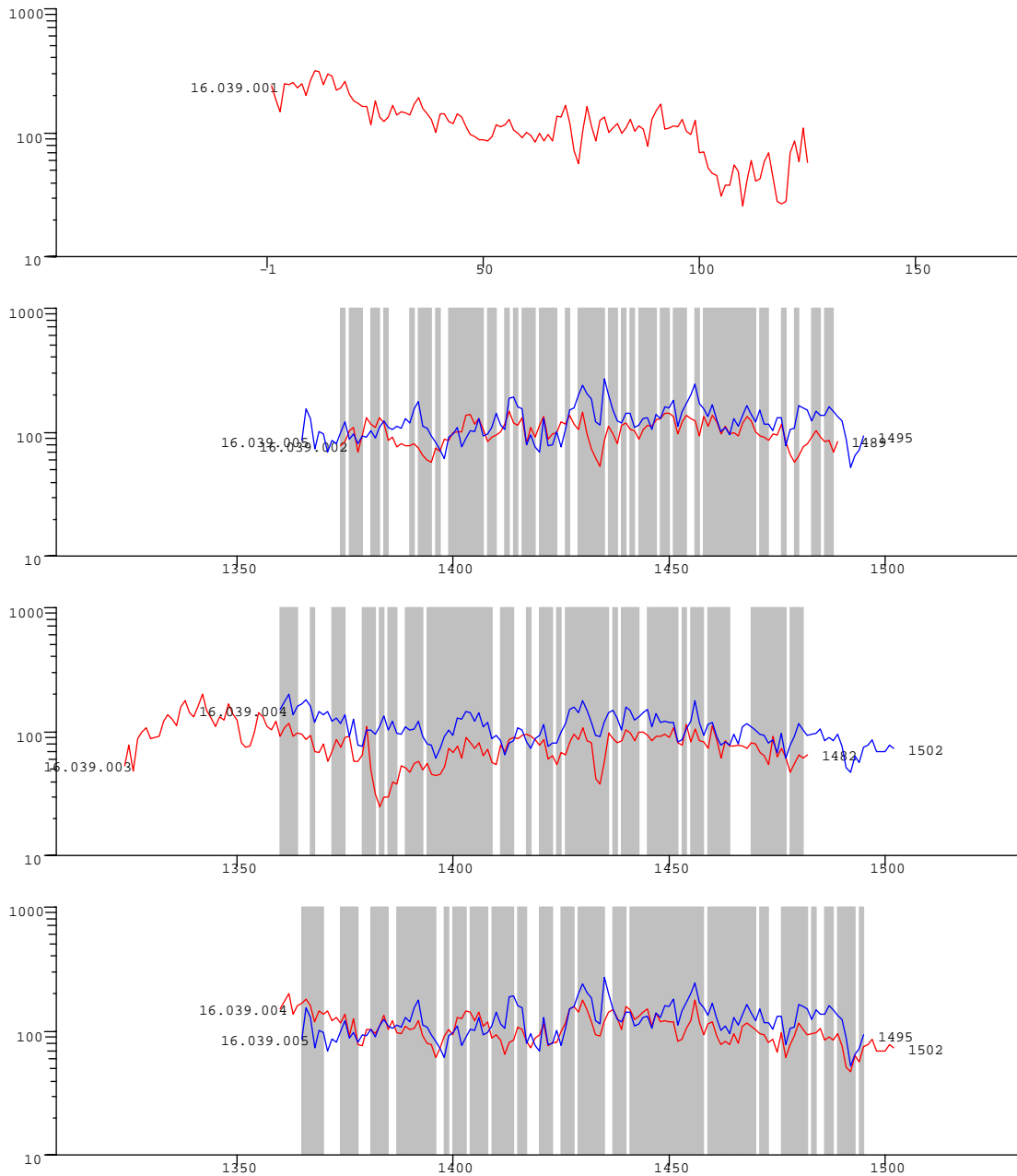
BIJLAGE 1

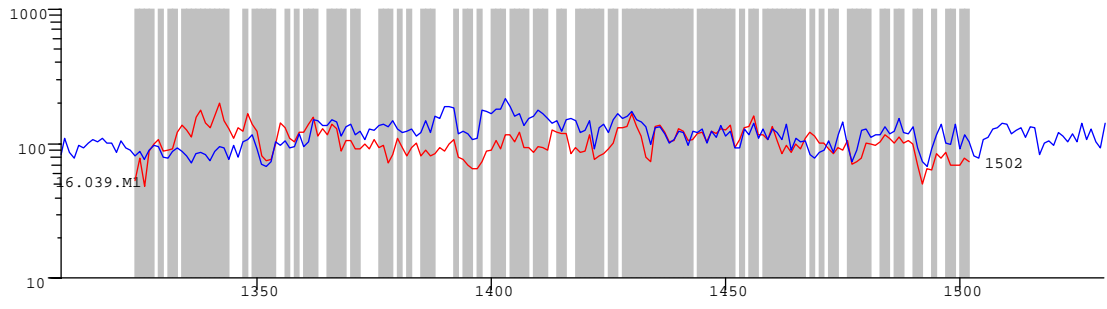
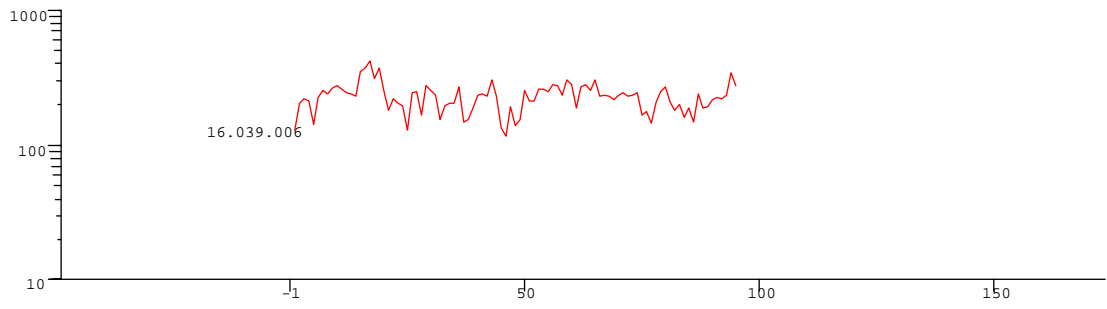
- A. Wankant aanwezig: De jaarringrens van de buitenste jaarring direct onder de bast maakt het mogelijk het seizoen te bepalen waarin de boom gekapt is. Aanwezigheid van de wankant betekent per definitie dat het spinhout volledig aanwezig is. Het seizoen waarin de boom gekapt is volgt uit de mate waarin de buitenste ring gevormd is:
1. A: De buitenste jaarring is volledig gevormd. Het kapinterval valt buiten het groeiseizoen van de laatste (gedateerde) jaarring.
 2. A1: De buitenste jaarring is niet volledig gevormd. Het kapinterval valt in het groeiseizoen van de laatste (gedateerde) jaarring.
 3. A2: Alleen de aanzet tot de buitenste jaarring is aanwezig. Deze jaarring wordt niet ingemeten. Het kapinterval valt aan het begin van het groeiseizoen volgend op de laatste (ingemeten) jaarring.
- B. Spinhout aanwezig: Het spinhout is de buitenste zone van de stam waar het hout nog niet is omgezet in kernhout. Niet alle houtsoorten vormen kernhout en alleen bij eik is het aantal jaarringen in het spinhout statistisch te omschrijven zodat een schatting gemaakt kan worden van het aantal ontbrekende jaarringen tot de wankant. Voor het berekenen van het kapinterval wordt OxCal⁸ gebruikt met door de auteur samengestelde spinhoutstatistieken. Hieruit volgt een jaartal dat het meest waarschijnlijk is (de mediaan), met daarom heen een $2 \cdot \delta$ (95,4%) betrouwbaarheidsinterval. Spinhoutstatistieken verschillen zijn niet voor alle herkomstgebieden hetzelfde, waardoor naar gelang de herkomst van het hout andere spinhoutstatistieken toegepast kunnen worden.
- C. Spinhoutgrens aanwezig: Als (een deel van) de contouren van een monster één en dezelfde jaarring volgen dan kan dit geïnterpreteerd worden als de overgang tussen het kernhout en het (niet meer aanwezige) spinhout. Hierbij wordt op dezelfde wijze als hierboven een kapinterval berekend. Hierbij moet de kanttekening geplaatst worden dat dit alleen met redelijke zekerheid vastgesteld kan worden als dit langs een voldoende groot deel van de contouren van het monster zichtbaar is.
- D. Geen spinhout aanwezig: Hierbij is het niet mogelijk een kapinterval te schatten en kan alleen gesteld worden dat in ieder geval een klein aantal spinhoutringen (6 stuks) volgt op het kernhout. De vroegst mogelijke datering wordt dan met een corresponderend aantal jaarringen gecorrigeerd. Dit geldt alleen voor eik.
- E. Geen spinhoutstatistieken beschikbaar of geen kernhoutvorming: Hierbij is het niet mogelijk een kapinterval te schatten en kan alleen gesteld worden dat het kapjaar ná de datering van de buitenste ring valt. Dit wordt zowel toegepast voor houtsoorten die geen kernhout vormen, of waarvoor het aantal spinhoutringen niet rekenkundig te omschrijven is.

⁸ Bronk Ramsey 2009.

BIJLAGE 2

Hier onder staan de metingen afgebeeld met de in tabel 3 aangegeven referentie. Op de x-as staan de jaartallen, op de y-as de ringbreedtes op een logaritmische schaal, uitgedrukt in 1/100 mm. Het spinhout is gestippeld aangegeven. De grijze banen geven intervallen met een positieve GLK aan.

Bijlage 15: Interview met Niek en Afra Ruyter

27-10-2017

Niek is geboren in 1934 op de Beukenhoeve. Zus Afra is geboren in 1928 in een boerderij waar nu de Nuboxhoeve in Nibbixwoud staat. Er leeft nog een broer, Theo, die is geboren in 1925. In 1928 is de familie verhuisd naar de Beukenhoeve. Afra heeft tot haar trouwen in 1951 op de boerderij gewoond.

Niek kreeg een ongeluk met een paard en wagen toen hij 11 jaar oud was, dit was in mei 1945. Een van zijn benen raakte hierbij ernstig gewond. Hij heeft toen lang in het ziekenhuis gelegen en kreeg antibiotica, in die tijd nog iets bijzonders. Hij verbleef in de jaren daarna vaak in klinieken. Hij ging naar school in Nijmegen en later naar het Werenfridus in Hoorn. Hij bekwaamde zich in talen en heeft later lange tijd gewerkt in Duitsland, Engeland en Frankrijk. Hierna kwam hij terug naar Nibbixwoud, want hij wou toch boer worden. Aanvankelijk woonde hij met zijn moeder op de Beukenhoeve en later in een huis tegenover de kerk. In 1960 is hij getrouwd. Met zijn vrouw kocht hij een boerderij in Wijdenes.

De Beukenhoeve

Rond 1930 is de voorkant van de boerderij verbouwd, waarbij het brede voorhuis is gemaakt. Er kwam een trap naar de zolder, daar waren drie kamertjes. Twee kamers werden gebruikt als slaapkamer voor de kinderen. Het derde kamertje was meer een studeerkamer, deze had een raam aan de westkant (kleine dakkapel).

Het woongedeelte bestond uit vier kamers: de keuken, een kleine slaapkamer voor moeder, dan de woonkamer en aan de voorkant de voorkamer. Onder de laatst genoemde voorkamer was een kelder, hier werden kazen voor eigen gebruik en ingemaakte groenten ed bewaard. De vloer was hier niet hoger dan in de andere kamers. Later is ook een kelder gemaakt op de grens van de keuken en koeienstal, maar die was niet zo belangrijk. In de voorkamer was een vaste kast, die was in de hooiberg gebouwd. Hier werd onder meer het servies bewaard, het was de diggelenkast. In de voorkamer kwam je niet vaak, alleen om schone kleren aan te trekken.

Tussen de keuken en de koeienstal was een gangetje aanwezig, het hosje, met aan weerszijden een bedstede.

In de oude keuken van de boerderij was een schouw met paarse tegels. In het midden zat een grote bloemenvaas, langs de randen diverse tableau's met dieren. De schouw is rond 1965-1970 weggesloopt, de tegels zijn weggegooid.

De koeienstal bevond zich aan de achterkant van de boerderij, dit werd de 'grote gang' genoemd. Eerst stonden de koeien tussen houten schotten. De koestand en mestgoot waren al van beton, onder hun achterpoten was een rollaag van gele bakstenen aanwezig. Aan de voorkant bevond zich een drinkgoot, gemaakt van een halfronde gresbuis. Het looppad was van grijze plavuizen (blauwbakken). Deze plavuizen lagen ook in de achterkeuken in de stolpschuur. In de 'kleine gang' (de stal aan de westkant van de stolpschuur) en de kaasplaats was het looppad al van beton, net als de plaats van de koeien en de mestgoot. Rond 1955-1960 is de 'grote gang' verbouwd. Doordat de koeien groter werden, zijn grotere koevakken gemaakt. Er kwamen scheidingsmuren van beton en drinkbalkjes tegen de muur.

De houten wanden rond de hooiberg zijn rond 1980 veranderd in moderne muren.

In de stolpschuur was oorspronkelijk een hooiberg. Die is rond 1970-1975 veranderd in een

stal. Aan de voorkant van de stolpschuur was een haard, daar werd de melk verwarmd in een ketel. Ernaast zat een kast (oa voor paardentuig), dit was oorspronkelijk een bedstede, maar daar weten ze niet van. De achterkant van de stolpschuur werd het 'achterom' genoemd, hier waren paardenstallen. Toen het werk van de paarden werd overgenomen door een trekker zijn op deze plek koeienstallen gemaakt. De gier liep van de mestgoot van de 'grote gang' naar de mestgoot in de 'kleine gang' en vanuit daar naar de gierkelder achter de boerderij.

Aanvankelijk stond er een losstaand pleetje achter de stolpschuur. Later is een wc gemaakt aan de westkant van de boerderij, op de plek waar later ook de wc zat. De deur naar de wc zat in de koeienstal.

Het erf

Tussen de weg en het erf lag een sloot, deze is rond 1955 gedempt. Achter de boerderij stond een boet. Hier stonden heel veel varkens in. In 1942 werd de boerderij getroffen door de varkenspest en zijn alle varkens geruimd. Na de oorlog stonden stieren in de boet. Achter de boet was de mesthoop met daaronder de gierkelder. De mesthoop werd in segmenten opgebouwd en niet van boven naar beneden met een loopplank, zoals gebruikelijk was. Op het erf was ook een laag schuurtje voor 'schrammen'. Dit waren jonge varkens die eerst weinig te eten kregen en daarna juist veel. Hierdoor werden ze veel groter dan wanneer ze van jongs af aan veel eten kregen. Op het erf was verder een ronde silo. Hier werd gras in opgeslagen, het was de voorloper van kuilgras. Tijdens de oorlog werden ook tulpenbollen gevoerd aan de koeien. Naast de boerderij (westkant) was de boomgaard. Hier liepen ook de kippen.

Bedrijfsvoering

Voor de oorlog was de boerderij een gemengd bedrijf. Er werden onder meer verschillende soorten granen, bieten (voor het maken van stroop) en maanzaad geteeld. Na de oorlog zijn ze over gegaan naar uitsluitend veeteelt en het fokken van koeien. Op de boerderij waren ook veel varkens en schapen. De schapen werden gemolken. Van een deel van de schapenmelk werd kaas gemaakt, de rest werd aan de kalveren gevoerd.

Rond 1938 is de boerderij getroffen door mond-en-klauwzeer. De koeien hadden toen allemaal blauwe tongen. Ze konden dan slecht kauwen en kregen daarom iedere dag lijnmeelballen. Die werden achterin hun keel gestopt, ze slikten ze dan zo door. Op die manier overleefden ze de ziekte. Op zeker moment is er ook een schapenziekte geweest, maar Afra en Niek weten niet meer wanneer dat precies was.

Tot ongeveer 1950 werd kaas gemaakt op de boerderij in de periode dat de koeien buiten stonden. Achterin de stolpschuur was de kaasplaats, hier werd de kaas gemaakt. Er stond onder meer een kaaspers en een pekelbak. De melk werd opgeroomd in grote ronde bakken van ongeveer 20-30 cm hoog, die stonden op de rollaag van de 'kleine gang'. 's Ochtends werd de room afgeschept. Van de room werd boter gemaakt. Het karnen ging eerst met de hand met een stok in een melkbus, later was er een elektrische machine voor. Om kaas te maken moest de melk warm worden gemaakt, dit gebeurde in de haard aan de voorkant van de stolpschuur. De kazen lagen te rijpen op kaasplanken. Zij stonden in de mestgoot van de 'grote gang'. De kaas werd verkocht op markten. Later ging de melk naar de melkfabriek in Wognum, de Volharding.

Het maaien van het gras gebeurde eerst met de hand. Dit werd gedaan door 'poepen', dit waren maaiers uit Drenthe en omgeving. Later werd met een machine gemaaid die werd getrokken door twee paarden. Er was toen ook een machine om het hooi op regels te leggen. Hierna werd de hooi op de wagen geprikt en daarna vanaf de wagen in de hooiberg. Later is

ook gehooïd met hooiruiters en hooiroken. De hooiroken werden op een wagen vervoerd en daarna in de top van de boerderij gehesen. Dan werd het hooi eraf gehaald en verspreid in de hooiberg. Van de jaren 60 werd het hooi geperst in balen. De hooibalen werden opgestapeld in de hooiberg.

In de stolpschuur waren twee waterkelders (bakken) onder de grond aanwezig. Mogelijk stonden zij met elkaar in verbinding. Vanuit de waterkelder in het midden van de stolpschuur kregen de koeien drinkwater, het pompen gebeurde met de hand. In de 'grote gang' was geen pomp.

Tot 1979 stonden koeien in de boerderij. In dit jaar is een grote stal achter de boerderij gebouwd. Dit was geen loopstal, de koeien stonden nog vast.

Oorlog

Tijdens de oorlog verbleven onderduikers op de boerderij. In de hooiberg was een houten hok van ongeveer 3 bij 3 meter getimmerd, die was toegankelijk via een deur in de koeienstal. Hier verborgen de onderduikers zich als er gevaar dreigde.

Er kwamen veel mensen uit Noord-Holland, vooral uit Amsterdam, eten halen op de boerderij. Zij konden ook overnachten op de boerderij, namelijk op een dikke laag stro in de boet achter de boerderij. Er stonden in die tijd geen varkens meer in de boet door de varkenspest.

